अंक ४ था

वर्ष २९ वे

श्री साईलीला

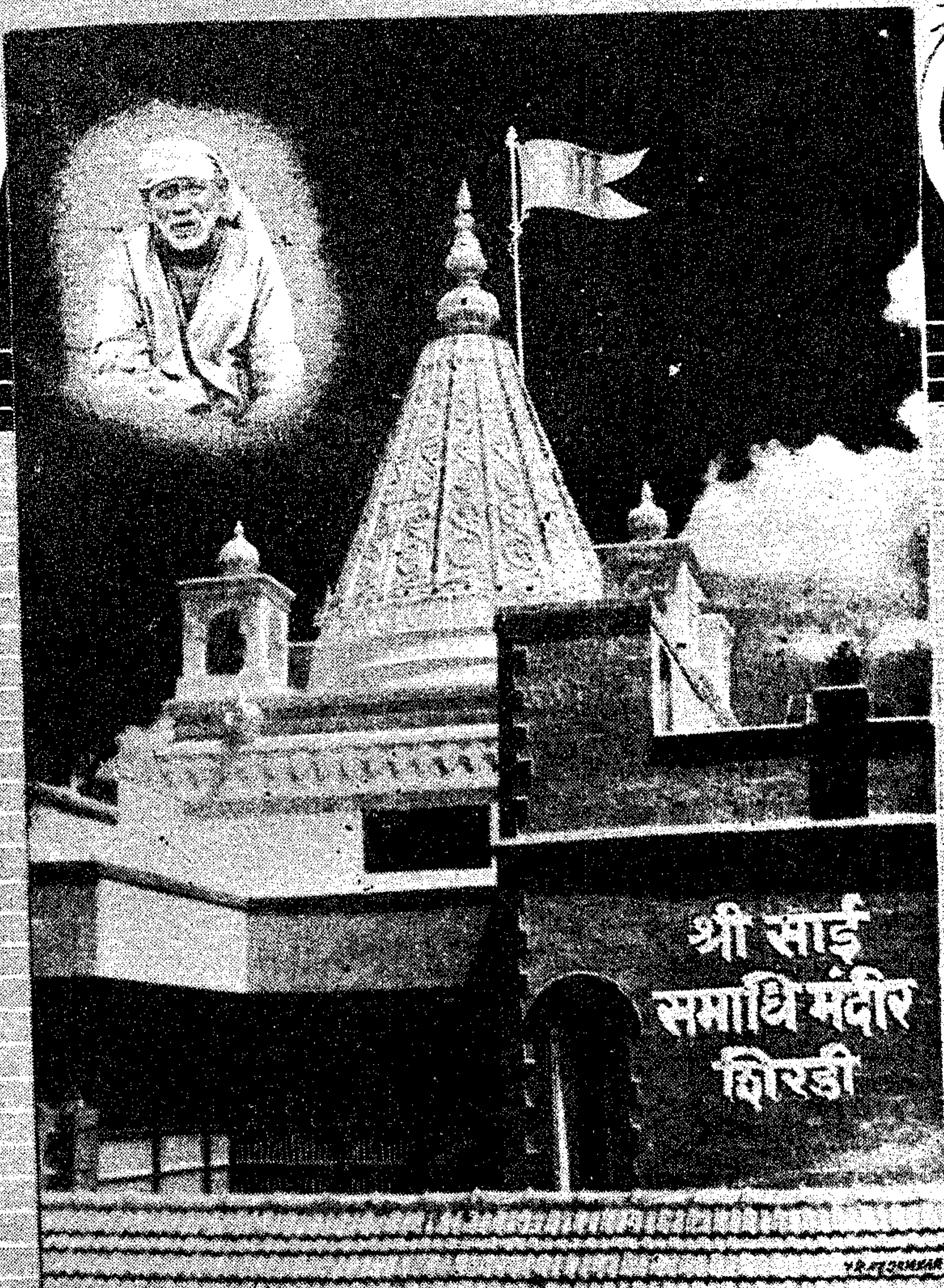

ऑक्टोबर, नोव्हेंबर, डिसेंबर १९५२

: संपादक :

डॉ. के. बी. गव्हाणकर

विनंति

श्री साईलीला त्रैमासिकाचें वर्ष डिसेंबर अखेर पुरें झालें. नव्या वर्षाची वर्गणी रु. २–४–० ही सर्व वर्गणीदारांनीं यापुढें खालील पत्त्यावर पाठवावी अशी विनंति आहे. यापुढें कोणालाही कोणत्याही अंकापासून वर्गणीदार होतां येईल. साईलीलेचे अंक मार्च, जून, सप्टेंबर व डिसेंबर या महिन्याअखेर प्रसिद्ध होतात. वरील वर्गणी त्वरीत पाठविण्याची कृपा करावी. आपली वर्गणी ता. १५ फेब्रुअरी १९५३ च्या आंत न आल्यास मार्च १९५३ चा अंक व्ही. पी. नें पाठविला जाईल, तरी त्याचा स्वीकार करावा.

वर्गणी शिरडी येथें पाठवूं नये. — संपादक

वर्गणी पाठविण्याचा व त्रैमासिकासंबंधीं पत्रव्यवहार करण्याचा पत्ता:—

संपादक, श्री साईलीला त्रैमासिक,
२५ बँक स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई १

★

सूचना

सन १९५३ सालची आपली सभासदत्वाची वर्गणी रु. ५ सरकारकून श्री साईबाबा संस्थान, शिरडी, जि. अहमदनगर, यांचेकडे शक्य तितक्या लवकर मनीऑर्डरनें पाठविण्याची कृपा करावी. वर्गणीची रक्कम इतर फंडांत जमा होऊं नये म्हणून मनिऑर्डरच्या कुपनवर आपला रजि. नं. व १९५३ सालची सभासदत्वाची वर्गणी, असें अवश्य नमूद करावें.

द. ब. राणे
सन्मा. चिटणीस
श्री साईबाबा संस्थान,

★

REQUEST

All ordinary members of the Bhakta Mandal of Shri Sai Baba Sansthan of Shirdi are requested to send their annual subscriptiou viz. Rs. 5/0 for the year 1953 to Sarkarkun, Shri Sai Baba Sansthan, Shirdi District Ahmednagar at an early date,

Special care should be taken to mention 'Membership Subscription for the year 1953' in the money order coupen to avoid delay & confusion; also please **Quote your Regd. no.**—

D. B. Rane.
Hon. Secretary
Shri Sai Baba Sansthan,

अभिप्राय—

पुष्कळ भक्तांकडून पुण्यतिथि अंकासंबंधीं अभिप्राय व्यक्त करणारीं पत्रें आलीं आहेत पण तीं सर्वच जागेच्या अभावीं छापणें अशक्य आहे, तरी पण नमुन्यादाखल खालीं एका पत्रास प्रसिद्धी देत आहें.

संपादक

श्रीसाईबाबा प्रसन्न

मुंबई
ता. २४–११–५२

संपादक,

श्री साईलीला पुण्यतिथी अंक १९५२

कृ. सा. न. वि. वि.

आपल्या संपादकत्वाखालीं प्रसिद्ध झालेला त्रैमासिक श्रीसाईलीला अंक मी वाचला. बाबांनीं आपल्या भक्तांना दाखविलेले निरनिराळे अनुभव वाचून बाबांच्या आतर्क्य लीलेचें कौतुक वाटलें व मन प्रसन्न झालें.

बाबांना समाधिस्त होऊन ३४ वर्षें झालीं तरी ते आज देखील आपल्या भक्तांच्या संकटास कसे पावत आहेत हें आपण अंकरुपानें प्रसिद्ध करून, त्यांच्या भक्तांना व इतरांना जे कोणी भाग्यवान हा अंक वाचतील त्यांना पटवून देऊन त्यांची भक्ती जाग्रत केलीत याबद्दल मी आपणांस धन्यवाद देतों.

यंदाच्या अंकांतील विशेष म्हणजे नामजपाचें फळ व तो कसा जपावा वगैरे माहिती अंकांत असल्यामुळें तसें करूं इच्छिणारांना ही माहिती फार उपयुक्त ठरणार आहे. शिवाय या अंकांत इतर साधूंची माहिती व 'द्वारकामाई' यासारख्या उत्तम कविता यामुळें अंक सरस व सर्वांना आवडावा असा झाला आहे.

श्री साईबाबाच लीला खेळणार व तेच आपलें दफ्तर ठेवून घेणार, पण असें असलें तरी आपल्यासारखी त्यांची भक्तमंडळी जें हें सर्व जिवापाड मेहनत घेऊन करीत आहेत त्यांचें अभिनंदन करणें हें माझ्यासारख्या बाबांच्या एका अज्ञात भक्ताचें कर्तव्य आहे.

असो. सांईबाबा आपणांस उदंड आयुष्य देवोत व आपल्याकडून असेच अंक प्रसिद्ध होऊन मजसारख्या अज्ञानाला असेंच आपल्या अंक वाचनानें ज्ञान लाभो अशी बाबांना प्रार्थना करून हें पत्र पुरें करतों.

आपला,

बी. जी. चव्हाण

॥ श्री साईबाबा प्रसन्न ॥

श्री साईलीला

गोदावर्याः प्रवाहो विलसति यदुदक्पार्श्वतो योजनैकम् ।
प्रादूर्भूत्वाऽत्मभूत्या निशजनितमहे शीलधिक्षेत्रधाम्नि ॥
सर्वज्ञातीयवृदैर्विविधजनपदादागतैः स्तूयमानः ।
पूर्णब्रह्मैव साक्षाद्विजयति भुवनं पावयन्साइनाथः ॥

वर्ष २९] त्रैमासिक—ऑक्टोबर, नोव्हेंबर, डिसेंबर, १९५२ [अंक ४ था

संपादकीय

श्रीसाईलीलेचा प्रभाव दिसत आहे. प्रभूराया तूं कोठें आहेस ! श्रीसाईलीलेच्या मागील पुण्यतिथी अंकांत (१९५२) श्री. सीताराम हरी कुळकर्णी यांनीं श्रीसाईबाबांनीं केलेला लीला—साईप्रभाव नं. २ छापली आहे. लोकमान्य दैनिकांत (२ ऑक्टोबर १९५२) त्या प्रभावावर टीका आलेली आहे.

जगत् स्वप्नमय आहे; परंतु जागृति कृष्णमय आहे. स्वप्नमय जगांत जागृतीनें जगून, वृत्ती कृष्णार्पण केल्यानें सुखाचा सोहळा लुटण्यांत माधुर्य व आनंद मिळतो.

भक्तांचें हृदय प्रेमानें ओथंबलेलें असतें, त्यांची दृष्टी कृष्णमय—साईमय झाल्यामुळें भक्तांचें सगुणरूपच त्यांना सर्वत्र दिसतें व मनीं ठसतें. बटाटे कुचके निघाले ! भक्तांचा

आधार म्हणजे प्रभूच्या प्रेमाचा निधी. त्या जोरावर प्रभूला तो हांक मारतो, "प्रभू राया! दामाजीपंताकरितां तूंच नारे धांवत आलास, चोख्याकरितां विठूमहार झालास; बाबा! नानासाहेब चांदोरकरांच्या मुलीच्या संकट समयीं आपणच टांगा, घोडे व घोडेवाला होऊन बापुसाहेब रामगीरांना, जामनेरला नेलेत. प्रभूराया! मग तुला माझी हांक नाहीं कां पोंहचणार ?–" प्रभुरायाचें साईचें हृदय कळवळलें. बाबा काय नाहीं करणार! एका रात्रींत कुचके बटाटे सजीव केले व सरकारांत त्याला चांगला भाव देवबून भक्ताचें रक्षण केलें. सर्व एकच आहे व अनेकांत एक चैतन्य आहे हें भक्ताला समजलें, जें पाहिले तें भगवद्रुप, ऐकलें तें भगवन्नाम व जें आहे तें सर्व शुद्ध चैतन्य.

'तेजाचा तेजौनि निघाला। परि तेजींच असे लागला। तया रेशमीं ऐसा भला। बोधु हो आवा॥ सिंधु आणि जलधरा। माजीं लागली अखंड धारा। तैसी वृत्ति वीरा। प्रवर्ते ते। तैसें विश्व येणें नांवें। हें मीचें पैं आघवें। घेईं चंद्रबिंब सोत्मावें। न लगे जेविं॥

(अ. १४. ३७७)

श्रीसाई कृष्णचंद्र अंतःकरणांत बिंबित झाल्यावर त्याच प्रभेचें दर्शन होणार. प्रेमळालाच ही दृष्टी लाभेल. 'एरा गबाळाचें काम नोहे.'

श्री. सीताराम हरी कुळकर्णी यांचा बांबावर पूर्ण विश्वास, कीं बाबा माझें नुकसान कसे करतील, त्या विश्वासामुळेंच बाबांना ते बटाटे चांगले करणें भाग पडलें, नाहीं तर सरकारचीं माणसें अगोदर तें विकत घेतील कसे व ते सुद्धां जास्त भाव देऊन! अर्थात ही सर्व लीला त्या लिलाधारी बाबांचीच नव्हें का ? पण ही दृष्टी ज्याची असेल त्यांनाच हें समजेल. भक्ताची दृष्टी एक त्याच्या चरणांवर खिळलेली असते.

तुज पाहतां सामोरी।
दृष्टी न फीरे माघारी।
नव्हे सरिता निराळे।
लवण मिळवितां जळें।

चित्तांत श्रीहरीभक्तीचा प्रकाश निर्माण करणें म्हणजे त्यास सर्वस्वी अर्पण होणें.

भगवत भाव सर्वांभूतीं।
हेंचि ज्ञान हेंचि भक्ति॥

वैष्णवांचें वैभव हें मंगलांचें मंगल करणारें आहे. निद्रिस्थांना जागें करणारे संत आहेत.

उपासनेच्या बलावर—

" उत्तिष्ठ-जागृ-प्राप्यवरान्निबोधत ।

समाधी मंदिरावर सोन्याचा कळस पाहून माझ्या नेत्रांचें पारणें फिटलें पण प्रभो, विश्वशांतिकरितां लवकर प्रकट व्हा। प्रभो? तुला नवनीत आवडतेना! पंचपंच उषःकाळीं पक्ष्यांच्या किलबील किलबील संगीतांत आमच्या अनंत वृत्तींचें घुसळण करून नवनीत तयार करीत आहे ते ग्रहण करण्यास प्रभो लवकर या ना! " बालमुकुंद खातो लोणी। कवतुक पाहे नंदराणी। भरोनि डोळां।

माझ्या कर्णेंद्रियांना वेणूच्या नादांत गुंतवून ठेवणारा व आनंदाच्या डोहांत पोहवणार तूंच आहेस. चक्षूंचा आनंद म्हणजेच श्री साईची सगुण मूर्ति.

वेढा वेढा रे शिरडी। मोरचे लाव गोदातीरीं ॥

संपादक

विनंती

श्रीसाईलीला हें त्रैमासिक असून, व्यवस्थापक मंडळानें ठरविल्याप्रमाणें श्री साईनाथांचा पुण्यतिथी अंक तसैंच हा अंक संस्थानच्या सर्व सभासदांस फुकट पाठविण्यांत आला आहे. श्री साईमहाराजांच्या भक्तांकडून आलेले निरनिराळे अनुभव व बाबांचें इतर वाङ्मय भरपूर आल्यास, संस्थानचें व्यवस्थापक मंडळ श्रीसाईलीला अंक प्रत्येक महिन्यास प्रसिद्ध करण्याचा विचार अवश्य करील. तरी श्रीसाईबाबांकडे येणाऱ्या प्रत्येक भक्तास विनंती आहे कीं, त्यांनीं आपापले अनुभव मराठी अगर इंग्रजींत सुवाच्छ लिहून पाठवावे.

द. ब. राणे,
स. चिटणीस,
श्री साईबाबा संस्थान.

एका नव्या भक्ताचा एक नवा अनुभव.

श्री साईबाबांचें नाथपंथीय स्वप्न–दर्शन !

लेखक : श्री साईभक्त, प्राध्यापक **जा. दा. राऊळकर,**
एम्. ए.; बी. टी.; एम्. इडि. (अँड) **अमरावती**

जुलै १९५२ च्या आठवड्यांतील गोष्ट; आमचे परम स्नेहि व हितचिंतक श्रीमान पाटील * आमच्या घरीं आले. ते नुकतेच शिरडी क्षेत्राची पहिली वारी करून परत आले होते. त्यांनीं शिरडीचें वर्णन करून श्री साईबाबांच्या सामर्थ्याची ओळख करून दिली. प्रापंचिक दुःख आणि दैन्य आणि आजवरच्या जीवनांतील अपयशामुळें माझी मनःस्थिती अत्यंत हळवी झाली होती आणि मी '**आर्त भक्त**' (कनिष्ठ दर्जाचा) होऊं पहात होतों. अशा क्षणीं श्री. दादाजींनीं साईबाबांच्या अवताराचें सश्रद्ध वर्णन केलें. 'तुम्ही एकदां शिरडीस जाच !' असेंहि ते म्हणाले. मला कामास्तव मुंबईस जावयाचें होतेंच. पैसा गांठींशीं नसल्यानें चालढकल चालू होती एवढेंच ! पण साई-बाबांच्या समाधीचा योग यावा म्हणून मी चटकन् तयारी करावयाचें ठरविलें व 'दिनांक २ ऑगस्ट रोजीं मी निघेन' असेंहि आश्वासन श्री. दादाजींना दिलें. पण योगायोग वेगळाच होता. स्वतः दादाजीहि दुसरी वारी सहकुटुंब करणार होते. म्हणून मीहि सहकुटुंब जाण्याची तयारी केली व आम्ही ८ ऑगस्ट १९५२ रोजीं शिरडीस पोंचलों.

शिरडीस पोंचतांच 'मनःशांति' लाभावी पण मनावरील दुःखाचीं, दैन्याचीं आणि अपयशाचीं पुटं येवढीं जाड होती कीं एकदम शांति लाभली नाहीं. पण पहिला चमत्कार मात्र समाधीची पायरी चढतांच घडलाः—

संस्कृतांतून प्रार्थना करावयाचा माझा परिपाठ नसतांहि मी श्री साईबाबांच्या समाधीचें 'प्रथम दर्शन' संस्कृतांतून वंदन करून घेतलें; आणि याचना सुद्धां संस्कृतांतूनच केली. असें कां ? याचें उत्तर श्री साईबाबांची इच्छा याशिवाय दुसरें नाहीं.

माझी विकल अवस्था होती ! म्हणून माझ्या शिरडीच्या मुक्कामांतलि सर्व सूत्र, ज्यांच्या मार्गदर्शनानें मी शिरडीस येऊं शकलों त्यांच्याचकडे सोंपविलीं. 'दादाजी म्हणतील तें करावयाचें. श्री साईबाबांची आज्ञा दादाजींच्या मुखांतूनच घ्यावयाची' असा माझा संकल्प होता. दादाजी म्हणाले, श्री साईचरित्र घ्या.—घेतलें. दोन दिवस शिरडीस राहा.—राहिलों. सर्व पूजा करवा.—करविली !

* श्री. पंजाबराव आनंदराव पाटील मु. पो.–मांजरी–म्हसला. व्हाया–बडनेरा.

याच मुक्कामांत दिनांक १० ऑगस्ट रोजीं सकाळीं श्री साई सच्चरित्राचा पहिला अध्याय समाधीजवळ वाचला आणि त्याच दिवसापासून कुठेंहि असलों तरी नित्यनेमानें एक एक अध्याय दररोज वाचून पहिलें पारायण १ ऑक्टोबर १९५२ रोजीं पुरें करावयाचें ठरविलें. योगायोगानें त्याच दिवशीं इंग्रजी महिन्याप्रमाणें आणि हिंदु पंचागाप्रमाणें मला ३८ वर्षें पूर्ण भरलीं. म्हणून माझी जन्मतिथी **आश्विन शुद्ध १४** व जन्म तारीख **२ ऑक्टोबर** असा योग यंदा साधल्यानें दिनांक १ ऑक्टोबर १९५२ रोजीं संपणाऱ्या पहिल्या पारायणाची सश्रद्ध समाप्ती केली. आतां थोडें मागें जाऊं या.—

दिनांक २२ सप्टेंबर १९५२ रोजीं ४४ अध्याय वाचून झाले. त्याच रात्रीं मीं स्वप्न पाहिलें. (साक्षात्काराचा अधिकार मला आहे कीं नाहीं श्री साई बाबाच जाणोंत. म्हणून स्वप्न हा शब्द वापरतों. पण मला हा साक्षात्कारच वाटतो.):—

"**मी ज्यांना गुरुस्थानीं मानतों ते नाथपंथीय सत्पुरुष* मला नाथपंथीय परिवेशांत दिसले आणि मला आशीर्वाद दिला व अभय चिंतिलें.**"

दिनांक २३ सप्टेंबर रोजीं सकाळीं सा. स. चरित्राचा ४५ अध्याय वाचला तों त्यांत नऊनाथांचा उल्लेख आणि आनंदराव पांढरे यांना स्वप्नांत श्री साईबाबांचें दर्शन झाल्याचा कथाभाग; आणि सकाळच्याच डाकेंत शिरडी येथील श्री मार्तंड म्हाळसापती भगत यांचें पत्र आलें व परमभक्त कै. वा. म्हाळसापती भगत यांच्या पुण्यतिथीचा प्रसादहि आला!

हा सर्व योगायोग ध्यानीं घेतां मी न वाचलेल्या अध्यायाचें निरुपण निदान ८ तास अगोदर घडवून स्वप्नांत दर्शन देण्याची कृपा श्री साई बाबांनीं केली अशी श्रद्धा निर्माण झाली आहे! आणि "**नित्य मी जिवंत। जाणा हेंचि सत्य**" ह्या उक्तीची प्रचीति आली.

---

* हे नाथपंथीय पोषाखांत नसतात. प्रापंचिकाच्या पोषाखांतच वावरतात.

श्रीसाईबाबा आणि त्यांची द्वारकामाई.

—: ॐ श्रीसाईनाथाय नमः :—

श्रीबाबांचा यशोदुंदुभि. श्रीसाईबाबांचें नांव माहीत नाहीं असा मनुष्य या देशांत सांपडणें विरळा. श्रीबाबांचें भक्तमंडळ दिवसेंदिवस एकसारखें वाढत चाललें आहे आणि त्यांची कीर्ति सर्व देशभर पसरत चालली आहे. ते हयात असतांना त्यांनीं आपल्या भक्तांना जे कांहीं अनुभव दिले त्यांचें वर्णन श्रीसाईसचरित ग्रंथामध्यें आणि श्रीसाई-लीलामासिकामध्यें आलेलें आहे. श्रीबाबांनीं आपल्या हयातींत भाकीत केल्याप्रमाणें

" झालों जरी गतप्राण । वाक्य माझें माना प्रमाण ॥
माझीं हाडें तुर्बतीमधुन । देतील आश्वासन तुम्हांस ॥ १०५ ॥
मी काय माझी तुर्बत । राहील तुम्हांसवें बोलत ॥
जो तीस अनन्य शरणांगत । राहील डोलत तयासवें ॥ १०६ ॥
डोळ्याआड होईल ही चिंता । करूं नका तुम्हीं मजकरितां ॥
माझीं हाडें ऐकाल बोलतां । हितगुज करितां तुम्हांसवें ॥ १०७ ॥
मात्र माझें करा स्मरण । विश्वासयुक्त अंतःकरण ॥
ठेवा, करा निष्काम भजन । कृतकल्याण पावाल ॥ १०८ ॥ "

—श्रीसाईसचरित, अध्याय २५.

बहुतेक लोकांना त्यांचे समाधीनंतर अनुभव येऊं लागले आणि अलिकडे तर फार येत आहेत. यापैकीं कांहींचें वर्णन साईलीला (मराठी) आणि साईसुधा (इंग्रजी) मासिकामध्यें येत असतें. आणि बऱ्याच अनुभवांचें वर्णन अप्रकाशित असतें. यावरून असें दिसतें कीं, साईबाबा पूर्वीपेक्षां आतां बरेच ' जागृत ' (दैवत) झाले आहेत.

आणि त्यामुळें लोकांत बाबांची भक्ति पसरत आहे आणि त्यांचें भक्तमंडळ एकसारखें वाढत आहे. या सर्व लोकांमध्यें बाबांच्या लीला वाचण्याची आतुरता उत्पन्न होऊन ती सारखी वाढत आहे. याप्रमाणें लोकांची मनःस्थिति पाहून बाबाविषयीं अनेक लहान मोठीं पुस्तकें भराभर प्रसिद्ध होऊं लागलीं आहेत. गेल्या पुण्यतिथीच्या उत्सवास सप्टेंबर महिन्याचे शेवटीं आम्हीं शिरडीस गेलों होतों. त्यावेळीं तेथें बाबाविषयीं अनेक लहान मोठीं पुस्तकें विक्रीस ठेविलेलीं पाहण्यांत आलीं. तसेंच (१) रा. सा. हारषद पी. मेहता, बी. ए. एल्. एल्. बी., बडोदा कँप यांनीं लिहलेलें ' The Spiritual Symphony of Sri Sainath of Shirdi. (श्री. एच्. व्ही. देसाई ८३,

गोविंद भुवन, शिवाजी, पार्क दादर मुंबई यांजकडे मिळणारें, किंमत रु. ३-८-०) आणि (२) मिसेस मनी साहुकार यांनीं लिहलेलें (हिंद किताब्स, मुंबई यांनीं प्रसिद्ध केलेलें, किंमत रु. २-८-०) या दोन ग्रंथांविषयीं माहिती समजली. वरील सर्व ग्रंथांतील माहिती कितपत खरी व विश्वसनीय आहे हें ते सर्व ग्रंथ नीट पाहिल्याशिवाय तूर्त कांहीं सांगतां येत नाहीं.

मद्रासच्या बाजूला साईभक्तीचा प्रसार फार मोठ्या प्रमाणांत फार जोरानें चालू आहे. व्याख्यानें, लेख, कीर्तनें, नाटकें, सिनेमा इत्यादि शक्य तितक्या साधनांचा या कामीं उपयोग केला जात आहे. ३,४ व ७ अंकीं तामिल चरित्र नाटकें लिहून त्यांचे प्रयोगहि चालू आहेत. यांत बाबांचे वडील साठे शास्त्री आणि आई लक्ष्मीबाई असा उल्लेख आढळतो. बाबांचा जन्म, त्यांचे आईबाप याविषयीं खात्रीलायक माहिती अद्याप न मिळाल्यामुळें, तेथें याविषयीं अनेक विचित्र कथा प्रसिद्ध करण्यांत येत आहेत आणि रेल्वे बुक स्टॉलवर त्या विक्रीस ठेविलेल्या आढळून येत आहेत. याविषयीं दोनच कथांविषयीं माहिती आक्टोबर १९५० च्या ' साईसुधे'च्या अंकाच्या आधारें देण्यांत येत आहे. (१) ' ऑल इंडिया साईसमाज 'च्या प्रेसिडेंटकडे ११ पानी तामिळ-भाषेंत बाबांकडून आलेला प्रत्यसंदेश (Spiritual Message) दाखविण्यांत आला. या संदेशाप्रमाणें बाबाच आपली अशी माहिती देत आहेत कीं, हिंदुस्थानच्या अगदीं दक्षिण टोकाशीं असलेल्या श्रीवैकुंठम् या गांवीं आपला जन्म झाला, त्यांची आई तामिळ बोलणारी एक वैष्णवीबाई असून, तिच्याबरोबर पति म्हणून राहणारा अबदुलसतार साहेब या नांवाचा गृहस्थ त्यांचा बाप होता. त्यांच्या आईबापांनीं त्यांच्या बालपणीं शिरडीस येऊन तेथें वास्तव्य केलें. तेथेंच बाबांनीं आपला अभ्यास सुरू केला. वडील लवकरच निवर्तले. त्यामुळें त्यांना वैराग्य प्राप्त झालें, आणि कोणा एका गुरूपासून त्यांना दीक्षा मिळाली. त्यानंतर कांहीं वर्षांनीं त्यांची माता निवर्तली. तिच्या और्ध्वदेहिक क्रियेसाठीं बाबा परत आले आणि ती क्रिया यथासांग करून परत ते फकिराच्या वेषांत प्रवास करूं लागले. (२) दुसरी कथा याहून चमत्कारिक आहे. राजर्षि बाळसंन्यासी हिमालय यांनीं लिहलेलें पुस्तक ' पराशक्ति ' प्रकाशन संस्था बंगलुर (१) यांनीं प्रसिद्ध केलें आहे. यांत कांहीं विश्वसनीय माहिती (ऑल इंडिया साई समाज यांनीं प्रकाशित केलल्या ग्रंथांतून घेतलेली) आहे. पण त्यांत सव्वीस (२६) अत्यंत चमत्कारिक विधानें आहेत असें साईसुधाकार म्हणतात. यांतील माहितीप्रमाणें गुजराथी ब्राह्मण, नंदलाल आणि जम्नाबाई यांच्या पोटीं बाबांचा जन्म ११-८-१८५८ सालीं रात्रौ नऊ वाजतां झाला. बाबांची जन्मकुंडलीहि त्यांनीं दिली आहे. बाबांच्या जन्मापूर्वी त्यांच्या आईबापांना एक फकीर भेटला. त्यानें त्यांना ' हाज ' (यात्रे) ला नेलें. आणि या यात्रेंत जेरुसेलम (मध्य आशियांतील ज्युअरब लोकांचा प्रदेश) च्या जाफा

दरवाज्यांत बाबांचा जन्म झाला. तेथें कांहीं दिवस राहून ते हिंदुस्थांनात परत आले आणि १८६२ सालीं पाथरी येथें राहिले. त्यांचे मातापितर १८६३ सालीं निवर्तले आणि त्यानंतर ते १८६८ सालीं वृंदावनाकडे गेले. तेथें त्यांच्या आप्तेष्टांनीं त्यांना सोडून दिलें. तेव्हां बाबांना क्षुधेपासून फार त्रास झाला. यावेळीं त्यांना रामचंद्र बाबाजी नांवाचे एक सद्गुरु भेटले आणि त्यांनीं आपल्या बरोबर बाबांना यात्रा करवीत हिमालयांत नेलें आणि तेथें त्यांना कांहीं मंत्र देऊन पराशक्तीची दीक्षा दिली. ग्रंथकार राजर्षि बाळसंन्यासी हे त्यावेळीं बाबांचे सहाध्यायी होते. या दोन्ही ग्रंथांतील कथा काल्पनिक असून विश्वसनीय व खऱ्या नाहींत असें स्पष्ट दिसतें; आणि साईसुधाकारांनींहि याविषयीं असाच आपला अभिप्राय दिलेला आहे.

याचवेळीं (या लेखाची तयारी चालली असतां) श्रीसाईबाबा संस्थान कामिटीचे मॅनेजिंग ट्रस्टी श्रीयुत नागेश आत्माराम सावंत हे मला भेटले. वर लिहिलेल्या हकिकतीचे साईसुधेमधील मूळ इंग्रजी लेख त्यांना मी दाखविले आणि या विषयावर त्यांचें व माझें बरेंच संभाषणहि झालें. आणि आम्हां उभयतांचें असें मत झालें कीं, हल्लींच्या परिस्थितींत बाबांविषयीं खरीखुरी आणि विश्वसनीय अशी मिळेल तितकी माहिती अधिकृत रीत्या प्रकाशित होणें अत्यंत जरूर व इष्ट आहे.

श्री बाबांच्या कृपेनें त्यांची थोडीबहुत वाङ्मयसेवा माझे हातून झाली आहे. तेव्हां त्यांचेविषयीं माझें मत येथें थोडक्यांत सांगणें अप्रासंगिक होणार नाहीं असें मला वाटतें. प्रथमः

बाबा हे कोण याविषयीं विचार करूं. याविषयीं तीन मतें प्रचलित आहेत.

(१) वरवर पाहणारे बरेच लोक असें सांगतात कीं, बाबा हे एक वेडे फकीर होते, बरींच वर्षें शिरडींतील एका जुन्या व जीर्ण मशिदींत राहिले होते. ते लोकांपाशीं दक्षिणा मागत आणि केव्हां केव्हां संतापून बोलत आणि रागावत असत इत्यादि. हें मत चुकीचें आहे. मुंबईस परत जातेवेळीं रजा घेतांना श्री. रा. आ. तर्खड यांच्या मित्रांच्या डोळ्यांतून अश्रु आले, तेव्हां बाबा म्हणाले–' हें काय वेड्यावानी करतोस, मी तिकडे नाहीं कां तुजपाशीं ? ' मित्र म्हणाला–' हें मला कळतें, पण अनुभव नाहीं. ' तेव्हां बाबा म्हणाले–' अरे ज्याला वाटतें कीं, बाबा शिरडींत आहे त्यानें बाबाला मुळींच नाहीं बघितलें. ' (पान ३०८, साईलीला १९२५).

(२) कांहीं लोक समजतात कीं, बाबा हे एक संत होते. कांहीं मुसलमान त्यांना पीर तर कांहीं हिंदु त्यांना संत मानतात. शिर्डी संस्थान कमिटी प्रत्येक उत्सवाच्या नोटिसींत ' आधुनिक संतचूडामणि ' असा बाबांविषयीं उल्लेख करिते. श्री. बी. व्ही. नरसिंहस्वामी, प्रेसिडेंट ऑल इंडिया समाज हे आपल्या, (1) Introduction

to Sai Baba and (2) A Wonder our Saint, या पुस्तकांत बाबांचा संत म्हणून उल्लेख करितात. हें मतसुद्धां बरोबर नाहीं, कारण.

(३) बाबा हे संतकोटींतील व्यक्ती नसून देवकोटींतील आहेत याविषयीं (१) श्री. बाळासाहेब रेगे, बी. ए. एल्‌एल्‌, बी., माजी हायकोर्ट जज्ज इंदूर (२) कै. प्रोफसर जी. जी. नारके एम्. ए. एम् एस्. सी. प्रोफेसर एंजीनीयरिंग कॉलेज, पुणें, (३) कै. श्री. दादासाहेब खापर्डे, ॲडव्होकेट अमरावती वऱ्हाड, (४) ह.भ.प.दासगणूमहाराज, (५) कै. श्री. गो. र. उर्फ अण्णासाहेब दाभोळकर इत्यादि विद्वान, बहुश्रुत आणि अधिकारी अशा गृहस्थांनीं आपलें मत असें स्पष्ट प्रगट केलें आहे कीं, श्री बाबा हे प्रत्यक्ष परमेश्वर आहेत; शिर्डी संस्थान कमिटी ही उत्सवाच्या नोटिसींतील शेवटच्या पानावर 'श्रीसाई सर्व श्रेष्ठ परमात्मा आहेत' असा उल्लेख करितेच. शिरडींतील बाबांचे सर्व निकटवर्ति भक्त, कै. माधवराव देशपांडे (शामा) इत्यादि आणि इतर भक्तहि बाबांना देव म्हणून संबोधित असत. गेल्या पुण्यतिथीच्या उत्सवाला (सप्टेंबर १९५२) आम्हीं शिरडीस गेलों होतों. त्यावेळीं, जिला बाबांनीं आपल्या प्रयाणसमयीं पांच अधिक चार एकूण नऊ रुपये (नवविधाभक्तिसूचक असे) दिले होते त्या श्री. लक्ष्मीबाई शिंदेची भेट घेण्याचें भाग्य आम्हांस लाभलें. बाबांनीं दिलेले ते नऊ रुपयेहि आम्हीं हाताळले. आतां जरी ती बाई बरीच वृद्ध झाली आहे तरी तिची काठी घट्ट आहे, तिचें बोलणें खणखणीत व मुद्देसुद आहे असें आम्हांला दिसून आलें. ती बाबांना भाकर व दूध भक्तीनें कशी देत होती तें ऐकून ठाण्याचे श्री. वैद्य या मित्रानें तिला असा खोंचदार प्रश्न केला कीं, बाबा तुमच्या हातून दुधभाकर तोंडांत घालतांना कोणत्या देवाचें स्मरण करून आणि नांव घेऊन त्याला अर्पण करीत असत. हा प्रश्न ऐकून ती बाई चटकन् मोठ्यानें उत्तरली कीं, बाबा हे स्वतः देवच आणि देव दुसऱ्या कोणत्या देवाचें स्मरण करणार ! तेव्हां बाबांला 'पूर्ण ब्रह्म सनातन , स्वयंज्योति, निरंजन, साक्षात् भगवान' असें मानून त्यांचें स्मरण करणें आणि इतर धार्मिक कृत्यें करणें हेंच योग्य आहे.

येथें हें लक्ष्यांत ठेवण्याजोगें आहे कीं, बाबांची धुळ्याच्या मॅजिस्ट्रेट कोर्टांतील एका फौजदारी मुकदम्यांत कमिशनवर साक्ष झाली होती. त्यावेळीं आपली जात किंवा वंश कोणता या प्रश्नास बाबानें उत्तर दिलें कीं 'परवर दिगार (अल्ला किंवा ईश्वर) !'

बाबांचा जन्म, जन्मस्थान, मातापितरें वगैरे. बाबांचा जन्म केव्हां व कुठें झाला, त्यांचीं मातापितरें कोण, त्यांचा वंश कोणता याविषयीं अद्याप कोणालाहि नीट पत्ता लागला नाहीं. याविषयीं अनेक भक्त बाबांना पुष्कळ प्रश्न विचारीत, परंतु त्यांचीं सरळ उत्तरें त्यांना केव्हांहि मिळत नसत. फार झालें तर, 'नसत्या' असे ते उडवाउडवीचें उत्तर देत. त्यामुळें त्यांच्या जातीचा, वर्णाचा, वंशाचा पत्ता शेवटपर्यंत कोणालाहि लागला नाहीं.

यावरून कांहीं लोक असें समजतात कीं, (१) बाबा हे नामदेव कबीर यांचे-सारखे अयोनिज आणि अलौकिक होते आणि ' तैसेच हे श्री साईनाथ । तरुण सोळा वर्षांचे वयांत । निंबातळीं शिरडी गांवांत । प्रगटले.' (२) दुसरें वर सांगितल्याप्रमाणें कांहीं लोक स्वकपोलकल्पित कल्पना रचून अनेक तर्ककुतर्क लढवितात. बाबासारखे जे नेहमीं आत्मज्ञानी व आत्मनिष्ठ असतात त्यांना ' योनिज ' आदि मायिक दोष लागत नाहींत म्हणून त्यांच्या दृष्टीनें ते तत्त्वतः अयोनिजच आहेत, पण लौकिक दृष्ट्या त्यांना योनिज मानणें हें इष्ट व योग्य होईल. कारण ते आमच्यासारखे जन्मधारी असून आपल्या प्रयत्नानें आणि कृतीनें ' नराचे नारायण झाले.' तसें आम्हींहि त्यांचा मार्ग अनुसरून आणि त्यांची भक्ति करून त्यांचेसारखे होऊं ही महत्वाकांक्षा किंवा ध्येय बाळगणें हें फार हितकारक होईल.

नाथपंचायतन—रामदास, जयरामस्वामी, रंगनाथस्वामी, केशवस्वामी आणि आनंदमूर्ति हे पांचजण मिळून पूर्वीं दासपंचायतन होतें असें म्हणतात. त्याप्रमाणें (१) ' श्री परमहंस शीलनाथ । श्री सद्गुरुसाईनाथ । धुंडिराज पळुसी, गजानन शेगांवांत । गोपाळदास (नरसिंगमहाराज) नाशिकीं । हें पंचायतन नाथाचे (माधवनाथ) । परम जिव्हाळ्याचें । चाले सूत्र एकमेकांचें । अंत:शक्तिनें ॥ ' श्री. माधवनाथ दीपप्रकाश २२. १०९–११०. याविषयींची हकीकत ' सुमनसुंदर ' यांनीं साईलीलेच्या, वर्ष १९, अंक ७, ८, ९, च्या जोड अंकांत दिलेली आहे. या पंचायतनांत श्रीबाबांना फार मान असे आणि श्रीबाबांचा उल्लेख ' श्रीसद्गुरु साईनाथ ' म्हणून मोठ्या आदरानें केलेला आहे. तसेंच प्रत्यक्ष बोलण्यांतसुद्धां बाबांना ' **त्रिलोकनाथ कोहिनूर** ' असेंच श्रीमाधवनाथ संबोधित असत, असें म्हणतात.

बाबांच्या जन्मवृत्तांतासंबंधीं श्रीमाधवनाथ असें म्हणाले कीं, ' मोंगलाईंत पाथरी म्हणून एक गांव आहे. तेथें एका यजुर्वेदी देशस्थ ब्राह्मणास तीन मुलगे झाले. वडील मुलगा हाच श्रीसाईबाबा. बाबा पांच वर्षांचे असतांना एक ' वली ' त्या ब्राह्मणाकडे आला व ' माझें मला दे ' म्हणून म्हणाला. त्यावर ' आहे तें तुमचेंच आहे ' असें बाबाच्या वडिलांनीं सांगितलें. तेव्हां ' तुझा वडील मुलगा दे ' असें म्हणून तो वली बाबांना घेऊन गेला. बाबांच्या नवव्या वर्षीं परत त्यांना त्यांच्या वडिलांकडे घेऊन तो आला व त्याचे हस्तें दूध घेऊन परत बाबांना तीन वर्षें तो कोठें घेऊन गेला. वयाच्या १२ ते १८ वर्षांपर्यंत बाबा अज्ञातवसांत होते, व १९ व्या वर्षीं शिरडींत निंबाच्या झाडाखालीं प्रकट झाले. त्यांची मुंज झालेली नव्हती. आणि सच्चरितांत बाबांच्या उक्तींतच ही माहिती सुसंगत असल्याचें प्रत्ययास येतें.

या माहितींत खालील मुद्दे प्रामुख्यानें दिसतातः—

१ पांचव्या वर्षी वल्लीनें नेलें—
२ नवव्या वर्षी परत आले.
३ एकोणीसाव्या वर्षी प्रगटले.
४ ते जन्मानें ब्राह्मण होते.
५ त्यांची मुंज झालेली नव्हती.

यावरून बाबा जन्मतः हिंदु ब्राह्मण असल्याचा पुरावा तर मिळतोच, आणि त्यांच्या वागण्यांतील विसंगततेचें स्पष्टीकरण होतें. हिंदु असल्यामुळें त्यांचे कान टोंचलेले होते. त्यांची मुंज झाली नसल्यामुळें त्यांच्या गळ्यांत यज्ञोपवीत नव्हतें. मोंगलाईंत त्यांचा जन्म झाला आणि एका वल्लीनें त्यांना नेलें आणि कांहीं वर्षें ठेवून घेतलें, यावरून यावनी वेष, भाषा कांहीं आचार यांचा बोध होतो.

पाथरीचे ब्राह्मण. बाबांचा जन्म पाथरी येथें ब्राह्मण कुळांत झाला याविषयीं जवळजवळ त्यांच्याच तोंडचा पुरावा येणेंप्रमाणें:—श्रीबाबाचे अत्यंत निकटवर्ति भक्त, जे त्यांचेबरोबर कित्येक वर्षें मशिदींत झोंपत असत असे म्हाळसपति म्हणत असत कीं, महाराजांनीं आपल्याला स्पष्ट सांगितलें होतें कीं, मी पाथरीचा ब्राह्मण असून, लहानपणीं माझ्या आईबापांनीं मला एका फकिराला देऊन टाकिलें होतें. ही हकीकत महाराजांनीं म्हाळसापतीस सांगितली त्यावेळीं पाथरीचा एक गृहस्थ शिरडीस कांहीं कामाकरितां आला होता त्यावेळीं महाराजांनीं पाथरी येथील बऱ्याच मंडळींचीं नांवें घेऊन चौकशी केली. (साईलीला १९२४, पान १७९).

ब्राह्मणात्वाबद्दल बाबांच्या तोंडचा दुसरा पुरावा.— "श्री साईबाबांचे चमत्कार ऐकून व अनुभवून आम्हीं सुद्धां साईबाबा कृष्णमार्गांतले कीं शुभ्र मार्गांतले याविषयीं चर्चा करीत असूं. एकदां मी शिर्डीस गेलें असतां माझ्या मनामध्यें ती गोष्ट घोळत होती. मी मशिदींत गेले, मशिदीच्या पायरीपाशीं जों गेलें, तों बाबा पायरीच्या जोत्याच्या कांठावर उभे राहून, माझ्याकडे तोंड करून, छातीला हात लावून रागाच्या आवेशांत म्हणालेः—"हा ब्राह्मण आहे, शुभ्र ब्राह्मण आहे, काळ्या वस्तूंचा ह्याला संबंध नाहीं, हा शुद्ध ब्राह्मण, मुसलमान येथें पाऊल काय ठेवील? त्यांची बिशाद काय येथें येण्याची? हा ब्राह्मण (छातीला हात लावून) लाखों जणांना शुभ्र मार्गावर लावून पोहोंचविणारा आहे, शेवटपर्यंत पोहोंचविणारा आहे; ही ब्राह्मणाची मशीद आहे, ह्या मशिदीवर काळ्या मुसलमानाची सावलीसुद्धां पडूं देणार नाहीं." हें बोलणें ऐकून मी थक्कच होऊन गेलें. (अनुभव ८ वा. श्री. काशीबाई कानिटकर, पान ७९, साईलीला, वर्ष ११–१९३४.)

इतर प्रमाणें:—साईबाबा हें नांव, त्यांचें मशिदींत वास्तव्य, 'अल्ला मालिक है, अल्ला तेरा भला करेंगा' हा त्यांचा नेहमींचा आशीर्वाद इत्यादि गोष्टींवरून ते यवन होते असें वाटण्याचा संभव आहे, पण थोडासा विचार करतां हें अनुमान बरोबर नाहीं असें दिसून येईल. साईबाबा हें त्यांचें खरें नांव नव्हेच. त्यांच्या यावनी वेषावरून ते फकीर आहेत असें वाटल्यावरून श्री. म्हाळसापतीनें 'आवो साईबाबा' असें त्यांचें स्वागत केलें व त्यांनीं आणि (काशिराम शिंपी आणि आप्पा जागले या) त्यांच्या मित्रांनीं त्यांची मशिदींत राहण्याची सोय केली. अल्ला तेरा भला करेंगा या आशीर्वादावरून व केव्हां केव्हां ते 'फात्या' देण्यास सांगत यावरून ते यवन होते असें म्हणतां येत नाहीं. कारण कांहीं यावनी संस्कार त्यांच्या बालपणापासून फकिराचे सहवासांत त्यांचें अंगीं बाणलेले होते. दुसऱ्या कांहीं महत्त्वाच्या गोष्टीवरून ते हिंदु ब्राह्मण होते असें स्पष्ट दिसतें. उदाहरणार्थ, बाबा जी ओली भिक्षा नेहमीं मागत असत आणि खात असत ती फक्त हिंदूंच्याच घरीं मागत असत आणि दररोज त्यांना जे नैवेद्य येत तेहि हिंदूंकडूनच येत. त्यांपैकीं कोणताहि नैवेद्य मुसलमानांकडून येत नसे. तिन्ही वेळची आरति आणि दुपारची पूजा बाबा हिंदूंकडूनच मशिदींत करवून घेत. मशिदींत बाबांची धुनी (अग्नीहोत्र) अखंड प्रज्वलित असे आणि अद्यापहि आहे. पूजा, आरति, अग्नीहोत्र इत्यादि गोष्टी मशिदींत करणें व चालू ठेवणें हे मुसलमानी धर्माविरुद्ध आहे. बाबा नेहमीं लंगोटी व कफनी वापरत होते, मुसलमानी तुमान किंवा इजार ते कधींहि घालत नसत. बाबांनीं कोणाहि यवनास कुराण सांगितलें नाहीं, तसेंच ते केव्हांहि निमाज पडत नसत. उलट त्यांना संस्कृत चांगलें येत असे. श्री. नानासाहेब चांदोरकर (बाबांचे भक्तावतंस) यांना, श्रीभगवद्गीता अध्याय ४, श्लोक ३४ यांतील 'उपदेक्ष्यंति ते ज्ञानं' याचा अर्थ त्यांनीं फार स्पष्ट आणि मौलिक असा सांगितला (श्रीसाईसच्चरित, अध्याय ३९ व ५०) आणि सर्व गीताहि संक्षेपरूपानें पण व्याकरणरीत्या शिकविली. तसेंच बाबांचे कान टोंचलेले होते आणि त्यांची सुंता झालेली नव्हती या दोन गोष्टींचें स्वतः सूक्ष्म निरीक्षण करून बाबा हे हिंदुच होते इतकेंच नव्हे तर ते ब्राह्मण असून संन्यासी होते अशी त्यांनीं (चांदोरकरांनीं) आपली खात्री पटवून घेतली होती. बाबा दिवसांतून अनेक वेळां 'नारायण' नामाचा उच्चार अनेक रूपानें करीत असत. संन्याशाच्या नियमाप्रमाणें आपली पूर्वाश्रमाची कोणतीहि गोष्ट त्यांनीं कोणालाहि सांगितली नाहीं हेंहि स्पष्ट आहेच. संन्याशास 'शिखासूत्र' (शेंडी व यज्ञोपवीत) नसतें, तसेंच तें बाबालाहि नव्हतें.

विंधितकान आणि सुंताअभाव. या दोन बाबींविषयीं थोडेसें अधिक विवरण करून त्या स्पष्ट करून घेणें हें जरूर आहे. बाबांचे कान टोंचलेले होते ही गोष्ट पुष्कळ जणांनीं पाहिलेली आहे. ह. भ. प. दासगणूंनीं मात्र आपल्या 'श्रीसाईनाथ स्तवन-

मंजरींत ' (ओंवी ६७) ' विंधावांचून असती कान ' असें लिहलें आहे. हे चुकीनें लिहिलें असावें किंवा त्यांनीं कानांचें नीट निरीक्षण केलें नसावें, असें दिसतें. कारण कै. हरी सीताराम दीक्षित, आणि कै. आण्णासाहेब दाभोळकर यांनीं श्रीसाईलीलेंत आणि श्रीसच्चरितांत बाबांचे कान टोंचल्याचें स्पष्ट नमूद केलें आहे. तसेंच बाबांच्या वेळचे अजून हयात असलेले शिर्डींतील गृहस्थ, श्री रामचंद्र दादा कोते पाटील, सगुण मेरु नाईक, बाप्पाजी रत्नपारखी, दगडु सोनार, मार्तंड म्हाळसापति इत्यादिकांचें म्हणणें ' बाबांचे कान टोंचलेले होते ' असेंच आहे.

सुंताअभाव. साईसुधा मासिकाच्या, वर्ष ११ अंक ६ (१९५०) या दिपवाळीच्या अंकांत (पान १६-१७) बाबांचा इतिहास दिला आहे. त्यांत बाबांचे कान टोंचलेले होते ही गोष्ट दिलेली आहे आणि या एका सूचक व निर्णायक गोष्टीनें बाबांचा हिंदु कुळांत जन्म झाला हें सिद्ध होतें असें सांगितलें आहे. नंतर कान नेहमीं सर्वांना दृग्गोचर असतात पण इंद्रिय (शिस्न) तसें नसतें आणि बाबांच्या वृद्धापकालमुळें त्यांची त्वचा जीर्ण व संकुचित झालेली असल्यामुळें त्यांची सुंता केलेली होती कीं नव्हती हें जाणणें सोपें नव्हतें असें सांगून श्री. र. भा. पुरंदरेसारखे कांहीं लोक यांनीं, बाबांची सुंता केलेली होती असें निक्षून सांगितलें होतें असें नमूद केलें आहे. साईसुधाकारांचें हें विधान चुकीचें आहे. कारण श्री. बी. व्ही. नरसिंहस्वामींनीं साईभक्तांचे जे अनुभव प्रसिद्ध केले आहेत त्यांपैकीं पहिल्या भागांत (पान ११२) त्यांनीं श्री. पुरंदरे यांचें असें विधान प्रसिद्ध केलें आहे कीं, बाबांच्या कानांना छिद्रें असलेलीं आपण पाहिलेलीं आहेत. तसेंच जेव्हां बाबा नग्न स्नान करीत असत तेव्हां त्यांची सुंता केलेली नव्हती हेंहि आपण पाहिलेलें आहे. शिवाय श्री. नानासाहेब चांदोरकर यांचीहि सुंता-अभावाची साक्ष महत्त्वाची आहे, आणि वर नमूद केलेले शिर्डींचे गृहस्थ, बाबांच्या वेळचे, पण अद्याप हयात असलेले, श्री. रामचंद्र दादा कोते पाटील, सगुण मेरु नाईक बाप्पाजी रत्नपारखी, दगडू सोनार व मार्तंड म्हाळसापति यांचेंहि म्हणणें, बाबाची सुंता केलेली नव्हती असेंच आहे.

तेव्हां विंधितकान आणि सुंता-अभाव या दोन मुख्य गोष्टींवरून बाबा हिंदु ब्राह्मण होते असें ठरतें.

बाबांची द्वारकामाई. आतां याविषयीं थोडें विवरण करून ह्या विषय पुरे करूं. बाबा ज्या मशिदींत बसत असत तिचा उल्लेख ते नेहमीं ' द्वारकामाई ' या नांवानें करीत असत हें बहुतेकांना माहीत आहे; पण ते असा उल्लेख कां करीत याचा नीट उलगडा अद्याप कोणास झालेला नाहीं. ' बाबांचें बाळ ' म्हणजे कै० बा. वि. देव यांनीं पुष्कळ परिश्रम घेऊन याविषयीं संशोधन करून ५६ पानांचा एक ' श्री द्वारकामाई संशोधनांक ' (वर्ष १४, अंक १,२,३) प्रसिद्ध केला आहे. त्यांत त्यांनीं

थोडक्यांत असें सांगितलें आहे कीं, श्रीकृष्ण निजधामास जाण्यापूर्वीं त्यांनीं आपली (द्वापारयुगांतील) सोन्याची द्वारका समुद्रांत बुडवून टाकिली. हल्लीं अस्तित्वांत असलेली (कलियुगांतील) द्वारका ही दुसरी निराळीच आहे. कांहीं कारणामुळें रुष्ट झालेल्या श्री रुक्मिणीमातुःश्रींना भेट देऊन त्यांची समजूत करण्याकरितां आणि भक्तश्रेष्ठ श्री पुंडलिक यांना दर्शन देऊन वर देण्याकरितां श्रीकृष्ण परमात्मा फार वर्षांपूर्वी एका काळीं दिंडीरवनांत आले. द्वारकेची सर्व संपत्ति, सर्व वैभव, सर्व ऐश्वर्य इकडे आणून भक्तवर पुंडलिक यांचे वरभागणीस मान देऊन, दक्षिणेंत दिंडीरवनांत दक्षिण द्वारकेची स्थापना करून ते पुंडलिक यांनीं बसण्याकरितां दिलेल्या विटेवर पंढरपूर येथें अठ्ठावीस युगें श्रीरुक्मिणीमातुःश्रींच्या सान्निध्यांत उभे आहेत (पान ३८) सोबत त्यांनीं एक नकाशा जोडलेला आहे. त्यांत दिंडीरवन दाखवून त्यांतील पंढरपूर (दक्षिण द्वारका) कोल्हापूर (पश्चिम द्वार), शूर्पाल (दक्षिणद्वार), त्रिविक्रम क्षेत्र (पूर्वद्वार), टोके सिद्धेश्वर-कोपरगांव शिरडी भाग (उत्तर द्वार) अशीं चार द्वारें दाखविलीं आहेत. तेव्हां शिरडी हें दक्षिण द्वारकेचें एक उत्तर द्वार असावें असें श्री देव अनुमान काढतात. पण हें त्यांचें संशोधन पूर्ण व यशस्वी झालें नसल्यामुळें त्यांचें विधान सत्य व प्रमाण मानतां येत नाहीं.

'शिरडी' गांवाची व्युत्पत्ति ' या विषयावरील आपल्या लेखांत त्यांनीं, बाबांनीं आपले दिव्य चरण शिरडी गांवांत ठेवल्यापासून शिरडीची किंमत, महत्त्व आणि ऐश्वर्य वाढलें आणि शिरडीं गांवाची, पंढरपूर, देहू, पैठण, नाशिक, त्रिंबक वगैरे महाक्षेत्रांत गणना झाली इत्यादि वर्णन केलें आहे. (पान ८३३) आणि पुढें असें म्हटलें आहे कीं, (पान ८३४) इतक्या गोष्टी झाल्या तरी बाबांनीं शिरडी हाच गांव आपल्या निवासाकरितां कां पसंत केला हा प्रश्न शिल्लक राहतोच असें म्हटलें आहे (साईलीला बाबांचें बाळ—१-३-२९).

बाबांनीं शिरडी हाच गांव कां पसंत केला हा कांहीं (कठीण) प्रश्न नसून ही साधी किंवा उघड गोष्ट आहे. त्यांनीं आपल्या गुरूचें वर्णन असें केलें आहे कीं :—

बारा वर्षें पायीं वसवटा । केला गुरूनें लहानाचा मोठा ।
अन्नवस्त्रासी नव्हता तोटा । प्रेम पोटांत अनिवार ॥ ६१ ॥
भक्तिप्रेमाचा केवळ पुतळा । जयास शिष्याचा खरा जिव्हाळा ॥
माझ्या गुरूसम गुरु विरळा । सुखसोहळा न वर्णवे ॥ ६२ ॥
काय त्या प्रेमाचें करावें वर्णन । मुख पाहतां ध्यानस्थ नयन ॥
आम्हीं उभयतां आनंदघन । अन्यावलोकन नेणें मी ॥ ६३ ॥
प्रेमें गुरुमुखावलोकन । करावें म्या रात्रंदिन ॥
नाहीं मज भूक ना तहान । गुरूवीण मन अस्वस्थ ॥ ६४ ॥

तयावीण नाहीं ध्यान । तयावीण न लक्ष्य आन ॥
तोच एक नित्य अनुसंधान । नवल विंदान गुरूचें ॥ ६५ ॥

श्रीसाईसच्चरित, अध्याय १९

यावरून आपल्या गुरूवर बाबांचें किती अलौकिक प्रेम होतें हें स्पष्ट दिसतें. वर वर्णन केलेल्या त्यांच्या बालपणांतील १०।१२ वर्षांचा अज्ञातवास त्यांनीं आपल्या गुरूच्या सान्निध्यांत काढला असावा आणि श्रीसाईसच्चरित, अध्याय ४ यांत वर्णन केल्याप्रमाणें लिंबवृक्षाखालील तळघरांत किंवा दुसरीकडे त्यांनीं तपाचरण केलें असावें. पुढें अदमासें १६।१७ च्या वयांत आपल्या गुरूच्या अस्तित्वाचा किंवा समाधीचा शोध करीत ते शिरडीस आले असावे आणि निंबवृक्षाखालींच राहूं लागले असें दिसतें. नाना चोपदाराची आई सांगती झाली कीं,—' म्हणे आरंभी हे पोर । गोरें गोमटें अति सुंदर ॥ निंबातळीं आसनीं स्थिर । प्रथम दृग्गोचर जाहलें ॥ " इतकेंच नव्हे तर–' नाहीं कोणाचें घरीं ना दारीं । लिंबाशेजारीं अहर्निश ॥' १२१ ॥. आणि " जैसा अश्वत्थ वा औदुंबर । तैसाच बाबास तो निंबतरुवर ॥ प्रीति फार त्या निंबावर । अति आदर तयाचा ॥' १३६ ॥. यावरून आपल्या गुरूच्या [समाधीच्या] शोधार्थ बाबा शिरडीस आले आणि पुढें तेथेंच राहूं लागले. पुढें कांहीं दिवसांनीं ते गेले आणि वयाच्या १९।२० व्या वर्षी पुन्हा शिरडीस आले आणि अखेर समाधीपर्यंत तेथेंच राहिले.

आतां द्वारकामाईविषयीं. मशिदीला बाबा द्वारकामाई का म्हणत असत याविषयीं मला एक छोटासा पण योग्य आधार मिळाला. तो असा, श्री. के. नारायण अय्यर यांनीं आपल्या ' भारताचा सनातन इतिहास ' या इंग्रजी ग्रंथाच्या, व्हाल्युम २, भाग १ पान ८९–९० येथें द्वारकेची व्याख्या स्कंदपुराणांतून उद्धृत केली आहे, ती अशीः—

" चतुर्णामपि वर्गाणां यत्र द्वारानि सर्वतः ।
अंतो द्वारावत्युक्ता विद्वद्भिस्तत्त्ववेदिभिः ॥ "

अर्थ–धर्म, अर्थ, काम आणि मोक्ष या चारी पुरुषार्थासाठीं चारहि (ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य आणि शूद्र) वर्गांना जेथें सर्वत्र द्वारें खुलीं असतात–मुक्तद्वार असतें अशा स्थानाला तत्त्ववेत्ते विद्वान द्वारावति किंवा द्वारका असें म्हणतात.

बाबांच्या मशिदींत किंवा दरबारांत या चारी पुरुषार्थांचा लाभ चारी वर्णांच्या लोकांनाच नव्हे तर वर्णातीत लोकांना (यवन वगैरे सर्वांना) आणि भागोजी शिंद्या-सारख्या महारोग्यांनाहि होत असे हें मशहूर आहे. तेव्हां बाबांचें निवासस्थान म्हणजे द्वारकामाईच होय यांत बिलकुल शंका नाहीं.

'अहो ती आपली द्वारकामाई। आहे कां ठावी तुम्हांतें ॥ ४५ ॥
हीच आपली द्वारकामाता। मशीदीचे या अंकीं बैसतां ॥
लेकुरां देई ती निर्भयता। चिंतेची वार्ता नुरेची ॥ ४७ ॥
एकदां हिचे अंकीं जो बैसला। बेडा तयाचा पार पडला ॥
साऊलींत हीचे जो पहुडला। तो आरूढला सुखासनीं ॥ ४९ ॥

—श्रीसाईसच्चरित, २२ अध्याय.

बाबांच्या या उद्गारांवरून, वरील द्वारावती किंवा द्वारका ईची व्याख्या बाबांच्या निवासस्थानास म्हणजे मशिदीमाईस चांगली लागू पडते असें दिसतें.

ना. वा. गुणाजी.
२७७ ठळकवाडी–बेळगांव
२–११–५२

विद्वत्रत्न डॉ. रामचंद्र प्रल्हाद पारनेरकर महाराज पी. एच्. डी.
कळसारोपण करतांना.

वैदिक धर्म व भक्तिमार्ग.

: लेखिका :

कु. कुमुदिनी देशपांडे बी. ए. (ऑनर्स)

यद्भक्तिं न विनामुक्तिं यः सेव्यं सर्वयोगिनाम् ।
तं वन्दे परमानन्दघनं श्रीनन्दनन्दनम् ॥

भगवद्भक्ति ह्या शब्दानें मानवाचें परमसाध्य व परमपदप्राप्तीचें सुलभ साधन असे दोन्ही अर्थ व्यक्त केले जातात. श्रीमद्भागवतपुराणामध्यें

दानव्रततपो होम जप स्वाध्यायसंयमैः ।
श्रेयोभिर्विविधैश्चान्यैः कृष्णे भक्तिर्हि साध्यते ॥
या निवृत्तिस्तनुभृतां तव पादपद्म ।
ध्यानाद्भवज्जनकथा-श्रवणेन वा स्यात् ।
सा ब्रह्मणि स्वमहिन्यपि नाथ मा भूत् ।
किन्त्वन्तकासिलुलितात् पततां विमानात् ॥

अशासारख्या अनेक श्लोकांनीं; तसेंच श्रीमद्भगवद्गीतेमध्यें देखील

योगिनामपि सर्वेषां मद्गतेनांतरात्मना ।
श्रद्धावान् भजते यो मां स मे युक्ततमो मतः ॥ (६-४७)

अशा श्लोकांनीं व संतशिरोमणि श्रीतुकाराम महाराजांच्या

हेंचि दान देगा देवा, तुझा विसर न व्हावा ।
गुण गाइन आवडी, हेचि माझी सर्व जोडी ॥
न लगे मुक्ति धनसंपदा, संतसंग देई सदा ।
तुकाम्हणे गर्भवासी, सुखें घालावें आम्हांसी ॥

अशा तऱ्हेच्या पदोपदीं आढळून येणाऱ्या उद्गारांनीं, भक्तियोग हा एक स्वतंत्र असा पुरुषार्थ आहे असें प्रतिपादिलें आहे. व्रजवासी गोपींचीं चरित्रें भक्तिमार्गाचा सर्वोत्कृष्ट आदर्श म्हणून समजलीं जातात. गोपींच्या भक्तीनें व्रजभूमीमध्यें प्रेमभक्तियोगाचें स्वरूप सर्वांच्या दृष्टीसमोर साक्षात् उभें केलें गेलें होतें. गीतेमध्यें वर्णन केल्याप्रमाणें

मय्येव मन आधत्स्व मयि बुद्धिं निवेशय ।
निवसिष्यसि मय्येव अतं ऊर्ध्वं न संशयः ॥ (१२-८)

भगवान् श्रीकृष्णाच्या ठिकाणीं आत्यंतिक एकनिष्ठ भक्तीनें निर्माण केलेला व कोणत्याही प्रकारच्या अडथळ्यानें रोखला न जाणारा, अनवरतपणें एकसारखा वाहत

असणारा प्रेमप्रवाह गोपींच्या चरित्रांतून दिसून येतो. हा आत्यंतिक व स्वतंत्र साध्यरूप असा भक्तियोग होय. श्रीकृष्णभक्तीशिवाय गोपींच्या समोर दुसरें कोणतेंही साध्य नव्हतें.

परन्तु भक्ती हें परमपदप्राप्तीचें साधन आहे असेंही श्रुतीपासून आमचे सर्व धर्मग्रंथ प्रतिपादितात.

यस्यदेवे परा भक्तिः यथा देवे तथा गुरौ ।
तस्यै ते कथिताः ह्यथाः प्रकाशन्ते महात्मनः ॥
पुरुषः सः परः पार्थ भक्त्या लभ्यस्त्वनन्यथा । (८–२२)
भक्त्या मामभिजानाति यावान् यश्चास्मि तत्त्वतः ।
ततो मां तत्त्वतो ज्ञात्वा विशते तदनंतरम् ॥ (१८–१५)
वासुदेवे भगवति भक्तियोगः प्रयोजितः ।
जनयत्याशुवैराग्यं ज्ञानं यत्तदहेतुकम् ॥ (भा. १।२)

इत्यादि श्रुतिस्मृतिपुराणोक्त वचनें भक्तिमार्गाचें साधनस्वरूप स्पष्ट करीत आहेत.

धर्मशास्त्राप्रमाणें प्रत्येक मनुष्याला दोन प्रकारचे धर्म किंवा कर्तव्यें विदित केलेलीं असतात. एक साधारण धर्म व दुसरें विशेष धर्म. या लहानशा लेखामध्यें भक्तिमार्गानें परमज्ञानप्राप्ति करून घेतांना धर्मशास्त्रोक्त साधारण–विशेष धर्मांचें पालन करणें कितपत आवश्यक आहे ह्याचें, मुख्यतः गीतेच्या आधारानें, विवेचन करावयाचें आहे.

श्रुतिस्मृतिसदाचार–प्रतिपादित धर्म षड्विध आहे असें धर्मशास्त्रावरील सर्व ग्रंथांतून प्रतिपादिलेलें आढळतें. धर्मांच्या सहा विभागांपैकीं पहिले पांच विभाग हे विशेष धर्म या सदराखालीं मोडतात ते असे—(१) वर्णधर्म, (२) आश्रमधर्म, (३) वर्णाश्रमधर्म, (४) गुणधर्म, (५) निमित्त धर्म आणि सहावा प्रकार साधारण धर्म. भारतीय वैदिक समाजांतील प्रत्येक व्यक्तिमात्रासंबंधीं वय, समाजांतील स्थान, शिक्षण, परिस्थिति, योग्यता वगैरे गोष्टींच्या अनुसारानें कांहीं कर्तव्यें धर्मानें निश्चित केलीं जातात. व अशाप्रकारें निश्चित झालेलीं आपापलीं कर्तव्यें यथायोग्य रीतीनें पार पाडण्यानें व्यक्तीनें ईश्वराच्या मनोगतानुसार वर्तन केलें असा धर्मशास्त्राचा सिद्धांत आहे. ह्या विशेष कर्तव्याखेरीच प्रत्येक व्यक्तीस क्षमा, सत्य, दया, दान, शौच, इंद्रियनिग्रह, अहिंसा, आर्जव, अनसूया, अलोभ, अक्रोध वगैरे साधारण धर्मांचें पालन करावेंच लागतें. साधारणधर्म व विशेष धर्म अशा दोन्ही विभागांच्या यथायोग्य पालनानेंच समाजजीवन व व्यक्तिजीवन सुकर होतें. असे कित्येक प्रसंग अनुभवास येतात कीं ज्यावेळीं साधारण धर्म व विशेष धर्म ह्यांच्यामध्यें अथवा निरनिराळ्या प्रकारच्या विशेष धर्मांमध्यें परस्पर विरोध आहे असे आपाततः दिसतें; व कोणत्या प्रकारचें धर्मपालन त्यावेळीं ईशकृपा संपादन करण्यास कारणीभूत होईल हें तात्काळ समजत नाहीं. पण वैदिक धर्मशास्त्रांशीं

दृढपरिचय झाल्यानंतर हा विरोध शिल्लक रहात नाहीं. अहिंसा हा साधारण धर्म व धर्म्ययुद्धामध्यें भाग घेणें हा क्षत्रिय-जातीचा विशेष धर्म; हे दोन्ही एकदम समोर आले असतां काय करणें उचित आहे याचा गीतेनें निर्णय केला आहे. समाजधारणेच्या दृष्टीनें प्रत्येक व्यक्तिमात्राचीं कर्तव्यें निश्चित झालेलीं असतात. आणि असा विरोध प्राप्त झाला असतां, त्याचा निर्णय, समाजधारणा हें जें परमोच्च ध्येय, त्याच्या अनुसारानेंच करावयाचा असतो. भक्तियोग हें परमार्थप्राप्तीसाठीं उत्तम साधन म्हणून जें सर्व विद्वानांच्या व साधुसंतांच्याकडून प्रतिपादिलें जातें, त्यामध्यें भक्तीच्या मार्गानें जो ईशकृपासंपादन करण्याच्या प्रयत्नास लागला, त्याला साधकावस्थेंत त्याच्या धर्मशास्त्रोक्त समाजांतील विशिष्ट स्थानानुसार व अधिकारानुसार जीं कर्तव्यें प्राप्त झालीं आहेत त्यांचें पालन करणें कितपत आवश्यक करणें कितपत आवश्यक आहे हें आतां आपल्याला पहावयाचें आहे.

भगवद्भक्तीनें मानवव्यक्ती परमपदप्राप्ति कोणत्या प्रक्रियेनें करून घेतात हें समजून घेणें प्रथम आवश्यक आहे. ज्यावेळीं मानवाच्या सर्व मनोवृत्तींचा अनवरत व अनवच्छिन्न असा प्रवाह एकसारखा भगवच्चरणाकडे वहावयास लागतो, त्यावेळीं साधक हा भक्तश्रेष्ठ या पदवीस पोहोंचतो, हें आपण वर पाहिलें. मनुष्याचें अंतःकरण हें सामान्य स्थितींत लाखेसारखें कठीण असतें; व अनेक पूर्वजन्मींच्या कर्मांनीं व संस्कारांनीं त्याला विशिष्ट आकार आलेला असतो. असें स्वभावतः कठीण असलेलें व पूर्वसंस्कारांनी विशिष्ट वासना आणि आवृत्ति धारण करणारें अंतःकरण ईश्वरप्रवण करण्यासाठीं अगोदर तें द्रवीभूत अथवा शिथिल व्हावें लागतें. ज्याप्रमाणें कोणत्याही आकाराचा लाखेचा तुकडा उष्णता देऊन तापविला म्हणजे द्रवरूप होतो व त्यानंतर आपल्याला पाहिजे असेल त्याप्रमाणें कोणत्याहि आकाराच्या मुशींत ती द्रवरूप लाख ओतली म्हणजे थंड झाल्याबरोबर त्या मुशीचा आकार ती लाख धारण करते; त्याप्रमाणेंच संसारांतील तीव्र दुःखशोक किंवा हर्षकामादि अनुभवांनीं अंतःकरणामध्यें प्रथम द्रवीभाव निर्माण व्हावा लागतो. परन्तु हर्षकामानें द्रवीभूत झालेल्या अंतःकरणापेक्षां दुःखशोकांच्या तीव्र आवेगानें द्रुत झालेलें अंतःकरण भगवद्भक्तीकडे वळणें, हें अधिक स्वाभाविक आहे. कारण पहिल्या प्रकारांत पुन्हा हर्षकामाकडेच तें वळणें अधिक स्वाभाविक आहे. (गोपींचें पूर्वजन्मांतील सुकृत् बलवान् होतें म्हणून हर्षकामादिकांनीं त्यांचीं अंतःकरणें द्रुत झालीं असतांही तीं कृष्णभक्तीकडे वळलीं.) भगवंताच्या आकाराचें अंतःकरण बनविणें यालाच भक्तियोग म्हणतात. (भगवदाकारमन्तःकरणं क्रियते अनया इति भक्तिः) हीच प्रक्रिया श्रीमधुसूदन सरस्वतींनीं 'भगवद्भक्ति रसायन' या ग्रंथांत पुढील श्लोकांत वर्णन केलेली आहे.

चित्तद्रव्यं हिजनुवत् स्वभावात् कठिनात्मकम् ।
तापकैर्विषयैर्योगे द्रवत्वं प्रतिपद्यते ॥

कामक्रोध-भय-स्नेह-हर्ष शोक-दया ऽऽ दय:।
तापकाश्चित्तज तुनस्तच्छान्तौ कठिनं तु तत् ॥
द्रुते चित्ते विनिक्षिप्तः स्वाकारोयस्तु वस्तुना ।
संस्कार वासना भाव भावना शब्दभागसौ ॥
शिथिलीभाव मात्रन्तु मनोगच्छत्यतापकैः ।
न तत्र वस्तु विशनि वासनात्वेन किंचन ॥
द्रवतायां प्रविष्टं सद् यत् काठिन्यदशांगतम् ।
चेतः पुनर्द्रुतौ सत्यामपि तन्नेव मुञ्चति ॥

चित्ताचें द्रवत्व साध्य झालें म्हणजे त्यास भगवदाकार येणें सुलभ होतें. पण द्रवत्व प्राप्त होण्यास तीव्र दुःखशोकानें व्यावहारिक वस्तूंचे विषयीं अनिवृत्तबुद्धि आणि अशाश्वत अशा कर्मफलासंबंधीं वैराग्यबुद्धि प्रथम निर्माण व्हावयास पाहिजे. जोपर्यंत नित्यानित्यवस्तुविवेक व इहामुत्रफलभोगविराग मनुष्याच्या अंतःकरणांत उदित झाला नाहीं, तोंपर्यंत भगवदाकार धारण करण्यास आवश्यक असें जें चित्ताचें द्रवीकरण, तें साध्य होण्याची आशा नको. वैराग्य व असंग बुद्धि हीं ज्ञानप्राप्तीसाठीं परमावश्यक आहेत असा गीतेचाही सिद्धान्त आहे.

न रूपमस्येह तथोपलभ्यते । नान्तो न चादिर्न च संप्रतिष्ठा ।
अश्वत्थमेनं सुविरूढमूलं । असंगशस्त्रेण दृढेन छित्त्वा ॥ (१५-३)
ततः पदं तत्परिमार्गितव्यं । यास्मिन् गता न निवर्तन्ति भूयः ।
तमेव चाद्यं पुरुषं प्रपद्ये । यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी ॥ (१५-४)
निर्मानमोहा जितसंगदोषा । अध्यात्मनित्या विनिवृत्तकामाः ।
द्वन्द्वैर्विमुक्ताः सुखदुःखसंज्ञैः । गच्छन्त्यमूढाः पदमव्ययं तत् ॥ (१५-५)

म्हणून त्रिगुणमयी अशा मायेनें व्यापिलेल्या संसारव्यवहारासंबंधीं दृढतर वैराग्य-बुद्धि निर्माण होण्यास प्रथम असंगशस्त्राचा लाभ व्हावयास पाहिजे. कारण, स्वाभाविक-पणें ह्या त्रिगुणात्मक विश्वाच्या पसाऱ्यांत मोहित झालेली बुद्धि परमेश्वर स्वरूपाचें आकलन करूंच शकत नाहीं व त्यामुळें अशा मोहित मानवांना मायेस तरून गेल्या-खेरीज परमेश्वराची प्राप्ती होणें शक्य नाहीं.

त्रिभिर्गुणमयैर्भावैरेभिः सर्वमिदं जगत् ।
मोहितं नाभिजानाति मामेभ्यः परमव्ययम् ॥ (७-१३)
दैवी ह्येषा गुणमयी मम माया दुरत्यया ।
मामेव ये प्रपद्यन्ते मायामेतां तरन्ति ते ॥ (७-१४)

तेव्हां गीतेच्या व सर्व धर्मशास्त्राच्या सिद्धान्ताप्रमाणें असंगशस्त्राचा लाभ करून

घेतल्याखेरीज परमेश्वराचें स्वरूप आकलन करणें अथवा परमज्ञान प्राप्त करून घेणें शक्य नाहीं. मायेनें आहत झालेली बुद्धि शुद्ध व वैराग्योन्मुख करण्याच्या उपायास चित्तशुद्धि करणें असेंही दुसरें नांव आहे. श्रीमद्भगवद्गीतेंत सर्व गीताशास्त्राचा उपसंहार करीत असतांना भगवान् श्रीकृष्णांनीं चित्तशुद्धीचा उपाय १८ व्या अध्यायांतील ४० व्या श्लोकापासून ४९ व्या श्लोकापर्यंत दहा श्लोकांत सविस्तर सांगितला आहे. या श्लोकांवरील श्रीज्ञानेश्वरमहाराजांनीं केलेलें विवरण फार सुबोध व हृदयस्पर्शी आहे. त्याचा सारांश थोडक्यांत पाहिला तर असा आहे.

त्या सर्व पृथ्वीवर सत्त्व, रज आणि तम व त्यांच्या मिश्रणानें झालेले प्रकृतीचे इतर गुण ह्यांनीं अस्पृष्ट अशी एकही व्यक्ति अगर प्राणिजात किंवा स्थावर जंगम वस्तु नाहीं. मानवसमाजांतही ह्या गुणांचें मिश्रण वेगवेगळ्या प्रमाणांत झालेलें दृष्टोत्पत्तीस येतें. हा गुणांचा प्रभाव व त्यापासून निर्माण होणाऱ्या प्रवृत्ति या स्वाभाविकपणें मानव-समाजांतही दृग्गोचर होतात हीच गोष्ट केवळ येथें विचारांत घ्यावयाची नसून सामुहिक समाजजीवन सुव्यवस्थित व कल्याणपरिणामीं होण्यास समाजशरीराच्या निरनिराळ्या घटकावयवांचे विशेष गुण उत्तरोत्तर अधिकाधिक स्थिर, शुद्ध व भगवदेकलक्ष्य असणारे असे व्हावयास पाहिजेत. यासाठीं समाजशरीराचे घटकावयव अशा निरनिराळ्या व्यक्ती, त्यांना या मायाद्भव गुणांच्या तावडींतून सोडविलें पाहिजे व याकरितां त्या गुणांना (अथवा व्यक्तींच्या विशिष्ट संस्कारांनीं निर्माण झालेल्या बुद्धीला) भगवदेकलक्ष्य केलें पाहिजे ही गोष्ट कर्माच्या ठायीं असलेली ममत्वबुद्धी (**मी** कर्म करीत आहे ही अहंकार बुद्धी) नष्ट होणें, व कर्मापासून जें ऐहिक फल निष्पन्न होणार आहे त्यासंबंधीं अत्यंत उदासीन भाव निर्माण होणें, या दोन गोष्टी घडून आल्याखेरीज सिद्ध होणार नाहीं. मनामध्यें कर्माविषयीं किंवा फलाविषयीं संकल्प उत्पन्न झाल्याखेरीज कर्मप्रवृत्ति होत नाहीं. विशिष्ट अधिकाराच्या व्यक्तीला, त्या दिशेनें त्या व्यक्तीची स्वाभाविक प्रवृत्ति असल्यामुळें व गुणसंपन्नता असल्यामुळें, शास्त्रानें जीं कर्में विहित म्हणून सांगितलीं आहेत त्यासाठीं संकल्प करावा लागत नाहीं. निदान जसजसे गुण स्थिर, शुद्ध व भगवदे-कलक्ष्य होत जातात तसतसा कर्मांचा संकल्पप्रभाव मावळत जातो. व ज्याप्रमाणें निसर्गा-मधील जड वस्तू आपापल्या धर्मांचें बिनचूकपणें पालन करीत असतात, त्याचप्रमाणें चित्तशुद्धी झालेल्या व्यक्ती शरीराकडून शास्त्रविहित धर्मांचें अभावितपणें बिनचूक पालन होत रहातें. जडवस्तूंच्या धर्मपालनांत व चित्तशुद्ध व्यक्तींच्या होणाऱ्या कर्मांत मात्र महदंतर असतें. चित्तशुद्ध झालेली प्रत्येक व्यक्ति आपल्या जीवनामध्यें अखंडानंदाचा अनुभव घेत असते; तर पदार्थ अथवा चेतन मनुष्येतर प्राणीजात अंधःकारांत पडल्या-मुळें चिरकालिक अज्ञान व दुःख यांचा अनुभव घेत असतात.

अशा रीतीनें आपल्या शास्त्रकारांनीं भगवदेकलक्ष्य गुण अथवा बुद्धि करण्याचा उपाय म्हणून केवळ शास्त्रविहित कर्मे त्यांच्यासंबंधींचा संग म्हणजे अहंकारबुद्धि व फलाशा सोडून करणें हा सांगितला आहे. म्हणूनच अशा प्रकारच्या कर्मयोगाला भगवन्तांनीं 'कर्मांचा सात्विक त्याग' म्हणून संबोधिलें आहे.

कार्यमित्येव यत्कर्म नियतं क्रियतेऽर्जुन ।
सङ्गं त्यक्त्वा फलं चैव स त्यागः सात्विकोमतः ॥ (१८-३)

त्रिविधगुणमयी मायेच्या पसाऱ्यानें सर्व जग परमेश्वरानें आपल्या लीलेनें निर्माण केलें असल्यामुळें व त्रिगुणात्मक माया ही देखील त्या परमेश्वराचीच अचिंत्य शक्ति असल्यामुळें ज्या ठिकाणीं, ज्या गुणाचा प्रादुर्भाव झालेला व्यक्त होईल, त्या ठिकाणीं त्या गुणाच्याच अनुसरण्यानें परमेश्वराची सेवा अथवा उपासना घडते, असा वरील विवेचनाला पोषक असा दुसराही सिद्धान्त गीतेमध्यें भगवन्तांनीं प्रतिपादिला आहे. चारही वर्णांचे निरनिराळे नैसर्गिक गुण व त्यांची स्वाभाविक कर्में काय आहेत याचें वर्णन केल्यानंतर श्री भगवान् अर्जुनास सांगतात,

स्वे स्वे कर्मण्यभिरतः संसिद्धिं लभते नरः ।
स्वकर्म निरतः सिद्धिं यथा विन्दति तच्छृणु ॥ (१८-४५)
यतः प्रवृत्तिर्भूतानां येन सर्वमिदं ततम् ।
स्वकर्मणा तमभ्यर्च्य सिद्धिं विन्दति मानवः ॥ (१८-४६)

ह्या श्लोकांवरील श्री ज्ञानेश्वर महाराजांच्या टीकेंतून कांहीं ओंव्या उद्धृत केल्यास वावगें होणार नाहीं.

तैसें वर्णाश्रमवशें । जें करणीय आलें असे ।
गोरे या आंगा जैसें । गोरेपण ॥
तया स्वभाव विहिता कर्मा । शास्त्राचेनि मुखें वीरोत्तमा ।
प्रवर्तावयालागीं प्रमा । अढळ कीजे ॥
म्हणोनि जातिवशें साचारू । सहज असे जो अधिकारू ।
तो आपुलालिया शास्त्रें गोचरू । आपण कीजे ॥
अर्जुना जो या परी । तें विहित कर्म स्वयें करी ।
तो मोक्षाच्या ऐल द्वारीं । पैठा होय ॥
जें अकरणा आणि निषिद्धा । तें वचोचि कांहीं संबंधा ॥
म्हणौनि भवाविरुद्धा । मुकला तो ॥

आणि काम्य कर्मांकडे । न परतोचि जेथ कोडे ।
तेथ चंदनाचेहि खोडें । न लेचि तो ॥
येर नित्य कर्म तवं । फळत्यागें वेंचिलें सर्व ॥
म्हणौनि मोक्षाची शिव । ठाकुला हे ॥
ऐसेनि शुभाशुभीं । संसारीं सांडिला तो अवधारी ।
वैराग्य मोक्ष–द्वारीं उभा ठाके ॥
जे सकळ भाग्याची सीमा । मोक्षलाभाची जो प्रभा ।
नाना कर्ममार्गश्रमा । शेवटु जेथ ॥
...हें विहित कर्म पांडवा । आपुला अनन्य बोलावा ।
आणि हेंच परमसेवा । मज सर्वात्मकाची ॥
अगा जयाचें जें विहित । तें ईश्वराचें मनोगत ।
म्हणौनि केलिया विभ्रांत । सांपडेचि तो ॥
म्हणौनि क्रिया केली । नव्हे तयाची खूण पाळिली ।
जयापासोनि कां आली । आकारा भूतें ॥
जो अविद्येचिया चिंधिया । गुंडूनि जीव बाहुलिया ।
खेळवी तसे तिगुणिया । अहंकार रज्जु ॥
जेणें जग हें समस्त । आंत बाहेरी पूर्ण भरित ।
जालें आहे दीप जात । तेजें जैसे ॥
तया सर्वात्मका ईश्वरा । स्वकर्म–कुसुमांची वीरा ।
पूजा केली होय अपारा । तोषालागीं ॥

ह्या श्रीज्ञानेश्वर महाराजांच्या व्याख्यानांत सर्व विषय स्पष्ट झाला आहे. कर्माचें विहित, निषिद्ध व काम्य असे जर तीन विभाग मानले, तर निषिद्ध कर्मे करण्यानें सृष्टिव्यवस्था निर्माण करणाऱ्या परमेश्वराशीं साक्षात् विरोध केला जातो; त्यामुळें त्यांचा त्याग करणेंच भाग आहे. जीं काम्य आहेत तीं केल्यानें जरी साक्षात् विरोध होत नाहीं तरी तीं संकल्प प्रभव असल्यामुळें (संकल्पप्रभवान् कामान् त्यक्त्वा सर्वानशेषतः) त्याच्या कृतिमुळें वैराग्यशील बुद्धि होण्यास आवश्यक अशा असंग-शस्त्राचा लाभ दुरावतो. अशीं काम्यकर्मे द्विविध असतात, (१) शास्त्रांत काम्य म्हणून उपदेशिलेलीं व (२) मनुष्यानें आपल्या बुद्धीनें कल्पना केलेलीं. ह्या दोन्हींचा त्याग व्हावयास पाहिजे. उरलीं फक्त शास्त्रविहित कर्मे. तीं कर्मे जर निरहंकार बुद्धीनें व फलाभिसंधीचा त्याग करून मनुष्य करीत राहील तरच भगवदेकलक्ष्य अशी त्याची वृत्ति होणें शक्य आहे. इतर कोणत्याही मार्गानें नाहीं, असा गीतेचा व आमच्या शास्त्रांचा

स्पष्ट सिद्धान्त आहे, व ह्याच्याच दृढीकरणासाठीं राक्षसी, आसुरी व मोहिनी वृत्तींच्या मानवांना भगवद्भक्ति केव्हांही साध्य होत नाहीं असेंही गीतेंत अनेक प्रसंगीं प्रतिपादन केलें आहे.

मोघाशा मोघकर्माणो मोघज्ञाना विचेतसः ।
राक्षसीमासुरीं चैव प्रकृतिं मोहिनींश्रिताः ॥ (९-१२)
महात्मानस्तु मां पार्थ दैवीं प्रकृतिमाश्रिताः ।
भजन्त्यनन्यमनसो ज्ञात्वा भुतादिमव्ययम् ॥ (९-१३)

ईश्वराचें अस्तित्व मान्य न करतां केवळ फलाच्या बुद्धीनें कर्म करणारे, किंवा वेदापासून जें परमेश्वरासंबंधीं ज्ञान प्राप्त होतें तें अमान्य करून, केवळ मानवतर्कावर रचलेल्या शास्त्रानुसार जें परमेश्वराचें स्वरूप उपलब्ध होतें त्यावर श्रद्धा ठेवून तदनुसारी कर्मे करणारे अशांना केव्हांही परमभक्ति व भगवदप्राप्ती सिद्ध होत नाहीं. म्हणजे वेदशास्त्राचें ज्ञान असून तत्संबंधीं पूर्ण अश्रद्धा बाळगणारे किंवा तत्संबंधीं अज्ञान असणारे व सामान्यपणें ईश्वरासंबंधीं नास्तिक्यबुद्धि बाळगणारे यापैकीं कोणालाच उत्तम भक्तीचा लाभ होणें नाहीं.

गीतेच्या १७ व्या अध्यायांत सात्विक, राजस आणि तामस असे श्रद्धेचे तीन भेद सांगून ज्याला शास्त्रज्ञानाचा गंध नाहीं परन्तु जो शास्त्राचा द्वेषही करीत नाहीं असा मनुष्य जीं कार्यें करतो त्यांची व्यवस्था त्याच्या श्रद्धेनुसार केलीं पाहिजे असें प्रतिपादिलें आहे. असें श्रद्धान्वित मानव सर्वसामान्य समाजाची प्रवृत्ति लक्षांत घेऊन कार्याकार्यनिर्णय करीत असतात. परन्तु अशांना भगवदप्राप्ती होण्यासाठीं सर्व कर्मफलें ईश्वरार्पण केलीं पाहिजेत व कोणत्याही कर्मासंबंधीं कर्तृत्वबुद्धि शिल्लक राहतां उपयोगाची नाहीं, हें अन्यत्र स्पष्ट केलें आहे.

यत्करोषि यदश्नासि यज्जुहोषि ददासि यत् ।
यत्तपस्यसि कौन्तेय तत्कुरुष्व मदर्पणम् ॥ (९-२७)
शुभाशुभफलैरेवं मोक्ष्यसे कर्मबन्धनैः ।
संन्यासयोगमुक्तात्मा विमुक्तो मामुपैष्यसि ॥ (९-२८)
अभ्यासेऽप्यसमर्थोऽसि मत्कर्मपरमो भव ।
मदर्थमपि कर्माणि कुर्वन् सिद्धिमवाप्स्यासि ॥ (१२-१०)

यावरून हें उघड होत आहे कीं नुसती सात्त्विक श्रद्धा (शास्त्रीय विवेक विज्ञानविरहित) कैवल्यपदप्राप्तीचें साधन होऊं शकत नाहीं. जोंपर्यन्त कर्म संकल्पशून्य अंतःकरण झालें नाहीं तोंपर्यन्त ध्येयाचा पल्ला गांठणें शक्य नाहीं. जरी ९ व्या अध्यायांत

अपि चेत्सुदुराचारो भजते मामनन्यभाक् ।
साधुरेव स मन्तव्यः सम्यग्व्यसितो हि सः ॥ (९-३०)

या श्लोकानें अत्यंत दुराचारी मानव देखील भक्तश्रेष्ठ होऊं शकतो असें सांगितलें आहे तरीही परमेश्वराची अनन्य भक्ति हें त्याचें आवश्यक कारण मानलें गेलें आहे. अनन्य भक्तीनें बाह्य विषयापासून मनोवृत्ति परावृत्त होऊन त्या सर्व भगवच्चरणीं विलीन होतात व त्यामुळें तो, सम्यग्व्यवस्थित झाल्यामुळें, भक्तीचा अधिकारी होतो. म्हणून जन्मभर शास्त्राची उपेक्षा करून, सर्व सांसारिक सुखांच्या प्राप्तीसाठीं वेळोवेळीं सुचतील त्या मार्गांनीं एकसारखी धडपड करीत राहून फुरसतीच्या वेळीं श्रद्धायुक्त अंतःकरणानें आपण कल्पिलेल्या परमेश्वराची उपासना करण्यानें परमपदाची प्राप्ती होण्याची किमपिही आशा नाहीं. वैदिक परंपरेंत मान्यता पावलेल्या मूर्तिपूजेच्या संप्रदायास विरोध म्हणून ज्यांनीं प्रार्थनासमाज, ब्राह्मोसमाज स्थापन केले व वैदिक समाज व्यवस्थेस विरोधी अशा ईषणा प्राप्त करून घेण्यास आपल्या अनुयायांस पूर्ण स्वातंत्र्य देऊन, निराकार परमेश्वराची उपासना चालविण्याचा ज्यांनीं पायंडा पाडला त्यांना व त्यांच्या अनुयायांना कैवल्यप्राप्ति होणें कसें संभवेल ?

आतांपर्यंतच्या विवेचनावरून श्रीमद्भगवद्गीतेच्या सिद्धान्तानुसार साधकावस्थेंतील कोणाही मनुष्यास चित्तशुद्धि साध्य करून घेतल्याखेरीज परमपद किंवा पराभक्ति प्राप्त होणार नाहीं हें विशद होत आहे. १८ व्या अध्यायांतील ४० पासून ४९ व्या श्लोकापर्यन्त साधकानें विहितकर्में निरहंकार बुद्धीनें व फलाभिसंधिरहित करून प्रथम चित्तशुद्धि (नैष्कर्म्यसिद्धि) प्राप्त करून घ्यावी असें सांगून, पुढें ५४ व्या श्लोकांत,

ब्रह्मभुतः प्रसन्नात्मा न शोचति न काङ्क्षति ।
समः सर्वेषु भूतेषु मद्भक्तिं लभते पराम् ॥

ह्या क्रमानें चित्तशुद्धि साध्य झालेला साधक श्रेष्ठ भक्ती प्राप्त करून घेतो असें सांगितलें आहे. चित्तशुद्धि प्राप्त करण्यास मात्र गीतेच्या वरील १० श्लोकांमध्यें सांगितलेल्या मार्गाखेरीज दुसरा कोणताच मार्ग आमच्या कोणत्याच शास्त्रग्रंथामध्यें उपलब्ध होत नाहीं. पूर्वजन्मांतील सुकृतानें ह्या जन्मांतील कर्मबन्धनें ज्यांचीं आपोआपच शिथिल झालीं आहेत अशा अपवादात्मक व्यक्तींची गोष्ट वेगळी. पण सर्वसामान्य व्यक्तींना मोक्ष अथवा श्रेष्ठ भक्तीचा लाभ करून घेण्यासाठीं प्रथम चित्तशुद्धिप्रीत्यर्थ शास्त्रविहितकर्में भगवद्गीतेमध्यें वर्णिलेल्या मार्गानेंच केलींच पाहिजेत. विश्वरुपदर्शनानंतर भगवन्तांनीं ११ व्या अध्यायाच्या शेवटल्या श्लोकांत

मत्कर्मकृन्मत्परमो मद्भक्तः सङ्गवर्जितः ।
निर्वैरः सर्वभुतेषु यः स मामेति पाण्डवः ॥

हाच सिद्धान्त ग्रंथित केला आहे.

वैदिक हिंदु समाजव्यवस्थेमध्यें प्रत्येक मानवाच्या साधारण धर्माबरोबर समाजांत शास्त्रानुसार त्याला प्राप्त झालेल्या स्थानास योग्य असे अधिकार व धर्म यांचेंही सविस्तर वर्णन केलेलें आहे. हा या वैदिक समाजव्यवस्थेचा विशेष आहे. इतर समाजांतील धर्मशास्त्र प्रत्येक व्यक्तींचें साधारण धर्म सांगून समाप्त होतात. त्यामुळें विशेष धर्मांचें व्याख्यान व तदधिकारी पुरुषाची निश्चिति करणें, ह्या गोष्टी, इतर समाजांत व्यक्तिकर्तृत्वावर अवलंबून राहतात. तसेंच ह्या समाजांच्या अंतर्गत व्यक्तींना समाजजीवनांत आपआपलें स्थान, अधिकार व कर्तव्यें निश्चित करण्यास अधिक स्वातंत्र्य आहे असें समजलें जातें. म्हणून त्या समाजांतील व्यक्तींचें जीवन हें बव्हंशीं व्यक्तिसंकल्पावर अवलंबून राहतें. ज्या ठिकाणीं संकल्पशून्य मन होण्याची अशा रीतीनें फारशी आशा नाहीं, त्याठिकाणीं भगवदेकलक्ष्य मनोवृत्ति होणें ही गोष्ट कठीण आहे. जोंपर्यंत मनाच्या बाह्यवृत्ती परमेश्वराच्या ठिकाणीं पूर्ण लीन झाल्या नाहींत; तोंपर्यंत खरें साधुत्व निर्माण होणार नाहीं, व म्हणूनच युरोप–अमेरिकासारख्या देशांतून साधुत्वाचा अपकर्ष झाल्याचें दिसून येतें. (The passing of the Saints हा ग्रंथ पहावा.)

समाजजीवन सुव्यवस्थित व कल्याणपर्यवसायी होण्यास त्या समाजजीवनाच्या अंगोपांगापासून निर्माण होणारीं कर्में स्वकर्तव्यें आहेत असें धर्म बुद्धीनें मान्य करणारे व तीं कर्में केल्यानें आपण परमेश्वराची उपासना करीत आहोंत अशी श्रद्धा बाळगणारे मानवगट त्या समाजांत नित्य अस्तित्वांत पाहिजेत. जेव्हां आपलें विहितकर्म निरहंकार बुद्धीनें व फलाभिसंधिरहित करण्यानें आपण परमेश्वराची उपासना करतो असें शास्त्रग्रंथ मानवांना शिकवितात त्यावेळीं असे गट सहजच समाजांत निर्माण होतात व नेहमीं अस्तित्वांत असतात व त्यांच्या अस्तित्वानें समाजजीवन सुकर, सुव्यवस्थित व कल्याणपरिणामी होतें. व्यक्तींना अशा प्रकारच्या जीवनानें चित्तशुद्धि साध्य होऊन पुढें प्रेमभक्ति अथवा मोक्ष ह्या परमसाध्याचाही लाभ होतो. जेव्हां मोक्षाचा किंवा प्रेमभक्तीचा परम उद्देश मनांत बाळगून मनुष्य शास्त्रनिर्दिष्ट अशा मार्गानें प्रयत्न करावयास लागतो त्या वेळीं अखेरचा उद्देश तर त्याला साध्य होतोच; पण समाजामध्यें सुख व शांति अस्तित्वांत येते आणि त्याला स्वतःस अर्थ व काम ह्यांची प्राप्ती ह्याही गोष्टी सहज साध्य होतात. हाच सिद्धांत गीतेंत पुढील श्लोकांत वर्णिला आहे.

मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु ।
मामेवैष्यसि सत्यं ते प्रतिजाने प्रियोऽसि मे ॥
सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं व्रज ।
अहं त्वां सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥

श्री साई-प्रभाव

[१]

दृष्टांत १ ला :—

सन १९४९ ला दसऱ्याला प्रकृतीसाठीं व बाबांची सेवा घडावी म्हणून सव्वा महिना शिरडींत होतों. त्यावेळीं कोजागिरी पौर्णिमेला रात्रौ बाबांनीं एका संगमरवरी मूर्तीमध्यें उजव्या बाजूनें प्रवेश केला. त्यावेळचा बाबांचा चेहरा द्वारकामाईतील फोटोसारखा होता. प्रवेश केल्यानंतर ते बोलूं लागले. ते म्हणाले, " तूं जा, तुझीं कामें मी करतों " इतकें बोलून ते भळाभळां रडूं लागले. जवळ जवळ पांच मिनिटें रडणें चालूं होतें मग मला जाग आली.

अनुभवः—सन १९५१ च्या २४ ऑगष्टला माझीं कामें पूर्ण होऊन समाधान लाभलें व त्यानंतर ३० सप्टेंबरलाच माझ्यावर भयंकर आपत्ती येऊन पूर्वी सूचित केल्याप्रमाणें रडण्याची पाळी आली. प्रसंग येण्यापूर्वी ४ दिवस अगोदर त्याबद्दलची सूचनाही मिळाली होती परंतु नक्की काय होणार आहे व कोणाला धोका होणार आहे हें मात्र कळलें नाहीं. मात्र कुटुंबांतील तिघां माणसांपैकीं एकाला धोका निश्चित होता व तो त्याप्रमाणें घडला. यावरून एक गोष्ट नक्की सिद्ध होते कीं विधिलिखीत म्हणून जें म्हणतात तें केंव्हांही व कोणीही बदलूं शकत नाहीं.

(२)

दृष्टांत २ रा—बुधवारीं रात्रीं

एका रात्रीं बाबा एका चौरंगावर द्वारकामाईतील फोटोसारखें रूप धारण करून बसले होते. बाजूला एक मनुष्य उभा होता. अर्थात तो ब्राह्मण असला पाहिजे. त्यावेळीं मी त्याच्यासमोर गेलों. त्यांनीं मला पहातांच ' कां हांक मारलीस ' म्हणून विचारलें. परंतु ' मी हांक मारली नाहीं ' असा जबाब दिला. इतक्यांत बाजूच्या इसमानें सांगितलें कीं, ' ह्याचें अमूक अमूक सरकारी काम आहे व तें पुरें करण्यास हा एक हजार रुपये खर्च करण्यास तयार आहे. ' त्यावर बाबा बोलले, ' असं, मग तूं जा ' व बाजूच्या माणसाला पडदा पाडायला सांगितलें. त्याप्रमाणें पडदा पाडला गेला.

अनुभवः—गुरुवार सकाळीं उठल्याबरोबर रात्रींच्या प्रकाराचा विचार करूं लागलों व त्याचा पडताळा पहाण्यासाठीं म्हणून माझ्या व्यवहारांत सल्ला देणाऱ्या गृहस्थांकडे गेलों. त्यांनीं मला पहातांच ' तुमचें काम झालें. घाबरूं नका. ' आणि

खरोखरच त्याप्रमाणें झालें व संकट निभावलें व त्या कामापोटीं म्हणून सरकारला भरलेली रक्कम परत सरकारकडून मिळाली.

एक साईकृपेस पात्र झालेला
ग. गो. नाईक

(३)

श्री. संपादक

श्रीसाईलीला यांस. स. न. वि. वि.

मला आलेला अनुभव मी खालीलप्रमाणें पाठवीत आहें तो कृपा करून पुढील श्रीसाईलीला त्रैमासिकांत छापावा अशी विनंति आहे.

माझ्या आईला नेहमीं पोटांत गॅसेस होऊन त्रास होतो. रविवार ता. १९।१०।५२ रोजीं रात्रीं पोटांत गॅसेस होऊन अतिशय त्रास झाला. उलट्या होऊं लागल्या. मी व माझा भाऊ घाबरून गेलों. डॉक्टरना बोलाविण्याची पाळी आली पण श्रीबाबांचें तीर्थ दोन वेळां दिलें व उदी कपाळास लावली. तेव्हां आईला बरें वाटूं लागलें व पहांटेस झोंपही लागली. दुसरे दिवशीं सोमवार ता. २०।१०।५२ रोजीं आईनें दवाखान्यांत जाऊन औषध आणलें. त्या दिवशीं बरें वाटत होतें. पण तिसरे दिवशीं ता. २१।१०।५२ रोजीं संध्याकाळपासून आईला बरें वाटेनासें झालें. रात्रीं ती जेवली नाहीं. दुसरे दिवशीं म्हणजे बुधवारीं मोठ्या डॉक्टरना दाखवून यावें असें ठरलें. माझें जेवण झाल्यावर आईनें सांगितल्याप्रमाणें मी आईच्या पलंगावर बसून आईची पाठ चोळीत होतें. श्रीसाईबाबांचा फोटो व श्रीबाबांची व इतर देवतांच्या मूर्ति असलेलें लहान कपाट आमच्या खोलींत पलंगाजवळच आहे. दिवे बंद केले होते. सुमारें साडेदहा वाजले होते. भाऊ अभ्यास करीत त्याच्या खोलींत बसला होता. सर्व बाजूला अंधार पडला होता. इतक्यांत श्रीबाबांची मूर्ति असलेल्या कपाटाच्या ठिकाणीं एकदम झगझगीत प्रकाश दिसला. माझे डोळे दिपून गेले. मला काय करावें तें सुचेना. शेवटीं मी भावाला, 'दादा, दादा, ये' म्हणून हांक मारली. तो येऊन दिवे लावीपर्यंत प्रकाश हळूहळूं नाहींसा झाला. नंतर हातपाय धुऊन श्रीबाबांच्यापुढें उदबत्ती लाविली व नमस्कार केला. आईच्या पोटांतल्या गॅसेस कमी झाल्या व बरें वाटूं लागलें. रात्रीं चांगली झोंप लागली. दुसरे दिवशीं डॉक्टरकडे आईला नेण्याचें रहित केलें. तेव्हांसून आईला गॅसेसचा त्रास झाला नाहीं. केवढी श्रीसांईबाबांची कृपा! शिवाय कोणतेंही काम करावयाचें असल्यास मंगळवारीं करण्यास आमच्या घरीं कोणासही आवडत नाहीं. श्रीसाईबाबांनीं मंगळवारीं दर्शन देऊन तोही दिवस शुभच आहे असें आम्हांस पटवून दिलें.

कु. विमल हेबळीकर

" मूकं करोति वाचालं पगुं लंघयते गिरिम् । "

" नर करणि करे तो नर का नारायण–हो जाय– " हें सुभाषित आपण अनेक ठिकाणीं, अनेक विद्वान व साधुसंतजनांकडून ऐकतों, त्यांतील रहस्य हेंच आहे कीं–फक्त नरदेह प्राप्त झाल्यावरच आपणांस मोक्ष प्राप्तीच्या मार्गाचा प्रयत्न करतां येतो. इतर योनींतून खास नव्हे, व त्याकरतां खऱ्या मार्गदर्शकाची जरूर भासतेच व असे मार्गदर्शक, साधुसंतांशिवाय कोणीच असूं शकत नाहींत. संतपरमात्म्याचें सत्य स्वरूप जाणूं शकतात, व त्यांनाच मोक्षप्राप्तीचा सुलभ मार्ग अवगत असतो–तो म्हणजे " **भक्तिमार्ग.**"

' दासांचा हा दास श्रीहरी–नंदाचा नंदन। घाशितो नाथाघरीं चंदन ॥ '

अतएव संतांची पारख पटून योग्य गुरोपदेश घेतल्यावर–परमात्म्याची ओळख पटण्यास वेळ लागत नाहीं. कारण संतांच्या ठिकाणींच, हृदयामध्येंच परमेश्वराचें वास्तव्य असतें, व परमेश्वर भक्तांचा दास बनतो. इतका ज्यांचा अधिकार, त्यांना–अघटित, अशक्य वाटणाऱ्या घटना घडवून आणण्यास कांहींच अडचण पडत नाहीं. त्यांनाच आपण अज्ञ लोक ' अनुभव, कर्तृत्त्व किंवा चमत्कार ' असें म्हणतों. संतराज श्रीज्ञानेश्वर महाराजांनीं अचेतन भिंत चालवून चांगदेवांचा गर्वपरिहार केला, रेड्याच्या करवीं वेद वदवून अखिल ब्रह्मवृंदांना लज्जित केलें व भागवत् धर्माची–मानवतेची शिकवण–अखिल जगाला पटवून देऊन श्रीज्ञानेश्वरीचा ज्ञानदीप अखंड तेवत ठेविला. अशा योगीराजांच्या दृष्टीनें, निरनिराळे चमत्कार वा अघटित घटना अगदींच क्षुल्लक असतात–पण आपणासारख्या अज्ञजनांस ते चमत्कार वाटतात.

ज्याप्रमाणें ज्याला पोहतां येत नाहीं अशा माणसालाच पोहणाराचें कौतुक–वा त्याच्या दृष्टीनें आश्चर्यकारक घटना–परंतु पोहण्याची कला आत्मसात केल्यावर त्या माणसास त्यांत आश्चर्यकारक असें कांहींच वाटत नाहीं. तद्वतच, आत्मज्ञान प्राप्त झाल्यावर व ब्रह्मस्वरूपाची ओळख पटल्यावर अशा तऱ्हेच्या चमत्कारांचें कांहींच वाटणार नाहीं.

कस्तुरी मृग, कस्तुरीच्या परीमळानें, रानोरान हिंडत असतो. कारण त्याला आत्म-

ज्ञान झालेलें नसतें–व चुकीच्या मार्गानें प्रयत्न चालू असतात. तद्वतच आपली सर्वांची स्थिति झालेली आहे. अशांना मार्गावर आणण्यास कृपाळू संतजनच कारणीभूत होतात. त्या त्या कालांतच नव्हे, परंतु अवतार समाप्तीनंतरही अविरत मार्गदर्शन चालू असतेंच–अशाच तऱ्हेचें कार्य संतशिरोमणि श्रीसाईनाथ महाराज–शिरडींत हयात असतांना करीत होते व अवतार समाप्तीस जरीं ३४ वर्षें झालीं तरी मार्गदर्शनाचें कार्य चालूच आहे.

बाबा नेहमीं म्हणावयाचे ‘ शामा, इतकी मंडळी रोज दर्शनास येतात परंतु मला दोन पैसे कोणी देत नाहीं ’ माधवराव म्हणाले, ‘ देवा, म्या बघतोच आहे कीं तूं मागशील तेवढे पैसे देणारी भक्तमंडळी येतात–तर तूं असें कां म्हणतोस ? ’ त्याचा मतितार्थ एवढाच कीं–हे व्यवहारी जगांतले व्यवहारी पैसे नव्हेत तर ‘ श्रद्धा व सबुरी ’ हेच ते दोन पैसे होत. आपल्या गुरूवर अढळ विश्वास हा जरूर पाहिजे व मोक्षप्राप्तीसाठीं सबुरी पण अवश्य पाहिजे. कारण शिष्याची कसोटी पहाण्याची प्रथा पूर्वापार चालत आली आहे. भक्तश्रेष्ठ कै. काकासाहेब दीक्षित यांना गुरुवारीं बोकड मारण्यास सांगून, याची आपल्या ठिकाणीं किती अढळ श्रद्धा आहे याची प्रचिती घेतली; व त्यांत ते पूर्णपणें उतरले. नंतर भक्तांकरवीं अघटित घटना घडवून आणवितात व हरेक संकटांत आपल्या भक्तांचें रक्षण करतात याचें ताजें उदाहरण मागील श्रीसाईलीलेच्या–त्रैमासिकांत आमचे जुळे बंधु रा. रा. श्रीपाद बाळकृष्ण देव तथा बाबूराव देव वकील, बी. ए. एल्. एल्. बी. ठाणें, शिर्डी संस्थानचे विश्वस्थ यांनीं उल्लेख केलेला आहे. श्रीशनिमहाराजांची साडेसाती आम्हां दोघांना आहेच. त्यांचा जबर फटका आमचे वकील बंधू यांना दि. ३१–१२–५१ रोजीं भिवंडी येथें घडलेल्या मोटार अपघातांत होतो व राजा विक्रमादित्याप्रमाणें अवस्था करून सोडली तरीसुद्धां केवळ पूर्वजांच्या थोर पुण्याईनें व श्रीसद्गुरु साईबाबांच्या पूर्ण कृपेमुळेंच प्राणांतिक अपघातांतून वांचले हें निःसंशय. तद्वतच डॉक्टरकीचा व्यवसाय सुरू केल्यापासून–ठाण्यास रा. रा. नानाराव कर्वे यांच्या डोळ्यांचें मायनर ऑपरेशन, ईश्वरपुरास आजीबाईचे मोतीबिंदु (Cataract)चें ऑपरेशन राजूर येथें अडलेल्या बायांची सुटका व क्रेनियाटमी (Crainiotomy) सारख्या प्रसंगांतून यशस्वी पार पडणें किंवा वेहेळगांव येथें (नाशिक) पुंजाबा नाईक हे मरणोन्मुख बेशुद्ध पडले असतांना व इतर गांवकरी–हा इसम वांचणें शक्य नाहीं अशी ठाम समजूत करून घेऊन पुढील व्यवस्थेस लागले असतांना रात्रौ १२॥ ते २ वाजेपर्यंत टॅपिंग (Tapping) करून दीड बादलीभर पोटांतील पाणी काढून, पोळ्याच्या दिवशीं त्याचेच हातून श्रीसत्यनारायणाची पूजा करविणें व मजसारख्याला निमित्त करून मोठेपणा व यशप्राप्ती मिळवून देणें–ह्या गोष्टी गुरुकृपेविना सुतराम होणें शक्य नाहीं.

वरील ओझरते उल्लेख, केवळ श्रीगुरुकृपेचें महत्त्व व आधिकार, थोरवी पहाण्याकरितांच केलेले आहेत. माझा मोठेपणा मिरविण्याकरतां खास नव्हे, आणि श्रीसाईकृपेमुळें हाताला यश मिळतें हेंही तितकेंच खरें व निर्विवाद होय. छत्रपती श्रीशिवाजी महाराज आदि युगपुरुषावर गुरुकृपा श्री भवानीमाता, श्री समर्थ यांचे द्वारां निश्चित होतीच्च म्हणूनच महाराज स्वतंत्र हिंदूंचें राज्य स्थापूं शकले.

श्रीसाईबाबांनीं मजकरवीं रचवून घेतलेलीं पदें दि. १४-१०-१९५२ ला आमची ज्येष्ठ कन्या चि. कु. मीना व आमचे मेव्हणे रा. रा. गोविंदराव शेजवलकर हे शिर्डी येथें गेले असतांना आरती व भोजन झाल्यावर दुपारीं २॥ वाजतां श्रीसाईबाबांचे दरबारांत समाधीपुढें चि. मीनानें पद्यें म्हणून हजेरी दिली. पेटी तबल्याची साथ होतीच. ३०-४० मंडळी हजर होती. समाजांत म्हणण्याचा चि. मीनाचा पहिलाच प्रसंग परंतु श्रीसाईबाबांनीं चि. मीनाकरवीं आपली सेवा करवून तिला आत्मविश्वासाचा धडा घालून नवीं नवीं सत्कार्यें करण्याची प्रेरणा व चालना दिली.

अतएव पूर्वोक्त सुभाषितकारांचें हेंच म्हणणें आहे कीं, श्रीगुरुकृपा झाल्यावर– मुक्या माणसांना वाचालत्व (वाणी) पंगू माणसांना डोंगर ओलांडण्याचें सामर्थ्य काय पण 'कर्तुम कर्तुमन्यथा कर्तुम्' अशी दैवी शक्ती प्राप्त होते. यद्यपि इतका गुरुकृपेचा महिमा–प्रभाव असला तरी–'विधिलिखित–कर्मगती' बदलण्याचा ते प्रयत्न करीत नाहींत. कारण कोणाचीहि 'विधीलिखित' भोगल्यावांचून सुटका नाहीं. जो आनादि अनंत त्याला जन्म मरण—वा सुखःदुःख कसलें! प्रत्यक्ष श्रीरामचंद्रप्रभूंना व सीतामाईना १४ वर्षें वनवास, सिंहासारखे शूर व पराक्रमी व ज्यांचा पाठीराखा प्रत्यक्ष श्रीकृष्ण भगवान, असे पंच पांडव व सती द्रौपदी यांना वनवास व अज्ञातवास भोगावा लागला. श्रीकृष्ण भगवान काय करूं शकत नव्हते! सर्व कांहीं करूं शकत होते. त्यांच्याच हालचालीवरून सर्व चराचर वस्तूंच्या हालचाली होत असतात. परंतु सृष्टीनियमांत बदल करीत नाहींत. स्वतः पण त्याप्रमाणें वागतात व दुसऱ्यास वागण्याचा उपदेश करतात. 'होणारें जें नटलें' हें जरी सत्य असलें तरी 'प्रयत्नांची' कास कधींही सोडूं नये. कारण प्रयत्न करणारांचाच देव पाठीराखा होतो. केवळ दैवावर विसंबून रहाणाऱ्या आळशी माणसांचा नव्हे. (God helps those who help themselves) प्रयत्नांची पराकाष्ठा करून जर यशाची प्राप्ती झाली नाहीं व दैवाला दोष दिल्यास उचित होईल–पण एरव्हीं नव्हे ('यत्ने कृते यदिन सिध्यति कोत्रदोषः) सारांश काय–श्रीसद्गुरु साईनाथ महाराज यांच्या कृपेशिवाय आपला उद्धार होणें शक्य नाहीं. त्यांचे ठिकाणीं अढळ श्रद्धा, सबुरी व चिकाटी स्वीकारून यशापयशाचे मालक

व कर्ताकरविता महाराज आहेत, व आपण केवळ निमित्तमात्र आहोंत ही भावना मनीं करून, सतत प्रयत्न व सत्कार्य करीत रहाणें हेंच योग्य नव्हे काय ?

जय हिंद

डॉ. श्रीनिवास बाळकृष्ण देव

L. C. P. S.

राहुरी, अहमदनगर

(१)

(चाल—वाजे वाजे शहनाई)

दया करा सद्गुरुनाथ,
दया करा दीनानाथ,
दीनावरी-दया करा साइनाथ—ध्रु. प.
पतीत पावनारे
दुमदुमलें त्रिभुवन सारें-
आलो आलो-साई तुझ्या दरबारीं
दया करा सद्गुरुनाथा
(अंतरा) **रंक राव वर्ण भेदा-**
वाव नाहीं मंदिरीं
आदरें पूजोनि साई
शुभ प्रसादा भक्षिती-
आलो आलो-साई तुझ्या दरबारीं
दया करा सद्गुरुनाथ

(२)

(चाल—कौसल्येचा राम...)

दीन दुबळे, अनाथ पांगुळे
दीनांचा कैवारी-साई
दीनांचा कैवारी—(ध्रु)

अंतरा—

एक एक जमुनी सारें । भक्तवृंद गाई
साई साई तारी आतां । तारी आतां

पाहूं नको अंत,
राया संत साई
दीनांचा कैवारी साई—॥ १ ॥
रामकृष्ण हरिहर ब्रह्म,
संत साधुदास
काल ठेवि माथा साई, माथा साई
त्राता नाहीं कोणी—
मायबाप साई
दीनांचा कैवारी साई...॥ २ ॥

(३)

(चाल:—क्षण आला भाग्याचा)

चल चल रे शिलधीला—
दर्शन घेण्या साईचें—धृ.
जाता जाता स्नान करुनिया
गंगा गोदा माईचें-दर्शन घेण्या साईचें
[अंतरा] प्रेम भरे जिंकुनिया,-अति आदरें वंदुनिया
साई, परमेशा,-घेई दर्शन चरणांचें
दर्शन घेण्या साईचें ॥ १ ॥
देखुनिया निज डोळां, परब्रह्म श्री साकारा—
हसलें, बोधियलें,-खचितचि सारे भाग्याचे—
दर्शन घेण्या साईचें ॥ २ ॥

डॉ. श्रीनिवास बा. देव

श्रीसाई-प्रभाव (पुढें चालू)

(४)

गेल्या वर्षीच्या १९५१ सालच्या, पुण्यतिथीच्या, सुमारें एक महिना आधीं, श्री. दादा यांनीं मला आमच्याबरोबर शिर्डीला चला असा आग्रह केला. त्यावेळीं माझी आर्थिक परिस्थिति कठीण असल्यामुळें मी त्यांना नकारच दिला. माझा त्यांच्याकडे जाण्यायेण्याचा नेहमींचा प्रघात असल्यामुळें, त्यांनीं मला शिरडीला जाण्याविषयींचा लकडा लावला व मग मीहीं त्यांना सुमारे एक आठवड्यांनीं आईला विचारून पहातों, असें सांगितलें. घरीं आल्यानंतर, मी दादांच्या बरोबर शिरडीला जाण्याचा विचार करीत आहे, असे सांगितलें. तें ऐकतांच आईनें मला साईबाबांच्या दर्शनाला शिरडीला जाण्याची ताबडतोब संमती दिली. माझी आई त्यावेळीं आजारी परिस्थितींत असूनही तिनें मला तुझ्या जाण्यायेण्याच्या खर्चाची व्यवस्था करितें, असें मला आश्वासन दिलें. (तेथपासून माझ्या आईची प्रकृति बरी आहे) ताबडतोब मी, ही आनंददायक बातमी, श्री. दादा यांना कळविली. ती ऐकून श्री दादांना जो आनंद झाला तो काय वर्णन करावा !!

त्याच रात्रीं श्रीसाईबाबा अंगांत कफनी, डोक्याला बांधलेलें फडक, अशा वेषांत माझ्या स्वप्नांत आले. मला म्हणाले बाळा तूं माझ्या दर्शनाकरितां शिरडीला खास येशील, हे ऐकून मी त्यांना वंदन करण्याकरितां जाणार, इतक्यांत ते नाहींसे झालें. मी जागा झाल्यानंतर, डोळे उघडून पाहिल्यानंतर सर्व पूर्ववत् होते.

(५)

गेल्या वर्षीच्या १९५१ सालच्या पुण्यतिथीला जाण्याच्या आदल्या दिवशीं, मी माझे कपडे, बेडींग वगैरे सर्व सामान श्री. दादा यांचेकडे एका ठिकाणीं व्यवस्थित रीतीनें ठेवतां यावें .म्हणून घेऊन गेलों (आम्हीं १९५१ सालच्या पुण्यतिथीला शिरडीला चौघेजण गेलों होतों.) सर्वांचे कपडे, अंथरूण पांघरूण वगैरे सामानाची व्यवस्थित बांधाबांध करून घरीं आलों. त्या रात्रीं मला शिरडीला जाण्याची ओढ लागल्यामुळें सुमारें १ ते १॥ वाजेपर्यंत मला झोंप लागली नाहीं.. मला सुमारें १॥ वाजण्याच्या सुमारास झोंप लागली असावी. पहांटे तीन ते साडे तीन वाजण्याच्या सुमारास मला

स्वप्न पडलें. स्वप्नांत मागील वेषांतच श्री साईबाबा माझ्या स्वप्नांत आले व मला म्हणाले, बाळ अजूनपर्यंत झोपलास काय ? तुझे कपडे वगैरे सर्व सामान शिरडीला पोंचलें. ऊठ ! ही मधूर मनाला मोहून टाकणारी गोड, मंजूळ बाबांची हांक ऐकून मी झोपल्या ठिकाणावरून बाबांना नमस्कार केला. मी शिरडीला जाण्याकरतां तावडतोब उठून, माझी नेहमींचीं सर्व कामें उरकून आईला व सद्‌गुरु साईबाबांना वंदन करून श्री. दादांच्याकडे गेलों.

तारीख १०-१०-५१

श्रीसाईबाबांचे कृपेनें झालेली स्मृति, शिरडीहून येतांना मोटारींत शिरडी ते कोपरगांव स्टेशनपर्यंत.

दर्शनेच्छा

मन मोहन बाबा साई ।
करूं वंदन तुमच्या पायीं ॥ धृ० ॥
निशिदिनी करितो तुमचा धांवा ।
हृदयीं माझ्या साई वसावा ।
मी धांवत आलों ठायीं ।
मज दर्शन द्यावें साई ॥ १ ॥ मज दर्शन
अनंताचे तुम्हीं अनंत ।
कैसा कळेल तुमचा अंत ।
दर्शन द्यावें ऐसा हेत ।
दुजें मागणें कांहीं नाहीं ॥ २ ॥ मज दर्शन
तुमच्या दासांचा मी दास ।
आहे मतिमंदची मी खास ।
हृदयीं माझ्या परि विश्वास ।
दर्शना भुकेला होई ॥ ३ ॥ मज दर्शन
आपलें शिरडी ग्राम निवास
आहे मोहक खचितची खास
धन्य केलें तुम्हीं शिरडीस
शिरडींत केली नवलाई ॥ ४ ॥ मजदर्शन
पुण्यसंचय ज्या गांठीस
साई दर्शन लाभेल त्यांस
दास विनवी साई चरणांस
साष्टांग नमूं श्रीसाई ॥ ५ ॥ मजदर्शन

श्री साई स्मृती ता. १३-१० ते १५-१०-५१

श्री साईलीला

(कृष्णा मिळाली कोयनेला या चालीवर)

श्रीहरी भेटती दासाला ।
तसेच माझे श्री साईबाबा येऊन भेटती दासाला ॥ धृ० ॥
श्रीहरीचे चरणीं । साईबाबांच्या चरणीं ।
मन एकरूप झालं । मन एक रूप झालं ।
वंदन करूं वंदन ।
जावें दर्शना शिरडीला ॥ १ ॥ तसेच माझे—
श्रीहरीची नवलाई । पाहियली भक्ताई ।
तशीच दाखविली साई । तशीच दाखविली साई ।
वंदन करूं वंदन ।
पाणि पेटविलें पणत्याला ॥ २ ॥ तसेच माझे—
नमन करूं चरणांवरती । बाबावर बहू प्रिती ।
काय वर्णू मी अल्पमती । काय वर्णू मी अल्पमती ।
वंदन करूं वंदन ।
स्फूर्ती द्यावी या दासाला ॥ ३ ॥ तसेच माझे—

(६)

श्री. केशव नारायण कुळकर्णी हे शिर्डी येथील रहिवाशी आहेत. ह्यांचें घराणें साईभक्तांचें असून ह्यांचे आजोबा कै. अप्पा कुळकर्णी 'बाबां'ची निष्ठापूर्वक सेवा करीत असत व त्याबद्दलचा उल्लेख श्रीसाईसच्चरित्रांत आलेला आहे. श्री. केशवरावांची एक वाडवडिलार्जित जागा गुरुपादुकांसमोर होती. त्या जागेची मागणी पुष्कळ भक्त लोकांनीं संस्थानकरितां केली होती. परंतु ह्यांचे वडील हयात असतां त्यांनी ती जागा संस्थानला देण्यास वेळोवेळीं नकार दिला. त्या जागेंत जितके रुपये एकास एक जोडून ठेवले असतां मावतील तितके सर्व रुपये देऊन ती जागा संस्थानकरतां घेण्यास श्रीमंत केशवराव बुटी तयार झाले तरीही ती जागा श्री. कुळकर्णी ह्यांचे वडिलांनीं दिली नाहीं.

नंतर १९४१ सालीं ह्यांचे वडील मयत झाल्यावर श्री. केशवरावांकडे त्या जागेची मागणी पुन्हां होऊं लागली. परंतु वाडवडिलार्जित जमीन हातची जाऊं नये म्हणून त्यांनीं वडिलांचेंच ध्येय पुढें ठेवून त्या मागणीस नकार दिला.

परंतु संस्थानास त्या जागेची जरुरी होती. कारण ती जागा मिळाली तरच त्यांना तेथें कोपरा न येतां एक सरळ व सुंदर इमारत भक्तांकरितां बांधता आली असती. तेव्हां

संस्थानही श्रीबाबांचेच व कुळकर्णींही त्यांचेच वंशपरंपरागत भक्त. तेव्हां दोघांनांही संतोष होईल अशीच गोष्ट घडून यावी असेंच जणूं कांहीं श्रीबाबांना वाटलें व म्हणूनच कीं काय १९४५ सालच्या श्रावणांतल्या एके गुरुवारीं श्रीबाबा हे कुळकर्णी यांचे स्वप्नांत आले व म्हणाले, 'अरे, ही जागा देऊन टाक. याचे बदली मी तुला दुप्पट तिप्पट काय पाहिजे तेवढी जागा देतों.' हा दृष्टांत झाल्यावर श्री. केशवराव कुळकर्णी हे आपली जागा संस्थानला देण्यास तयार झाले व नंतर १/१॥ महिन्यांत सर्व बोलणीं होऊन त्यांनीं आपली ही वाडवडिलार्जित जागा संस्थानास स्वखुषीनें विकली.

पुढें १९४९ सालीं ह्यांचे चुलत बंधूंची एक घारभाडी असलेली जागा विक्रीस निघाली. ही जागा लोकांकडे न जातां आपल्या घराण्यांतच रहावी म्हणून श्री. केशवराव ती विकत घेण्यास तयार झाले पण त्यांचे चुलतबंधु त्यांना ती जागा देईनात. शेवटीं श्रीसाईबाबांच्या कृपेनें त्यांसही प्रेरणा होऊन त्यांनीं ती जागा श्री. केशवराव यांस स्वखुषीनें दिली. ही नवीन जागा श्री. केशवरावांनीं जी आपली वाडवडिलार्जित जागा संस्थानला विकली त्याचे ४।५ पट होती. अशा रीतीनें श्रीबाबांच्या दृष्टांताचा अनुभव केशवराव कुळकर्णी यांना आला.

(७)

श्री. सदाशिव दत्तात्रय जोशी (राहणार–चितळेनगर C/o चितळे ॲग्रिकल्चरल प्रॉडक्टस्, तालुका–माळशिरस, जिल्हा–सोलापूर) हे नुकतेच श्रीसाईंच्या दर्शनास शिर्डीस आले असतां श्रीसाईप्रभावाबद्दल त्यांनीं आपला सांगितलेला अनुभव खालीं देत आहें.

हे गृहस्थ पूर्वी शिर्डीजवळील लक्ष्मीवाडी येथें गोदावरी शुगर मिल्समध्यें कारकून म्हणून काम करीत होते. १९४७ सालांतील गोष्ट. त्यावेळेस त्यांचा नंदा नांवाचा मुलगा खरूज, नायटे वगैरे विकारांनीं फार आजारी होता. फॅक्टरी डॉक्टरांनीं पहिल्याप्रथम उपचार केले पण गुण येईना. म्हणून त्यांनीं आपले मुलास कोपरगांव येथील डॉ. पटवर्धनांचें औषध सुरू केलें. बरेच दिवस झाले तरी गुण येईना. मुलास पेनिसिलीन इंजक्शनें पण दिली. पण त्यांचाही कांहीं उपयोग न होतां मुलाचा त्रास कायम राहिला. शेवटीं नव्हेंबर १९४७ मध्यें मुलास असह्य असा त्रास होऊन तो फार आजारी पडला. तेव्हां डॉ. पटवर्धनांनीं जोशी यांस त्यांचे मुलांस मुंबई येथील के. ई. एम्. हॉस्पिटलमध्यें घेऊन जाण्याचा सल्ला दिला व तेथें नेले तरच मुलावर चांगले उपचार होऊन तो हातीं लागेल असेंही सांगितलें.

आतांपर्यंत डॉक्टरी इलाजावर १५०।२०० रु. पर्यंत खर्च आला व गुण तर कांहींच नव्हता. तेव्हां श्री. जोशी यांनीं डॉक्टरी उपचारांतील व्यर्थपणा ओळखून मुलास

मुंबईस नेण्याचा विचारच केला नाहीं व आतां त्यांनीं आपल्या मुलाच्या दुखण्याचा सर्व भार श्रीबाबांवर टाकला. श्री. जोशी यांस श्रीसाईबाबांबद्दल माहिती होती पण बाबांच्या पुण्यस्थानापासून ते इतके जवळ असतांना देखील (लक्ष्मीवाडी शिर्डीपासून २॥-३ मैलांवर आहे.) आपल्या मुलांस बाबांचे चरणीं आणावें अशी त्यांस आतांपर्यंत बुद्धि झाली नाहीं हें त्यांचे कमनशीबच. परंतु इतके टक्के टोणपे त्यांना खावयाचे होते हेंच खरें! शेवटीं नव्हेंबर (१९४७) मधील एके गुरुवारीं ते मुलासह शिर्डीस श्रीबाबांचे दर्शनास आले. त्यांनीं मुलास बाबांचे चरणीं घातलें व नंतर बाबांच्या स्थानाचें तीर्थ एका बादलींत घेऊन त्या तीर्थानें त्यांनीं आपले मुलास सर्वांग चोळून आंघोळ घातली.

सुमारें ७।८ दिवसांनीं आपोआप खपल्या धरून सर्व खरूज तर बरी झालीच शिवाय जे नायटे व चट्टे त्या मुलाचे शरिरास पडले होते तेही बरे झाले व त्या ठिकाणीं केसपण येऊन रोग वगैरे झाल्याचें चिन्ह कांहींच उरलें नाहीं. याबाबद डॉक्टरांनाही आश्चर्य वाटलें. श्री. जोशी यांस हा एक एवढाच मुलगा असून तो अशा रीतीनें कांहींही दोष शिल्लक न राहतां चांगल्या तऱ्हेनें हातीं लागला ही केवळ श्रीसाईबाबांचीच कृपा व त्यांचाच प्रसाद होय असें ते मानतात. या प्रसंगानंतर श्री. जोशी यांची बाबांवरील श्रद्धा वाढून ते आतां श्रीबाबांचे दर्शनास शिर्डीस वारंवार येतात.

(८)

श्री. राजाभाऊ मल्हार सरदेशमुख हे मूळचे सोलापुरचे राहणारे असून [पत्ता— दक्षिण कसबा, घ. नं. १६०] हल्लीं शिर्डी येथेंच श्रींची सेवा करीत रहात आहेत. येथें येऊन त्यांस साधारण वर्ष होईल. श्रींची काकड आरती, स्नान व शेजारती हे कार्यक्रम हल्लीं यांचेकडेच आहेत. एका मोठ्या दुखण्यांतून आपण केवळ श्रीसाईबाबांच्याच कृपेमुळें कसें बरे झालों ह्याबद्दल त्यांनीं सांगितलेला अनुभव खालीं देत आहे.

१९४२।४३ सालांतील गोष्ट. त्यावेळेस श्री. राजाभाऊ हे मलेरियानें फार आजारी होते. डॉक्टर्स व इतर उपाय पुष्कळ केले. ९ क्विनाईनची इंजेक्शनें घेतलीं. तरीही ताप हटेना. शेवटीं ते पंढरपुरास गेले व तेथें डॉ. श्रीखंडे यांचे उपचार सुरू केले. पण गुण नाहीं. १॥-२ वर्षें झालीं तरीही ताप हटेना उलट प्रकृति ढांसळतच चालली. आतां-पर्यंत दुखण्यापायीं ५००।७०० रु. खर्च झाले होते. त्यामुळें पैशांच्या बाबतींतही ते टेकीस आले होते.

शेवटीं यांचे वडिलांस फार काळजी उत्पन्न झाली. मुलाची [श्री. राजाभाऊ] प्रकृति चिंताजनक होत चालली तेव्हां मनुष्यस्वभावास अनुसरून त्यांनीं आपल्या दुख-ण्याचा सर्व भार देवावर टाकला. आणि देवास अनन्यभावानें शरण गेल्यावर तो काय दूर आहे! त्याच सालीं म्हणजे १९४३ सालच्या एप्रिल, मे महिन्याचे सुमारास प्रसिद्ध

साईभक्त श्री. बी. व्ही. नरसिंह स्वामी हे सोलापुरास आले असतां त्यांची व श्री राजाभाऊंच्या वडिलांची गांठ एका स्नेह्यामार्फत पडली. त्यावेळेस श्री. राजाभाऊंच्या वडिलांनीं आपली सर्व हकीकत नरसिंहस्वामींस सांगितली. त्यावर नरसिंहस्वामींनीं त्यांना श्रीसाईबाबांबद्दल माहिती दिली व बाबांच्या फोटोची नित्य पूजा करून तो फोटो समोर ठेवावा व आपणांसमोर प्रत्यक्ष बाबाच उभे आहेत असें समजून त्यांना आपलें गाऱ्हाणें रोज सांगत जावें असा उपदेश केला.

त्याप्रमाणें श्री. राजाभाऊंचे वडील नियमानें वागत असत. पुढें मे १९४३ मध्यें श्री. राजाभाऊ व त्यांचे वडील शिर्डीस आले व गुरुपादुकांजवळील एका खोलींत उतरले. श्री. राजाभाऊंच्या प्रकृतींत अजूनही उतार पडलेला नव्हता. प्रकृति अजून काळजी करण्यासारखीच होती. सर्व औषधपाणीं बंद होतें. तेव्हां अशा मनःस्थितींत शिर्डीस येतांच राजाभाऊंचे वडील, आपल्या मुलांस खोलींत ठेवून, ताबडतोब स्वतः लगेच समाधी मंदिरांत गेले व समाधी जवळ आपल्या मुलास बरें वाटावें म्हणून अत्यंत कळकळीची प्रार्थना केली.

त्याच रात्रीं राजाभाऊंच्या वडिलांचे स्वप्नांत बाबा आले व त्यांना म्हणाले, "दिवा (पणतीचा) कसा जळतो आहे तें पहा. का काळजी करतोस ? मी आणखीन तेल घालतों. हें पहा !" असें म्हणून श्री साईबाबांनीं स्वतः आपल्या हातांनीं पणतींत तेल ओतलें. त्यानंतर ह्यांचे वडील जागे झाले.

आश्चर्याची गोष्ट अशी कीं, हा दृष्टांत झाल्यार लगेच दुसरे दिवसापासून श्री. राजाभाऊंचे प्रकृतींत जी सुधारणा पडत गेली ती कायमचीच. त्यानंतर गेल्या ९।१० वर्षांत श्री. राजाभाऊंना मलेरियाचा एकदांही ताप आला नाहीं. प्रत्यक्ष श्रीबाबाच पाठीराखे असल्यावर आजारीपण दिवाभीताप्रमाणें ताबडतोब पळून गेल्यास नवल तें काय ?

(९)

श्री. सी. एम्. दवे (वय ५१) हे कांदिवलीचे राहणारे असून पूर्वी ते मुंबईतील 'फातमाबाई बिंटे नाखोडा एम्. ए. रिलिजस अँड चॅरिटेबल ट्रस्ट' या मुसलमानी धर्मदाय संस्थेचे सेक्रेटरी म्हणून काम पहात असत. हल्लीं ते 'दि चिखल मार्केट कंपनी लिमिटेड' मध्यें (काळबादेवी रोड, स्वदेशी मार्केट, मुंबई) नोकरी करतात. यांना श्रीसाईबाबांनीं दोन वेळेला अत्यंत काळजीच्या दुखण्यांतून व प्राणांतिक वेदनांतून मुक्त केलें. त्याबद्दल त्यांनीं सांगितलेले अनुभव खालीं देत आहें.

श्री. दवे यांना हैड्रोसिल्चा (अंडवृद्ध) विकार होता. १९४९ मध्यें त्यापासून त्यांना फार त्रास होऊं लागला. डॉक्टरांनीं सांगितलें कीं, 'टॅपिंग' अथवा ऑपरेशन-

शिवाय हा त्रास कमी होणार नाहीं व टॅपिंग वारंवार करावें लागत असल्यामुळें ऑपरेशन करणेंच हितकर होय. परंतु श्री. दवे यांस ऑपरेशन करून घ्यावें असें वाटेना. कारण एक तर वय झालेलें, शिवाय दम्याचा अत्यंत त्रास व त्यांत पुन्हां हृदयविकारासारखा रोग. तेव्हां ऑपरेशन करून घेण्यास ते घाबरले यांत नवल तें काय ? कसेंही करून ऑपरेशनशिवाय जर हा हैड्रोसिलचा त्रास थांबेल तर किती बरें होईल असें त्यांस वारंवार वाटे. परंतु नुसतें वाटून काय उपयोग ? कारण त्यांचा त्रास दिवसें दिवस वाढतच चालला व आतां तो त्यांस सहन होईना. शेवटीं या रोगाचे मुंबईतील तज्ज्ञ डॉ. देसाई (सरदारगृह Opp. चीफ पोलिस कमिशनर्स ऑफिस) यांजकडे ते गेले. डॉक्टरांनीं तपासून सांगितलें कीं, ऑपरेशनची जरूरी आहे. नंतर डॉक्टर दुसरे रोगी तपासण्यास कन्सलटिंग रूम मध्यें गेले असतां हे डॉक्टरांचे टेबलाजवळील खुर्चीवर विचार करीत बसून राहिले. सहज डॉक्टरांचे टेबलाकडे लक्ष गेल्यावर त्यांना तेथें गुजराथी भाषेमधील श्रीसाई सच्चरित्राचें पुस्तक दिसलें. कुतुहलानें त्यांनीं तें उडवलें तों पहिल्याप्रथमच त्यांस श्रीसाईबाबांचा फोटो दिसला व हेंच त्यांचें व बाबांचें प्रथम दर्शन. नंतर त्यांनीं पुस्तकाचीं कांहीं पानें चाळतांच त्यांस श्रीबाबा म्हणजे एक कोणी अवलिया पुरुष असावेत असें वाटलें.

इतक्यांत कन्सलटिंग रुममधून रोगी तपासून डॉक्टर बाहेर आले व श्री. दवे यांजकडे पाहून म्हणाले, ' काय ऑपरेशनची तारीख कोणती ठरवावयाची ? ' श्री. दवे म्हणाले, ' डॉक्टरसाहेब, ऑपरेशनशिवाय मी ह्या हैड्रोसिलच्या त्रासांतून मुक्त होऊं शकणार नाहीं काय ? ' तेव्हां डॉक्टर सहज म्हणाले, ' कां नाहीं ? श्रीसाईबाबांची इच्छा असेल व त्यांची जर तुमचेवर मर्जी होईल तर ऑपरेशनशिवायही तुम्ही या त्रासांतून मुक्त व्हाल. ' त्यावर श्री. दवे म्हणाले, ' हें साईबाबा कोठें राहतात ? त्यांचा पत्ता द्या म्हणजे मी त्यांचे दर्शनास जातों. ' श्री. दवे यांची समजूत अशी कीं, साईबाबा अजून हयात आहेत. डॉक्टर हंसून म्हणाले, ' अहो ! साईबाबा आतां हयात नाहींत. त्यांस समाधी घेऊन ३४ वर्षें झालीं. त्यांची समाधी शिर्डी येथें आहे. तर तुम्ही शिर्डीस त्यांचे समाधीचें दर्शन घेण्यास जेव्हां सवड मिळेल तेव्हां जा. साईबाबांनीं म्हटलें आहे, ' जरी हें शरीर गेलों मी टाकून । तरी मी धांवेन भक्तांसाठीं ॥ नवसास माझी पावेल समाधी । धरा दृढ बुद्धी माझ्या ठायीं ॥ ' डॉक्टरांच्या तोंडचीं हीं वाक्यें ऐकून श्री. दवे यांस समाधान वाटलें. डॉक्टरसाहेब स्वत: साईभक्त होते व त्यांचा श्रीबाबांवर फार विश्वास होता. श्री. दवे हे ऑपरेशनची तारीख न ठरवितांच बाबांचें चिंतन करीत घरीं गेले.

परंतु थोड्या दिवसांतच श्री. दवे यांची प्रकृति पुन्हां जास्त झाली. हैड्रोसिलच्या त्रासाच्या वेदना आतां त्यांस सहन करवेनात. ते पुन्हां डॉ. देसाई यांजकडे गेले

व ऑपरेशन ठरवून आले. तारीख नक्की आठवत नाहीं पण हिंदु मितीप्रमाणें ऑपरेशन श्रावण शुद्ध प्रतिपदेस (संवत २००५) ठरलें. ठरलें गेलें खरें पण ते मनांतून फार घाबरून गेले व त्यांना रात्रंदिवस काळजीच वाटे. शेवटीं ऑपरेशनच्या आदल्या दिवशींच (दिव्याच्या आवसेच्या दिवशींच) त्यांना सपाटून ताप भरला. त्याबरोबर ऑपरेशन पुढें ढकलावें म्हणून डॉक्टरांस निरोप पाठविला. त्याच रात्रीं त्यांची प्रकृति जास्त होऊन हैड्रोसिलच्या तीव्र वेदनेनें त्यांस असह्य असा त्रास झाला. तेव्हां अत्यंत कळकळीनें व तळमळून त्यांनीं श्रीबाबांची प्रार्थना केली कीं, ' बाबा ! मला या दुःखांतून ताबडतोब मुक्त करा, मला आराम पडूं द्या, म्हणजे मी तुमच्या दर्शनास शिर्डीस येईन. ' मग त्यांस थोडी झोंप लागली. नंतर दुसरे दिवशीं सकाळीं उठल्यावर लघ्वीस जातांच त्यांस गढूळ अशी लघ्वी होऊन सर्व रोग निघून गेला. मग त्यांस एकदम हलकेंसें वाटून फार आराम वाटला. त्यानंतर त्यांचा हैड्रोसिलचा त्रास गेला तो कायमचाच कारण त्यानंतर अजूनपर्यंत त्यांना हैड्रोसिलचा कोणत्याही प्रकारचा त्रास झाला नाहीं. मग नवस केल्याप्रमाणें ते शिर्डीस श्रीसाईबाबांच्या दर्शनास एप्रिल १९५१ मध्यें आले.

(१०)

(श्री दवे यांचा दुसरा अनुभव)

त्यानंतरचा दुसरा प्रसंग ऑगष्ट १९५१ मध्यें घडला. त्या महिन्याच्या ४ तारखेस त्यांना दम्याचा त्रास सुरू झाला. त्रास वाढत गेला व ७ तारखेस प्रकृति गंभीर होऊन काळजी उत्पन्न झाली. तेव्हां घाबरून रात्रीं ९॥ चे सुमारास त्यांनीं डॉक्टरास बोलावणें पाठविलें. डॉक्टर आले पण त्यांनीं कांहींही औषध न देतां उलट श्री. दवे यांस कोणतेंही औषध न घेण्यास सांगितलें. ' फक्त विश्रांती व कढत पाण्याच्या पिशवीचा शेक घ्या ' असें सांगून ते निघून गेले. डॉक्टरांचें हें वर्तन पाहून श्री. दवे घाबरून गेले. त्यांस असें वाटलें कीं, आपणांस हृदयविकाराचा त्रास असल्यामुळेंच कांहीं कमिजास्त होऊं नये म्हणून डॉक्टरांनीं आपणांस कांहींएक औषध दिलें नाहीं. आतां आपलें कसें होईल अशी त्यांस चिंता वाटूं लागली. रात्रीं १०-४५ च्या सुमारास त्यांची प्रकृति एकाएकीं जास्त झाली. त्याबरोबर त्यांची पत्नी डॉक्टरांस बोलावण्याकरतां म्हणून निघाली, परंतु श्री. दवे यांनीं आपल्या पत्नीस डॉक्टर न आणण्याबद्दल व कुठेंही बाहेर न जाण्याबद्दल सांगितलें. त्यांस असें वाटूं लागलें कीं, आपण आतां कांहीं जगत नाहीं तर निदान मरते समयीं तरी आपली व आपल्या पत्नीची ताटातूट होऊं नये. मग ते बिछान्यावर उडी मारल्यागत एकदम खालीं उतरले व श्रीसाईबाबांच्या फोटोसमोर हात जोडून उभे राहिले आणि मनांत प्रार्थना केली कीं, " बाबा ! ह्या दुखण्यांतून मला वांचवा, मी शिर्डीस तुमचे दर्शनास पुन्हां येईन. आपले यजमान पलंगावरून

खालीं उतरलेले पाहतांच यांचे कुटुंबास वाटलें कीं, आपले यजमानास वात झाला व आतां त्यांची कांहीं आशा नाहीं असें वाटून त्यांनींही आपले यजमानास बरे वाटावें म्हणून श्रीबाबांची मनोमनी प्रार्थना केली. त्यांनीं नवस केला कीं, जर यजमानांना ताबडतोब बरें वाटलें तर आम्ही दोघेंही शिर्डीस आपले दर्शनास येऊं व जोंपर्यंत शिर्डीस आमचें जाणें होणार नाहीं तोंपर्यंत मी तांदुळाचा भात खाणार नाहीं."

हा वेळपावेतों रात्रीं ११/२ च्या सुमार झाला होता. श्री. दवे यांना अजूनही त्रास होतच होता. पण ह्या सुमारास त्यांना असा भास झाला कीं, श्रीसाईबाबा आपणांस आशीर्वाद देत आहेत व कांहीं काळजी करूं नको म्हणून सांगत आहेत. तेव्हां त्यांनीं श्रीबाबांचे फोटोस पुन्हां नमस्कार केला. नंतर त्यांस थोडासा आराम पडून कांहीं वेळानें आपोआप कांहींही औषध न घेतां झोंप लागली.

नंतर दुसरे दिवशीं सकाळीच त्यांचा एक मित्र त्यांचे अचानक भेटीस आला. बोलतां बोलतां त्यानें डॉ. एम्. व्ही. हिंदळेकर (बोरिवली) यांचें नांव सुचवून त्यांचें औषध घेण्याबद्दल श्री. दवे यांस आग्रह केला. डॉ. हिंदळेकरांच्या दवाखान्याची एक शाखा कांदिवली येथें आहे. डॉक्टरसाहेबांची व श्री. दवे यांची गांठ त्या मित्रानें घालून दिली. श्री. दवे यांची प्रकृति अत्यंत चिंताजनक व भानगडीची असतांना सुद्धां डॉ. हिंदळेकरांनीं ती हातांत घेऊन व काळजीपूर्वक औषधोपचार करून अवघ्या ३/४ महिन्यांत त्यांना पूर्ण बरें केलें. ता. २ जानेवारी १९५२ रोजीं श्री. दवे हे परत आपले कामावर पहिल्या उत्साहानें रुजूं झाले.

त्यानंतर ते शिर्डीस परंत ता. १-९-५२ रोजीं श्रीबाबांचे दर्शनास आले. मग त्यांचे कुटुंबानें तांदुळाचा भात करून सुग्रास नैवेद्य तयार केला व तो बाबांस दाखविला. अशा रीतीनें नवस फेडल्यावर त्यांचें कुटुंब पुन्हां भात खाऊं लागलें.

या अनुभवावरून श्रीबाबांची आपल्या भक्ताविषयींची कळकळ दिसून येते व 'नवसास पावेल माझी समाधी' असें जें त्यांनीं म्हटलें आहे त्याचीही सत्यता पटते.

(११)

श्री. व्यंकटेश रामचंद्र मठाधर हे कानडी इसम असून एक अत्यंत निष्ठावंत कॉंग्रेस सेवक आहेत. हल्लीं ते कोड्यानूर (तालुका-द्रावणगिरी, जिल्हा-चित्रदुर्ग, म्हैसूर स्टेट.) येथील नीरा कॅंप चालवितात. ता. ४-८-५२ रोजीं ते श्रीसाईबाबांचे दर्शनास शिर्डीस आले असतां त्यांनीं आपला खालील अनुभव आमचे मासिकाचे प्रतिनिधीजवळ सांगितला तो त्यांचेच शब्दांत खालीं देत आहोंत.

' मी एक साधा कॉंग्रेस सेवक आहें व १९३० सालापासून कॉंग्रेसची एकनिष्ठपणें सेवा करीत आहें. आमची घरची परिस्थिति अत्यंत गरिबीची होती. गेलीं २० वर्षें आम्ही फार कठीण अवस्थेंत काढलीं. भाऊ होते पण ते लहान होते. शिवाय मी स्वतः कॉंग्रेसच्या चळवळींत १९३० सालापासून वेळोवेळीं भाग घेत होतों. तुरुंगाच्याही वाऱ्या झालेल्या आहेत. १९४२ सालीं तर आमची स्थिति अत्यंत कठीण झाली. कारण मी भूमिगत झालों होतों. पुढें स्वातंत्र्य आलें पण परिस्थिति सुधारली नाहीं. उलट वाढत्या महागाईमुळें ती जास्तच खालावली. अशा सर्व बाजूंनीं कैचेंत सांपडलों असतां एका मित्रानें मला सुमारें १॥–२ वर्षांपूर्वी श्रीसाईबाबांबद्दल माहिती दिली व त्यांच्या फोटोची नित्य पूजा करण्यास व श्रीबाबांना आपलें गाऱ्हाणें रोज सांगण्यास सांगितलें. त्याप्रमाणें मी करूं लागलों आणि दैवाचीं चक्रें जीं आतांपर्यंत उलट फिरत होतीं तीं एकदम सुलट फिरूं लागलीं कारण अवघ्या २।३ महिन्यांतच कोळ्यानूर येथील नीरा कॅंपमध्यें मला नोकरी लागली व तेव्हांपासून माझे संसारास जरा स्थिरस्थावरता प्राप्त झाली. नंतर ५।६ महिन्यांनीं मी शिर्डीस श्रीसाईबाबांचे दर्शनास जाऊन आलों.

× × ×

' सुमारें ४।५ महिन्यांपूर्वी मला दुसरा एक अनुभव आला. एके रात्रीं स्वप्नांत मला खालील दृष्टांत झाला.

' स्वप्नांत एक मोठी नदी दिसली. नदीचें पात्र फारच भव्य व मोठें होतें. तेथें नदीचे पाण्यांतील एका दगडावर मी बसलों होतों. कोठून कोण जाणें पण श्रीबाबा तेथें अचानक पोहत आले व मी ज्या दगडावर बसलों होतों त्या दगडाखालीं शिरले, व पुन्हां फेरी मारून माझ्या दगडावर माझे समोरच उभे राहिले. तेव्हां मी लगेच त्यांचे पाया पडलों. त्यानंतर श्रीबाबा सिंहासनावर बसले आहेत असें दिसलें. मग त्यांनीं आपले उजवे हातांनीं माझ्या दोन्ही हातांच्या ओंजळींत एक चांदीची अन्नपूर्णेची मूर्ती दिली व म्हणाले, " माझी मूर्ति कर, व पादुका कर म्हणजे सगळें ठीक होईल. " मी त कबूल केलें व नंतर स्वप्नांतून जागा झालों.

ह्या दृष्टांतानंतर आमची परिस्थिति आणखीनच जास्त सुधारली. कारण आतां माझ्या सर्व भावांस नोकऱ्या लागल्या आहेत व आतां आम्हांस कोणतीही काळजी नाहीं. त्यामुळें अत्यंत प्रेमभर अंतःकरणानें मी माझे कुटुंबासह श्रींचे दर्शनास आतां पुन्हां आलों. श्रीबाबांची मूर्ती व त्यांच्या पादुका करवून घेऊन त्याची नित्य पूजा करण्याचा संकल्प मी समाधीजवळ पुन्हां केला व आतां ह्या वस्तू मी द्रावणगिरीस गेल्यावर तेथील सोनाराकडून करवून घेणार आहे. "

श्रीबाबांचें मनःपूर्वक चिंतन करून त्यांचेवर आपल्या संकटांचा भार घातल्यास संकटें लगेच नाहींशीं होतात हेंच खरें. श्रीबाबांना आपल्या भक्तांबद्दल केवढी ही कळकळ व काळजी !!

(१२)

' तुमचा मी भार वाहीन सर्वथा । नव्हे हे अन्यथा वचन माझें '

हें श्रीसाईबाबांचें वचन किती तंतोतंत खरें आहे व त्याचे अनुभव भक्तांना अजूनही कसे येतात हें श्री. केशव नारायण शेटे (धंदा-कासार, राहणार-नांदगांव, जिल्हा नाशिक) यांनीं, ते शिर्डीस श्रीबाबांचे दर्शनास आले असतांना स्वतःबद्दलचे जे अनुभव खालीं सांगितले आहेत त्यावरून दिसून येईल.

१९५० चा वैशाख. त्यावेळेला वैजापूर येथें उत्सवानिमित्त दुकान चालविण्या-करितां म्हणून श्री. शेटे गेले होते. बरोबर त्यांचे शालक मोहन भिका दोडे होते. २।४ दिवसांनंतर त्यांचे शालकास ताप भरला. ताप साधारण समजून श्री. शेटे यांनीं त्यास अॅस्प्रो वगैरे किरकोळ औषधें दिलीं. नंतर संध्याकाळीं यांचे शालक रोजच्यासारखे भरपूर जेवले. परंतु रात्रीं ताप भडकला. तेव्हां श्री. शेटे यांनीं सकाळीं सोबत पाहून शालकास नांदगांव मुक्कामीं आपले घरीं पाठवून दिलें. नंतर सर्व आवराआवर करून ते स्वतः रात्रीचे गाडीनें नांदगांवास घरीं गेले व पहातात तो शालकाची तब्येत जास्तच झालेली दिसली. त्यावेळेस फार रात्र झाली होती म्हणून दुसरे दिवशीं सकाळीं त्यांनीं आपल्या ओळखीचा डॉक्टर आणला. डॉक्टरनें औषध दिलें व नंतर १।२ दिवसांनीं सांगितलें कीं, रोग्यास टॅायफाईड झाला असून फार काळजी घ्यावयास पाहिजे. त्याप्रमाणें श्री. शेटे यांनीं आपल्या शालकाची सर्व काळजी घेतली परंतु दुखणें लांबत जाऊन ४० दिवसांचा टॅायफाईड ठरला.

साधारण ३८ व्या दिवशीं रोग्यास वात झाला. ३९ व्या दिवशीं वाताच्या भरांत रोग्यानें पंलगावर उड्या मारल्या. त्यास आवरणें कठीण झालें. त्याच्या उड्या मारण्यानें व हातपाय आपटण्यानें पंलगाच्या लोखंडी पट्टया पण वांकून गेल्या इतका वाताचा जोर होता. शेवटीं त्यास कसातरी आंवरला. ती सारी रात्र श्री. शेटे यांनीं चिंतेंतच काढली.

दुसरा दिवस तर आणखीनच वाईट उगवला. अगदीं सकाळींच रोग्याची तब्येत एकदम चिंताजनक झाली. कारण त्याचा ताप एकदम कमी होऊन सर्वांगास गार घाम सुटला. डॉक्टरांनीं सांगितलें कीं, रोगी फार तर संध्याकाळपर्यंतचा सोबती आहे. तेव्हां श्री. शेटे फार घाबरले. ते स्वतः श्रीसाईभक्त असून त्यांचे घरांत श्रीबाबांची पूजाअर्चा नित्य होतच असते व आतांपर्यंत ते आपले शालकास रोज बाबांचें तीर्थ (उदी कालवून)

देत असत व त्यांचे सर्वांगास बाबांची उदीपण लावीत. परंतु डॉक्टरांचे रोग्याबाबतचें चिंताजनक व अत्यंत निराशमय शब्द ऐकतांच श्री. शेटे यांचा धीर खचून त्यांनीं आपले शालकाच्या दुखण्याचा सर्व भार आतां केवळ श्रीबाबांवरच टाकला. रोग्याचें औषधपाणी बंद केलें व त्याचें सर्वांगास, बाबांची अंतःकरणपूर्वक प्रार्थना करून, पुन्हां एकदां उदी लावली.

इतकें झालें तरी रोगी दगावणार असें श्री. शेटे यांस मनोमनीं वाटे. त्यांनीं आपले शालकाचे नांवें ब्राम्हणास भोजन व दक्षिणा व गरिबांस अन्नदान दिलें. नंतर श्रीबाबांचे फोटोसमोर व रोग्याचे उशागत बसून त्यांनीं गीतेचें पारायण करण्यास सुरवात केली. पारायण संपलें तों संध्याकाळ झाली. नंतर श्री. शेटे आपल्या शालकाकडे पाहतात तर तो अगदीं थंडगार होऊन पडला होता. कांहींच हालचाल नव्हती. पापण्याही उघडत नव्हत्या व हातास नाडीही लागत नव्हती. तेव्हां ते फारच घाबरले. परंतु कसेंतरी धैर्य गोळा करून त्यांनीं श्रीबाबांचे तीर्थांत तुळशीचें पान व उदी कालवून तें तीर्थ त्यांनीं आपले शालकाचे मुखांत अक्षरशः त्याचें तोंड उघडून ओतलें. रोग्यास कांहींच चेतना नसल्यामुळें तें तीर्थ त्याचे तोंडांतच राहिल. तेव्हां श्री. शेटे यांनीं रोग्याचे कानांत ‘साईबाबा, साईबाबा’ असे शब्द बरेच वेळां उच्चारले व श्रीबाबांस नवस केला कीं, त्याचे शालक जर या दुखण्यांतून उठतील तर मी स्वतः शिरडीक्षेत्राची पांच गुरवार वारी करीन व तेथें श्रीचे दुपारचे अथवा संध्याकाळचे आरतीचे वेळेस हजर राहीन.’

नंतर रोग्यास ‘मोहन, मोहन’ म्हणून त्यांनीं हांक मारली तेव्हां थोड्या वेळानें त्यांच्या शालकानें डोळ्यांच्या पापण्या हलविल्याचे त्यांचें लक्षांत आलें. त्याबरोबर श्री. शेटे यांस थोडासा धीर येऊन त्यांनीं बळेंच आपल्या शालकाचे मुखांत २।३ चमचे कॉफी हळुंहळुं ओतली. थोड्या वेळानें त्यांचे शालकाचे अंगास दरदरून घाम सुटला. त्याबरोबर श्री. शेटे यांस आपले शालकावरील गंडांतर टळल्याची खात्री वाटली व त्यांस फार आनंद झाला. त्या आनंदाचे भरांत त्यांनीं आपले शालकांस बसते करून बाबांचे फोटो सन्मुख बसविलें. बाबांचे फोटोकडे पाहिले मात्र त्यांचे शालक एकदम म्हणाले, ‘याच स्वामींनीं मला वांचाविलें.’ त्यावर श्री. शेटे यांचें हृदय आनंदानें भरून आलें व त्यांना श्रीबाबांच्या लीलेचें कौतुक वाढून बाबांच्या वरील वचनाच्या सत्यतेची खात्री पटली.

(१३)

पुढें श्री. शेटे यांचे शालक लवकरच आजारांतून पूर्ण बरे झाले. तेव्हां नवस केल्याप्रमाणें ते दर गुरुवारीं नांदगांवहून शिर्डीस येत व आरतीस हजर रहात. याप्रमाणें पहिले ३ गुरुवार विशेष कांहीं त्रास न होतां पार पडले. परंतु ४ था गुरुवार विलक्षण त्रासाचा गेला. जणूं कांहीं श्रीबाबांनीं आपल्या भक्ताची परीक्षा पाहण्याचें या वेळेस ठरविलें होतें असें वाटतें.

कारण त्या दिवशीं श्री. शेटे हे नांदगांव स्टेशनवर मनमाडास जाण्याकरतां म्हणून दुपारीं १ चे सुमारास आले तो रोज १॥|२ चे सुमारास येणारी गाडी १० तास उशिरां येणार असल्याचें त्यांस कळलें. दुसरी कोणतीही गाडी लवकर येण्यासारखी नव्हती. कारण त्या दिवशीं सर्वच गाड्यांना उशीर होता. चौकशी करतां खुद्द नांदगांवाहूनच ३ चे सुमारास एक मालगाडी निघणार होती असें त्यांस कळलें व त्या गाडीनें जर आपणांस जाण्यास मिळेल तरच शिर्डीस संध्याकाळच्या आरतीस हजर राहतां येईल नाहींतर नवस चुकेल असें त्यांस वाटलें. पण हें जमणार कसें ? काय करावें तें त्यांस सुचेना. त्यांनीं श्रीबाबांचा धांवा केला व आपला नवस चुकूं न देण्याबद्दल प्रार्थना केली.

थोड्यावेळानें ते स्टेशनवरील नळावर पाणी पिण्यास गेले असतां तेथें त्यांना श्री. राऊत या नांवाचे एक ओळखीचे पोलीस कॉन्स्टेबल भेटले. त्यांची व श्री. शेटे यांची नाशिकची ओळख होती व सुमारें आठ वर्षांनंतर या दोघांची पुन्हां अचानक गांठ पडत होती. बोलतां बोलतां श्री. राऊत यांनीं शेटे यांस सांगितलें कीं, कांहीं सरकारी कामाकरितां ते आपल्या अधिकाऱ्याबरोबर नांदगांवास आले होते व आतां ३ चे मालगाडीनें मनमाडास जात आहेत. त्यावर श्री. शेटे यांनीं आपली सर्व हकीकत व नवस न गेल्यास फिटत नाहीं असें सांगितलें व आपण मला आपणांबरोबर घेऊन जावें अशी नम्र विनंति केली. श्री. राऊत यांनीं तें कबूल केलें व गाडीच्या गार्डला सर्व हकीकत सांगून परवानगी घेतली. तेव्हां श्रीबाबांनींच राऊत यांस आपले मदतीस पाठविलें अशी श्री. शेटे यांची पूर्ण खात्री झाली.

पुढें श्री. शेटे हे मनमाडास संध्याकाळीं ५।५ ला पोंचले व लगेच ज्या मोटार स्टँडवरून कोपरगांवाकडे जाणारी गाडी निघते तिकडे गेले तों त्यांस कळलें कीं, कोपरगांवाकडे जाणारी मोटार ५ मिनिटापूर्वींच निघून गेली. त्याबरोबर त्यांची निराशा झाली. दुसरी मोटार पुन्हां केव्हां निघणार याची कांहींच निश्चित बातमी त्यांना कळेना. तेव्हां ते मनमाडच्या रेल्वेफाटकाजवळ उभे राहिले व एखादी कोपरगांवाकडे जाणारी गाडी मिळते कां म्हणून पहात बसले. सुमारें १५ मिनिटानें एक खाजगी लॅारी तेथें आली. चौकशी करतां ती गाडी कोपरगांवाकडेच जाणार आहे असें त्यांस कळले, परंतु गाडीवाल्यानें सांगितलें कीं, त्यानें येवलें ते कोपरगांवचे दरम्यान कडब्याचें भाडें ठरविले आहे व तें जर मिळालें तर त्यांना मध्येंच उतरावें लागेल. ज्याप्रमाणें श्री बाबांनीं आपणांस नांदगांवास मदत करून येथपर्यंत आणलें त्याप्रमाणेंच ते पुढेंही आपली सोय करतील असा विचार करून व श्रीबाबांस प्रार्थून ते ड्रायव्हरचे म्हणण्यास कबूल झाले व गाडींत बसले. परंतु श्रीबाबांनीं आपल्या भक्ताची परीक्षा खरोखरच पाहण्याचें ठरविलें होतें यांत संशय नाहीं. कारण त्या गाडीवाल्यास येवलें ते कोपरगांवचे दरम्यान ठरलेलें कडब्याचें भाडें मिळालें व त्यामुळें श्री. शेटे यांस खालीं उतरावें लागलें. पुढें काय

करावें तें त्यांस सुचेना. तोंच अचानक ५।१० मिनिटांनीं कोपरगांवाकडे जाणारी सर्व्हिसची एक गाडी आली व नंतर थोड्याच वेळांत गाडी कोपरगांव स्टॅंडवर आली. तेव्हां लगेच खालीं उतरून त्यांनीं कांहींच वाहन न मिळाल्यामुळें, नाव पकडण्याकरतां म्हणून गंगेकडे (गोदावरी नदी) भराभर चालण्यास सुरवात केली (ते दिवस पावसाचे होते व गोदावरीस पूर होता) तीरावर येतात तों नाव दुसऱ्याकांठाकडे चाललेली त्यांचेपासून साधारण ८०।९० फूट दूर असलेली दिसली.

त्याबरोबर पुन्हां त्यांची निराशा झाली. कारण आतां पलिकडे वेळेवर जाऊन मोटार साधून शिर्डीस श्रींचे संध्याकाळचे आरतीस नवस केल्याप्रमाणें वेळेवर कसें हजर राहतां येईल याबद्दल त्यांना चिंता वाटूं लागली. तेव्हां त्यांनीं तेथूनच श्रीबाबांस हात जोडून आपला नवस चुकूं न देण्याबद्दल विनंती केली. तों काय आश्चर्य, ती नाव पुढें न जातां परत फिरली. तेव्हां श्री. शेटे यांस झालेला आनंद काय वर्णावा ! त्या आनंदाचे भरांत ते एकदम पाण्यांत शिरले व कंबरेच्या उंचीइतकें पाणी येईपर्यंत चालत गेले न गेले तोंच नाव त्यांचेजवळ आली व नावाड्यानें त्यांस हाताचा आधार देऊन आंत घेतलें. थोड्याच वेळांत ते पैलतीरास पोंचले. तो तेथें शिर्डीस जाणारी सिद्धेश्वर सर्व्हिसची मोटारगाडी उभी होती. हा वेळपावेतों संध्याकाळचे ६-४५ झाले होते. श्री. शेटे यांस वाटलें कीं, आतांच जर मोटार गाडी निघाली तरच संध्याकाळची ७ ची आरती सांपडेल. म्हणून ते ड्रायव्हरास ताबडतोब गाडी सुरू करण्यास सांगूं लागले. परंतु ड्रायव्हर गाडी सोडण्यास तयार होईना. कारण ह्यावेळेस शिर्डीस जाणारी तेथें फक्त ४।५ च माणसें होतीं. तेव्हां एवढ्या थोड्या माणसांकरितां ड्रायव्हर गाडी सोडीना. तो सबंध मोटारचें भाडें मागूं लागला. तेव्हां हें नवीनच संकट उत्पन्न झालें. परंतु ही श्रीबाबांचीच लीला होती. आपला भक्त यावेळेस पैशांकरितां मागें पुढें पाहतो कीं काय हेंच जणुं कांहीं त्यांना पहावयाचें होतें असें वाटतें. कारण ज्यावेळेस श्री. शेटे ड्रायव्हरास म्हणाले कीं, सबंध मोटारीचें भाडें देण्यास ते तयार आहेत. त्याचवेळेस अचानक गंगेंतील (गोदावरी) बेटाहून सुमारें २०।२५ माणसें शिर्डीकडे जाण्याकरतां म्हणून तेथें आलीं. त्याबरोबर श्री. शेटे यांस आनंद झाला. मग सर्वजण मोटारींत प्रत्येकीं १॥ पट भाडें देऊन बसले व मोटार सुरू झाली. इतकें होईतों ६।५५ झाले होते. आतां आरती कशाची मिळणार असें श्री. शेटे यांस वाटलें. आपला नवस चुकला अशी श्री. शेटे यांची खात्री झाली व त्यांस अत्यंत खेद झाला. परंतु ते श्रीबाबांवर रागावले नाहींत. आपलीच भक्ति कमी पडली असली पाहिजे म्हणून ते स्वतःलाच दोष देऊं लागले. त्यांनीं बाबांची क्षमा मागितली. इतक्यांत मोटार शिर्डी स्टॅंडवर आली. ताबडतोब ते खालीं उतरले व समाधीमंदिराकडे जवळ जवळ पळतच चालूं लागले. आरतीच्या घंटेचा आवाज त्यांस कुठें ऐकूं आला नाहीं तेव्हां त्यांस वाटलें कीं, आरती संपली व आपला नवस चुकला. आपल्याच

नादांत असल्यामुळें त्यांनीं कोणासही आरतीबद्दल विचारलें नाहीं. शिवाय कोणीही 'आरती संपली' असेंच सांगणार असेंच त्यांस वाटलें व ते शब्द ऐकून घेण्याची त्यांना इच्छा होईना. अशा अत्यंत दुःखी मनःस्थितींत ते मंदिराच्या बाहेरच्या बाजूकडील दारांत पाऊल टाकतांच 'आरती साईबाबा' हे शब्द त्यांनीं ऐकले. तेव्हां त्यांस किती आनंद झाला असेल याची कल्पना वाचकांनींच करावी. त्यांचे सर्वांगावर रोमांच उभे राहिले व क्षणभर त्यांचें पाऊल उचलवेना. घड्याळाकडे पाहतात तो ७–२० झाले होते. म्हणजे रोज ७ ला सुरू होणारी आरती त्या दिवशीं ७–२० ला सुरू झाली. तेव्हां श्रीबाबांनीं जणुं कांहीं आपलेकरितांच आरतीची वेळ २० मिनिटांनीं लांबविली व अशा रीतीनें श्रीबाबांनीं आपल्या नवसांत खंड पडूं दिला नाहीं असें श्री. शेटे यांस वाटलें.

यावरून श्रीसाईबाबा हे आपल्या भक्ताची एखादे वेळेस कशी कसोशीनें परीक्षा पाहतात व त्यावेळेस येणाऱ्या संकटांना न जुमानतां व माघार न घेतां भक्त जर श्रीबाबांवर पूर्ण भार टाकून आपला निश्चय पार पाडण्याचा प्रयत्न करील तर श्रीबाबाही त्यास कसें सहाय्य करतात हें दिसून येतें.

(१४)

ह. भ. प. रामचंद्र महाराज (मुकाम–उन्नाद पेठ, पोष्ट व तालुका– चिखली, जिल्हा–बुलढाणा). हे प. पू. ह. भ. प. गाडगे महाराजांचे शिष्य असून, गांवोगांवीं कीर्तन करीत फिरत नुकतेच शिर्डी मुक्कामीं ता. १०-९-५२ रोजीं आले असतां त्यांनीं माझेजवळ श्रीसाईबाबांच्या लीलेबद्दल खालील अनुभव सांगितला.

शके १८७२ च्या पौष महिन्यांतील गोष्ट. त्यावेळेस पंढरपुरांत ह. भ. प. तनपुरे महाराज हे लोककल्याणार्थ एक मोठा यज्ञ माघ महिन्यांत करणार होते व त्यांनीं त्या यज्ञ उत्सवांतील एक पंगत घालण्याच्या खर्चाची जबाबदारी रामचंद्र महाराजांवर टाकली. त्यानिमित्त प्रचार करण्यासाठीं व पैसे गोळा करण्यासाठीं म्हणून ते गांवोगांवीं कीर्तन करीत हिंडत असत. अशा कीर्तनांत कांहीं भक्त यज्ञाकरितां म्हणून रोख मदत करीत व कांहींजण आश्वासनें देऊन नंतर दुसरे दिवशीं अथवा २।३ दिवसांत आश्वासनांत कबूल केल्याप्रमाणें पैसे देत. अशा तऱ्हेचा प्रचार व पैसे गोळा करीत हिंडत असतां रामचंद्र महाराज, बेलापुरास (नगर जिल्हा) आले. तेथें कीर्तन संपल्यावर बऱ्याच भक्तांकडून मदतीचीं आश्वासनें मिळालीं. नंतर महाराज प्रचारार्थ आजुबाजूच्या गांवीं गेले व परत बेलापुरास आले व ज्या भक्तांनीं मदतीचीं आश्वासनें दिलीं होतीं त्यांकडे पैसे मागितले. त्यावेळेस पुष्कळ भक्तांनीं पैसे देण्यास अनमान

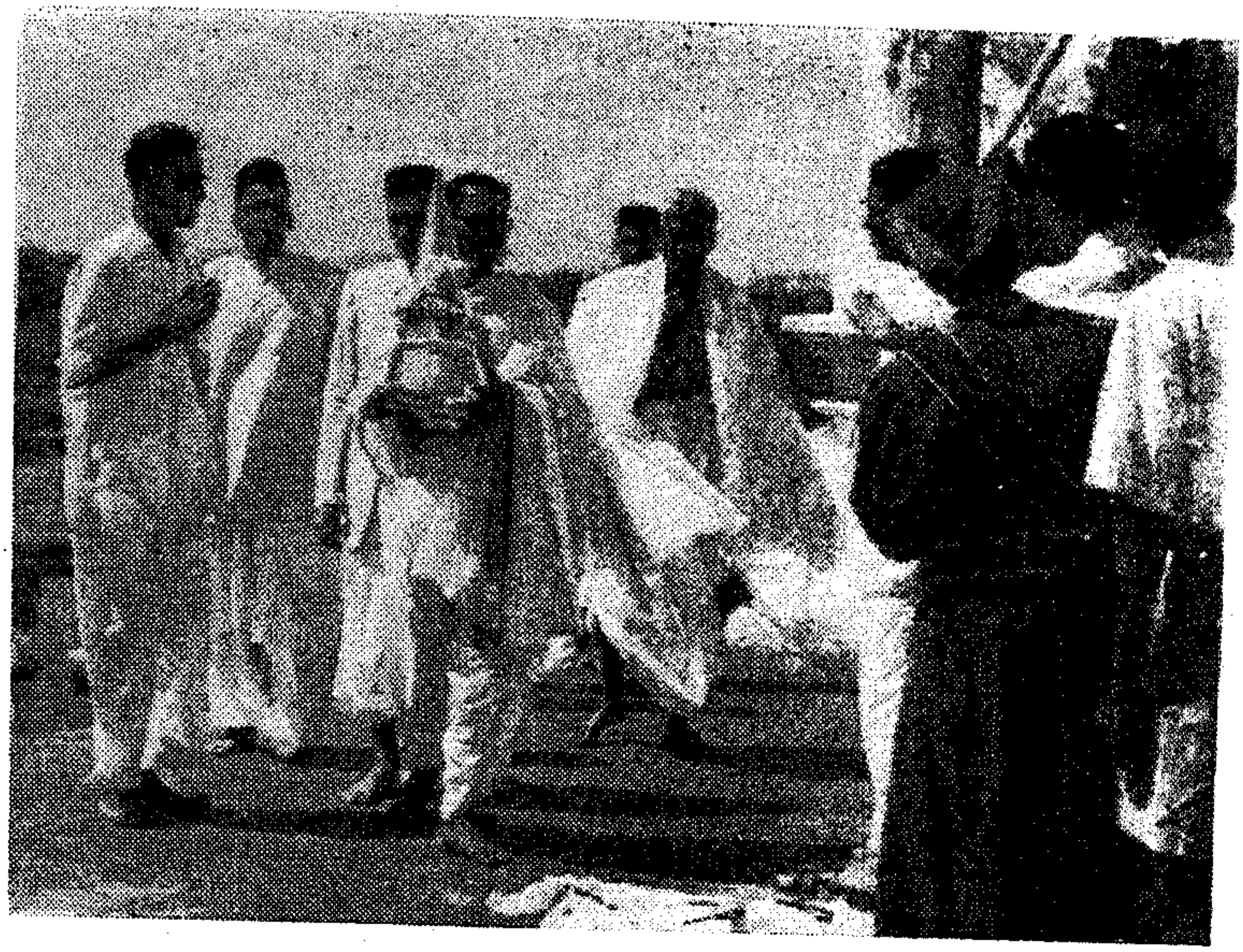

दि. २९-९-१९५२ रोजीं सुवर्ण कळस रोपणासाठीं समाधी
मंदिरावर घेऊन जातांना

कळसारोपण झाल्यानंतर स. चिटणीस द. ब. राणे सभामंडपांत
भाषण करतांना

केला. तेव्हां रामचंद्र महाराजांस फार वाईट वाटलें. कारण या मुक्कामीं त्यांना फार मोठ्या रकमेच्या मदतीचीं आश्वासनें मिळालीं होतीं व तीं सर्व रक्कम जर हातांत पडती तर पंगतीच्या खर्चाची कांहींच काळजी राहणार नव्हती. परन्तु आतां करणार काय ? शिवाय यज्ञ दिवसही जवळ येत चालल्यामुळें जास्त गांवीं हिंडून पैसा गोळा करणेंही शक्य नव्हतें. अशा अत्यंत चिंतायुक्त मनःस्थितींत त्यांनीं आपल्या संकटांचा भार श्रीसाईबाबांवर टाकला व प्रार्थना केली कीं, बाबा, हें जें मी काय कार्य करीत आहे तें आपणांस माहितच आहे. ही जबाबदारी पार पाडणारे आपणच आहांत. तरी आपण भक्तांना कबूल केल्याप्रमाणें पैसे देण्याची प्रेरणा देऊन माझी पंगत पार पाडावी त्या-नंतर ते वडाळयास गेले तेथें कीर्तनांत एका भक्ताकडून (श्री. सीतारामभाऊ पवार) रोख १००१ रुपयांची मदत मिळाली. या ठिकाणीं एवढी मोठी मदत आपणांस मिळेल अशी रामचंद्र महाराजांची कल्पना नव्हती. तेव्हां ही अचानक व मोठी एक-रकमी रोख मदत मिळतांच त्यांची सर्व चिंतापटलें दूर झालीं व श्रीबाबा आपल्या कार्यास पूर्ण सहाय्यभूत आहेत व ते आपली पैशाची काळजी नाहींशी करतील याबद्दल त्यांस पूर्ण खात्री वाटली. श्रीबाबांवरील त्यांची श्रद्धा जास्तच वाढली. नंतर ते परत बेलापुरास आले तों आश्चर्य ! ज्या भक्तांनीं पैसे देण्यास अनमान केला होता त्या सर्व भक्तांनीं महाराज परत बेलापुरास आले आहेत असें कळतांच आपणहून आश्वासनांत कबूल केल्याप्रमाणें सर्व पैसे महाराजांकडे आणून दिले.

त्यानंतर रामचंद्र महाराजांच्या सर्व चिंता नाहींशा झाल्या. पुढें त्यांनीं आपल्यावर सोंपविलेलें कार्य श्रींच्या कृपेनें व सद्गुरु गाडगे महाराजांच्या आशीर्वादानें उत्तम तऱ्हेनें पार पाडलें. यावरून श्रीबाबांवर भक्तियुक्त अंतःकरणानें निष्ठा ठेवून त्यांचेवर आपल्या संकटांचा सर्व भार टाकल्यास ते आपल्या भक्ताची कशी काळजी वाहतात हें दिसून येतें.

(१५)

सौ. गोदावरी श्रीपाद कुळकर्णी (C/o श्रीपाद हरि कुळकर्णी घ. नं. २०२२, मंगळवार पेठ, तुर्वत रोड, राममंदिर नजीक, बी. वॉर्ड, कोल्हापूर) यांनीं पत्रद्वारें खालील अनुभव कळविला आहे.

" माझें लग्न होऊन बरीच वर्षें झालीं तरी मला मूल होण्याचें लक्षण दिसेना. शेवटीं येथील डॉ. भोसलेबाई यांना माझी तब्येत दाखविली. तपासून तिनें सांगितलें कीं, गर्भाची पिशवी उलटी असल्यामुळें तुला मूल होणें शक्य नाहीं व कदाचित् झालेंच तर बाळंतपण धोक्याचें जाईल व त्यांत कदाचित जिवावर बेतण्याचा संभव आहे. तेव्हां तिनें गर्भाची पिशवी सुलटी होण्याकरितां म्हणून ऑपरेशन करून घ्यावें असा सल्ला

दिला. परंतु या गोष्टीस माझें मन कबूल होईना. यजमानांचेंही मत पडलें कीं, ऑपरेशन करून घेऊं नये. शेवटीं आम्हीं श्रीसद्गुरु साईबाबांस शरण जाऊन त्यांचेवरच सर्व हवाला ठेवला व नंतर मी बाबांची उदी रोज पोटांत घेऊं लागलें व थोडीशी पोटासही चोळूं लागले.

" कांहीं दिवसांनंतर मद्रासचे श्रीसाईगुरुचरणानंद सरस्वती हे कोल्हापुरास आले असतांना आमचे घरीं आले व त्यांनींही श्रीबाबांचे कृपेनें तुला मुलगा होईल असा आशीर्वाद देऊन मुलाचें नांव साईप्रकाश ठेवण्यास सांगितलें. त्यानंतर श्रीबाबांच्या कृपेनें सर्व ठीक होऊन मला योग्य काळीं मुलगा झाला. बाळंतपणाचा कांहींही त्रास झाला नाहीं. मुलाचें नांव साईप्रकाश ठेविलें आहे. त्यास घेऊन शिर्डीस श्रीबाबांचे दर्शनास जाण्याचा बेत आम्ही केला आहे व बाबांनीं तो आमचेकडून लवकरच पार पाडून घ्यावा अशी त्यांचे चरणीं नम्र विनंती आहे. "

(१६)

सौ. कमलाबाई कृष्णराव दंडवते (राहणार—भोकर, तालुका—श्रीरामपूर, जिल्हा—नगर) ह्या शिर्डी येथील कुळकर्णी घराण्यांतील आहेत. हें घराणें एका निष्ठावंत साई-भक्ताचें आहे. श्रीसाईचरित्रांत ज्यांचा उल्लेख आला आहे त्या कै. आप्पासाहेब कुळकर्णी यांच्या या नात होत. यांची स्वतःची श्रीबाबांवर पूर्ण श्रद्धा आहेच. इंदुरास (मध्य भारत) असतांना ह्यांचेकडे श्रीसाईबाबा हे साधुवेषानें कसे गेले व त्यांनीं ह्यांची कशी परीक्षा पाहिली हें त्यांनीं आपल्या खालील अनुभवांत सांगितलें आहे.

१९५१ च्या एप्रिल महिन्यांतील गोष्ट. त्यावेळेस सौ. कमलाबाई या इंदूर येथें होत्या. कारण त्यांचे यजमानास तेथील एका मुलींचे शाळेंत मास्तरची नोकरी होती. एके गुरुवारीं दुपारीं १२ वाजतां एक साधु, ज्याचा वेष फकिरी वेषांतील श्रीबाबासारखाच होता, यांचे घरीं आले व सौ. कमळाबाईस त्यांचे नांवानें हांक मारूं लागले. त्यावेळेस त्या घरांत होत्या. तेव्हां यांचे यजमान बाहेर आले व त्या साधूस म्हणाले, 'तुम्ही येथें कशास आलां ? ही मुलींची शाळा आहे. ह्या कंपौंडांतून बाहेर जा ' त्यावर साधु म्हणाले, 'मी फक्त माझे मुलीशीं बोलण्यास आलों आहे.' त्यावर यांचे यजमानास काय वाटलें कोणास ठाऊक ? ते आपले सरळ कांहीं कामाकरतां म्हणून बाहेर निघून गेले.

त्यानंतर सौ. कमळाबाई बाहेर आल्या व त्यांनीं साधूस नमस्कार करून कांहीं खा म्हणून त्यांस आग्रह केला. परंतु त्यावर त्या साधूनें आपण कांहीं कामाकरतां म्हणून तुमचेकडे आलों असून तें काम जर झालें तर आपण फक्त दूध घेऊं असें सौ. कमळाबाईस सांगितलें. त्यावर काय काम आहे म्हणून विचारतां त्या साधूनें त्यांचेजवळ एका

९ वारी कोऱ्या लुगड्याच्या घडीची मागणी केली. परंतु ह्या साधूस लुगडें कशाकरितां पाहिजे असा विचार त्यांचे मनांत येऊन त्या साधूबद्दल त्यांचे मनांत संशय उत्पन्न झाला व त्या भरांत त्यांनीं त्या साधूस सांगितलें कीं, त्यांचेकडे ९ वारी लुगडें नाहीं. फक्त ५ वारी पातळ आहे. परंतु आश्चर्याची गोष्ट अशी कीं, त्या साधूनें ९ वारी लुगडें घरांत कुठें ठेवलें आहे याची बरोबर खूण सौ. कमळाबाईंस सांगितली. त्यांच्या घरांत एकावर एक अशा ५।६ ट्रंका ठेवलेल्या होत्या. त्यांतील वरून तिसऱ्या नंबरच्या पेटींत ९ वारी कोरें लुगडें आहे अशी अगदीं बरोबर खूण त्या साधूनें त्यांना सांगितली. त्यावर त्या एकदम चपापल्या व हे कोणी एखादे सिद्ध पुरुष असावेत असें त्यांस वाटलें. नंतर पेटींतून लुगडें काढण्याकरितां म्हणून त्या आंत वळल्या. परंतु मनांत सारखा विचार येई कीं, आपण त्या साधूस लुगडें देत आहोंत खरें पण त्याबद्दल आपले यजमान कदाचित आपणांस रागावतील. हे त्यांचे विचार साधूस ताबडतोब अंतर्ज्ञानानें कळलें असलें पाहिजे कारण त्या पेटींतून लुगडें काढीत असतां बाहेरून साधू म्हणाले, "मुली बावरूं नकोस ! हें लुगडें तूं जर मला दिलेंस तर याचे बदली उद्यां सकाळींच तुला नवी कोरी लुगड्याची घडी मिळेल याची खात्री बाळग. माझे बोलण्यावर विश्वास ठेव." आपले मनांतील विचारही साधूनें बरोबर ओळखले हें कळून येतांच सौ. कमलाबाईंची ते साधेसुधे साधू नसून प्रत्यक्ष बाबाच असल्याची पूर्ण खात्री झाली व ते आपली परीक्षा पाहण्याकरितांच आपणांजवळ लुगडें मागत असावेत असें वाटून अत्यंत हर्षानें त्यांनीं ती ९ वारी कोरी करीत लुगड्याची घडी त्या साधूस दिली. ती लुगड्याची घडी मिळतांच साधूस मोठा संतोष झाल्यासारखें दिसलें. नंतर त्यानें दूध घेतलें व सौ. कमलाबाईंस आशीर्वाद दिला कीं, येथून पुढें तुमचें चांगलें होईल. नंतर साधू निघून गेले. सौ. कमलाबाई नुसतें दुधाचें भांडें घरांत ठेवून बाहेर येऊन पाहतात तों ते साधू गुप्त झाल्यागत एकदम नाहींसे झाल्याचें त्यांस आढळून आलें.

नंतर दुसरे दिवशींच साधूच्या बोलण्याचा प्रत्यय त्यांना आला. त्यांच्या शेजारीं सुंदराबाई जोशी या नांवाची एक बाई राहात असे ती यांना मुलीसारखें मानून त्याप्रमाणें वागत असे. कांहीं कल्पना नसतांना ती बाई दुसरे दिवशीं सकाळींच यांना म्हणूं लागली कीं, 'कमलाबाई, मी तुम्हांस मुलीसारखें मानतें व तुम्हांस एक लुगडें घ्यावें असें कधींचें माझ्या मनांत येत आहे. परंतु अद्याप जमलें नाहीं. आज मात्र मी तुम्हांस लुगडें देणार आहे. तरी तुम्ही आतांच माझ्याबरोबर लुगडें पसंत करण्यास चला' हे उद्गार ऐकून सौ. कमलाबाईंस कमालीचें आश्चर्य वाटलें. परंतु ही सर्व बाबांचीच लीला होय याबद्दल आतां त्यांची पूर्ण खात्री झाली. त्यानंतर सुंदराबाई जोशीनीं त्यांस खरोखरीच एक नवें ९ वारी लुगडें भेट म्हणून बक्षीस दिलें. या प्रसंगानंतर सौ. कमलाबाईंची सांपत्तिक स्थितिही बाबांच्या आशीर्वादाप्रमाणें थोडीबहुत सुधारली.

१७

जरी श्रीबाबा आज समाधिस्त आहेत तरी ते जिवंतच आहेत व त्यांचे सेवेंत कांहीं अंतर पडत गेल्यास त्याबद्दल दृष्टांतद्वारा ते आपल्या भक्तांस कशी आठवण देतात हें, बाबांचे एक निष्ठावंत भक्त श्री. सगुण मेरू नाईक (शिर्डी) यांनीं खालील सांगितलेल्या अनुभवावरून कळून येईल.

श्रीबाबा समाधिस्थ होऊन ४।५ वर्षें झालीं होतीं. एके दिवशीं पहांटेचे सुमारास सगुणरावांना स्वप्न पडलें कीं, बाबांची आरती चालू आहे, आरती बापूसाहेब जोग करीत आहेत व आपण त्यांचे शेजारीं उभे असून इतर भक्तमंडळीही आजुबाजूस आरती म्हणत उभी आहेत. आरती संपल्यावर बापूसाहेब जोगांनीं बाबांचे हातांत लोण्याचा गोळा दिला परंतु तो त्यांचे (बाबांचे) हातांतून खालीं पडला. नंतर लगेच श्री. सगुणराव स्वप्नांतून जागे झाले. तोंच त्यांना समाधीमंदिरांत पहांटेची कांकड आरती चालू असलेली ऐकूं आली.

स्वप्नासंबंधीं विचार करतां दृष्टांतरुपानें श्रीबाबांनीं आपणांस आजकाल नैवेद्यांत लोणी मिळत नाहीं हें सुचविलें असें श्री. सगुणराव यांना वाटलें. कांकड आरतीचे वेळेस श्रीबाबांना लोणीसाखरेचा नैवेद्य पूर्वी अर्पण करीत असत. बाबांना लोणी फार आवडे. परंतु हयगयीमुळें अथवा कांहीं कारणानें या पद्धतींत कांहींतरी फरक पडला असावा व पुजारी लोक पूर्वीसारखा लोणीसाखरेचा नैवेद्य कांकड आरतीचे वेळेस बाबांना अर्पण करीत नसावेत याबद्दल सगुणरावांची पूर्ण खात्री झाली. म्हणून नानू पुजाऱ्यास त्यांनीं याबाबद विचारलें तों त्यांचा संशय खरा ठरला. कारण नानू पुजारी यांनीं सांगितलें कीं, आजकाल कांकड आरतीचे वेळेस श्रीबाबांना दुधाची साय व साखर यांचा नैवेद्य अर्पण केला जातो. तेव्हां त्यांनीं नानु पुजारी यांना सांगितलें कीं आतां यापुढें बाबांच्या नैवेद्याकरतां म्हणून मजकडून लोणी घेत जा व बाबांना लोणीसाखरेचा नैवेद्य अर्पण करीत जां, दूधसाखरेचा देऊं नका. तेव्हांपासून जवळ जवळ २७ वर्षें सगुणराव नैवेद्याकरितां लोणी पुरवित असत. गेल्या २–३ वर्षांपासून मात्र संस्थानांतून लोणीसाखरेचा नैवेद्य जातो. परंतु श्री. सगुणराव अजूनही भक्तिपूर्वक थोडेंसें लोणी नैवेद्याकरितां म्हणून पाठवितातच.

(१८)

सौ. कमळाबाई पेडणेकर यांचा अनुभव. गेल्या ऑक्टोबर महिन्यांत माझ्या कामावरून मी १॥ महिन्याची रजा घेतली. मी बर ऑक्टो ११५२ मध्यें एका मोठ्या हॉस्पिटलमध्यें कामावर असतें. रजेवर जाण्यापूर्वी एक दिवस अगोदर

माझ्या जवळील रु. ६५-(नोटा) मीं विसरून कोठें तरी हॉस्पिटलमध्यें ठेविल्या. आठवण झाल्याबरोबर पुष्कळ शोधून पाहिलें. टेबलावरील आणि आजुबाजूचीं इतर रजिस्टर बुकेंही पुन्हां पुन्हां पाहिलीं, पण व्यर्थ. दुसऱ्या दिवशीं रजेवर गेलें. रजेवर असतांना पैसे हरविल्यामुळें दिवस फार अडचणीत घालवावे लागले. श्रीसाईबाबांची सेवा मी विषेश जरी केली नाहीं तरी दररोज सकाळ संध्याकाळ भक्तिभावानें उदबत्ती लावणें आणि अत्यंत लीन होऊन नमस्कार करणें चालूं आहे. ह्यावेळींही श्रीसाईबाबांना कळवळ्यानें विनाविलें. पुढें रजेवरून परत आल्यानंतर कांहीं कामासाठीं एक दररोज हाताळलें जाणारें रजिस्टर, हॉस्पिटलमधील टेबलावरून कांहीं लिहिण्यासाठीं घेतलें. वर उचलतांच आंतील रु. ६५ च्या नोटा माझ्या पदरांत एकदम पडल्या; हें रजिस्टर माझ्या गैरहजरींत बऱ्याच लोकांकडून उपयोगांत आणलें गेलें. कारण दररोज त्यांत लिहिवें लागत असे. असें असतांना त्या दयाघन श्रीसाईमहाराजांनीं माझ्या हांकेला ओ देऊन माझे पैसे माझ्याच पदरांत टाकले ही खरोखर त्यांची एक अद्‌भुत लीला होय.

श्रीसाईबाबांचा ३४ वा पुण्यतिथी उत्सव

आधुनिक संतचूडामणी श्री सच्चिदानंद सद्गुरु साईनाथ महाराज शिर्डी, जि. अहमदनगर यांचा ३४ वा पुण्यतिथी उत्सव सालाबादप्रमाणें संस्थान कमिटी-तर्फे, मि. आश्विन शु. ९ शके १८७४ रविवार दि. २८-९-१९५२ ते ३०-९-५२ पर्यंत तीन दिवस शिर्डी येथें मोठ्या उत्साहानें साजरा करण्यांत आला. या उत्सव प्रसंगींच श्रीच्या समाधी मंदिरावर सोन्याचा कळस चढविण्याचा कार्यक्रम असल्या कारणानें हा अपूर्व समारंभ पाहाण्याकरितां भक्तांची रीघ उत्सवापूर्वी ३।४ दिवसांपासून शिर्डीस लागली होती. अधिकृतरित्या उत्सवास दि. २८-९-५२ रविवार पासून सुरवात झाली.

उत्सवाप्रित्यर्थ संस्थान कमिटीनें संस्थानांतील सर्व इमारतीस रंगरंगोटी करून घेतली होती. समाधी मंदिरावर व इतर ठिकाणीं रंगीबेरंगी रोषणाई व तोरणें लावलीं होतीं. या बिजलीच्या प्रकाशामुळें सर्व शिर्डीगांव प्रकाशमय झाला होता. समाधी मंदिरावरील रंगीबेरंगी दीपमालांची शोभा फार दूरवरून दिसून येत होती. उत्सव प्रसंगीं दूर-ध्वनीक्षेपक यंत्राची सोय होती. एकंदर शिर्डी येथील वातावरणांत आनंद व उत्साह दिसत होता.

उत्सवाच्या पहिल्या दिवसाच्या कार्यक्रमास सकाळींच श्रीच्या मंगलस्नानापासून सुरवात झाली. श्रीस मंगलस्नान घालण्यास अफाट जनसमुदाय जमला होता त्यामुळें महासागरच श्रीस स्नान घालण्यास आला आहे कीं काय असा भास होई. पंचामृताच्या पाटाचे ओघळ व समाधीवर होणारा फुलांचा वर्षाव पाहून आपण क्षणभर स्वर्गांत असल्याचा भास होई. याच दिवशीं सकाळीं ८॥ वाजतां भिक्षा मागण्याचा कार्यक्रम झाला. संस्थानचे व्यवस्थापक विश्वस्थ श्री. नागेशराव सावंत हे प्रमुख भिक्षेकरी होते. या कार्यक्रमांत बऱ्याच स्त्री-पुरुषांनीं भाग घेतल्यामुळें त्यास मिरवणुकीचें स्वरूप प्राप्त झालें होतें. साईनामाचा गजर व जयजयकार करीत मिरवणूक गांवांतून भिक्षा मागत फिरली व सुमारें १० वाजतां समाधी मंदिरांत येऊन विसर्जन पावली. सायंकाळीं श्रींच्या जुन्या कपड्यांची व इतर वस्तूंची प्रसाद म्हणून विक्री करण्यांत आली. रात्रौ श्रीच्या तसबिरीची व पादुकांची रथांतून मिरवणूक काढण्यांत आली. यावेळीं ठिकठिकाणीं शोभेची दारू उडविण्यांत आली. रथाच्या मिरवणुकीचा कार्यक्रम संपल्यावर विद्वत्‌रत्न डॉ. रामचंद्र प्रल्हाद पारनेकर महाराज, पी. एच. डी. यांचें सुमारें दीड तास आध्यात्मिक विषयावर सुंदर प्रवचन झालें. प्रवचनापूर्वी डॉ. पारनेरकर यांची ओळख करून देण्यांत आली. त्यानंतर श्रींच्या शेजारतीचा कार्यक्रम होऊन सर्व भक्त उल्हासित मनानें घरोघरीं परतले व पहिल्या दिवसाचा कार्यक्रम संपला.

उत्सवाचा दुसरा दिवस सोमवार दि. २९-९-५२ हा उत्सवाच्या समारंभाचा कळस होता. तो दिवस शिर्डी संस्थानाच्या इतिहासांत सुवर्णाक्षरांनीं लिहून ठेवण्यासारखा आहे. कारण या अत्यंत पवित्र अशा दिवशीं श्रींच्या समाधी मंदिरावर सुवर्णकळस चढविण्यांत येऊन, भक्तांच्या बऱ्याच दिवसांच्या इच्छा पूर्ण झाल्या व आतां मंदिराच्या कामांत कांहींही वैगुण्य राहिलें नाहीं असें अनेक भक्तांकडून बोललें गेलें. या दिवसाचें दुसरें वैशिष्ट्य असें कीं, ३४ वर्षांपूर्वीं ज्यावेळेस श्रीबाबांनीं देह ठेवला तो दिवस जरी दशमीचा होता, तरी त्यावेळेस विजयादशमी संपून नुकत्याच १|२ घटका झाल्या होत्या व एकादशीस प्रारंभ झाला होता. नेमका तोच सुमुहूर्त यावेळेस कळस चढविण्याच्या कार्यास लाभला आणि अशा या अपूर्व समारंभास सुप्रसिद्ध विद्वत्‌रत्न डॉ. पारनेरकर महाराज यांजसारखे सत्पुरुष लाभावेत हाही एक वैशिष्ट्यपूर्ण योगच होय.

कळसारोपण विधीसाठीं मुद्दाम पुणें, आळंदी इत्यादि ठिकाणांहून विद्वान व वेदसंपन्न ब्राह्मण बोलाविले होते. वे. शा. सं. विनायक शंकर जोशी, देवाची आळंदी यांच्या देखरेखीखालीं यज्ञयागादी सर्व धार्मिक विधी यथासांग पार पडले. सकाळीं ६॥ च्या सुमारास श्री. नागेशराव सावंत संस्थानचे व्यवस्थापक विश्वस्थ यांनीं यज्ञाचें पुण्याहवाचन धरलें व मग पुढें सर्व धार्मिक विधी यथासांग सुरू झाले. सुमारें ८ वाजतां रथांतून ३॥ फूट उंचीच्या कळसाची मिरवणूक वाद्यांच्या गजरांत गांवांतून फिरली त्यावेळीं कित्येक भाविक भक्तांनीं कळसास हस्तस्पर्श करून, तर कित्येकांनीं डोकें ठेवून नमस्कार केला. कित्येक सुवासिनीनीं कळसास पंचारतीनें ओवाळलें. त्यानंतर कळस यज्ञाच्या ठिकाणीं ठेवण्यांत आला. संस्थान कमिटीचे स. चिटणीस श्री. दत्तात्रय ब. राणे यांनीं संस्थानच्या इमारतीच्या व सभामंदिराच्या सभोंवार पवित्र जलसिंचनाचा धार्मिक विधी पार पाडला व पुन्हां धार्मिक विधी सुरू होऊन सुमारें १०-४५ वाजतां कळस समाधी मंदिरावर नेण्यांत आला. समाधी मंदिरावर कळस चढविण्यासाठीं मुद्दाम तयार केलेल्या व्यासपीठावर डॉ. पारनेरकर महाराज, श्री. नागेशराव सावंत, श्री. द. ब. राणे, संस्थानचे [illegible]यर श्री. डी. पी. नगरकर, अहमदनगर जिल्ह्याचे सिव्हिल सर्जन डॉ. प्रतापराव पोवार व जोशी शास्त्री ही मंडळी चढून गेली व धार्मिक विधीस सुरवात झाली. बरोबर ११ वाजतां डॉ. पारनेरकर महाराज यांच्या हस्तें मंत्रघोषांत समाधी मंदिरावर सुवर्ण कळसाची स्थापना करण्यांत आली. त्यावेळीं साईनामाचा जयघोष करीत सर्व जनसमुदायानें आनंदानें टाळ्यांचा गडगडाट केला. सलामी निदर्शक म्हणून तोफासारखे अवाज होणाऱ्या खास तयार केलेल्या अशा २५ बारांचे अवाज काढण्यांत आले व श्री. ना. आ. सावंत यांनीं दिलेले रेशमी निशाण समाधी मंदिरावर फडकविण्यांत आलें. समाधी मंदिराच्या गच्चीवर तसेच समाधीमंदिराच्या सभोंवार सोहळा पाहाण्यासाठीं भक्तांची दाटी झाली होती. हा अपूर्व सोहळा पाहून प्रत्येकाचे डोळे आनंदाश्रूंनीं भरून

आले; असा हा कळसरोपणाचा विधी देवादिकांनीं देखील हेवा करावा अशा आनंदांत व उत्साहांत पार पडला व सर्व मंडळी खालीं सभामंडपांत जमा झाली.

त्यानंतर संस्थानचे सन्माननीय चिटणीस श्री. द. ब. राणे यांनीं डॉ. पारनेरकर महाराज यांची थोडक्यांत माहिती सांगून संस्थानच्या कारभारासंबंधीं प्रसंगोचित छोटेसें भाषण करून, डॉ. पारनेरकर, इंनाजिनियर नगरकर, इतर पाहुणेमंडळी व जमलेल्या साईभक्तांचे आभार मानले. त्यानंतर स्थानिक विश्वस्थ श्री. बाजीराव ता. पाटील यांनीं व्यवस्थापक विश्वस्थ श्री. नागेशराव आत्माराम सावंत यांनीं संस्थानच्या कार्यांत पुढाकार घेऊन जें कार्य केलें त्याचा आज कळस झाला त्याबद्दल त्यांचें कौतुक करून आभार मानले. संस्थानच्या कार्याची उंची संपली असून आतां त्याचा घेर वाढत जाणार असेंही उद्गार काढले. त्यानंतर श्री. सावंत यांनीं उत्तरादाखल भाषण करतांना स्थानिक लोकांनी जी मेहनत घेतली त्याबद्दल उल्लेख केला. श्री. रामचंद्र दा. पाटील संस्थानचे अध्यक्ष यांनीं बाबांच्या हयातीपासून आजपर्यंत केलेल्या कामांची माहिती दिली व संस्थानच्या व्यवस्थापक सभेच्या सभासदांत असलेला सलोखा व भक्तांचें सहकार्य याचा उल्लेख करून त्यांनीं सर्वांचे आभार मानले. संस्थानचे बांधकाम इंन्जिनीयर श्री. नगरकर यांनीं संस्थान कमिटीतर्फे त्यांच्या केलेल्या गौरवाबद्दल सर्वांचे आभार मानले. नंतर डॉ. पारनेरकर महाराज यांनीं छोटेसें भाषण करून कळसारोपणाचा मान आपणांस दिल्याबद्दल व हा समारंभ सर्वांनीं सहकार्य करून गोड करून घेतल्याबद्दल सर्वांचे आभार मानल्यानंतर हा समारंभ पार पडला.

त्यानंतर संस्थान गवई श्री. विठ्ठलराव मराठे यांचें श्रीसाईचरित्रावर कीर्तन झालें. रात्रौ ९ वाजतां पालखीची मिरवणूक काढण्यांत आली. रात्रौ निरनिराळ्या कलावंतांनीं गायन वादन वगैरे कलांची हजेरी दिली. तसेच स्थानिक कलावंतांनीं ' जग काय म्हणेल ' या नाटकाच प्रयोग करून दाखविला. समाधी मंदिरांत कलावंतांचे हजेरीचे कार्यक्रम पहाटेपर्यंत चालू होते.

उत्सवाच्या तिसऱ्या दिवशीं सुमारें ११ वाजतां, गुरुपादुकांजवळील श्रींची तसबीर जुनी झाल्यामुळें, श्री. नारायणराव देव्हारे यांनीं दिलेल्या तसबिरीची स्थापना संस्थानचे माजी व्यवस्थापक विश्वस्थ श्री. वसंतराव नारायण गोरक्षकर यांच्या हस्तें विधिपूर्वक करण्यांत आली. हा उत्सवाचा शेवटचा दिवस असल्यामुळें समाधी मंदिरांत गोपाल-काल्याचा समारंभ झाला. श्री. विठ्ठलराव मराठे यानीं काला कीर्तन केल्यावर अनेक भक्तजनांनीं झिम्मा, फुगड्या वगैरे खेळ खेळून दहीहंडी फोडण्यांत आली व गोपाल-काल्याचा प्रसाद सर्वांना वांटण्यांत आला. कीर्तनांत सांगितल्याप्रमाणें जणूं काय देव खरोखरच स्वार्गीतून खालीं उतरले होते; कारण अगदीं थोड्या वेळांत कल्पना नसतांना सुमारें अर्धा तास मुसळधार पाऊस पडला. त्यावरून असें वाटतें कीं, हा सर्व समारंभाचा

सोहळा पाहून व काल्याचा प्रसाद खाऊन देव परत स्वर्गांत जात असतांना अत्यानंदानें त्यांच्या डोळ्यांतून ज्या आनंदाश्रूंच्या धारा वाहिल्या त्या जणूं काय पर्जन्य रूपानें भूमीवर पडल्या. हा पाऊस फक्त शिर्डी गांवांतच पडला हें विषेश होय.

अशा प्रकारें हा तीन दिवसांचा पुण्यतिथी उत्सव पार पडला. उत्सवास श्री. ना. आ. सावंत, श्री. द. ब. राणे, श्री. वि. शा. कीर्तिकर, श्री. आर. एम्. राणे व डॉ. भोलानाथ नवलकर ही मंडळी मुंबईहून व श्री. बाजीराव पाटील. श्री. रामचंद्र पाटील व त्रिंबकराव पाटील ही स्थानिक मंडळी व्यवस्थापक मंडळातर्फें हजर होती. श्री. वसंतराव गोरक्षकर माजी व्यवस्थापक विश्वस्थ हेंही या समारंभास हजर होते. ह. भ. प. दासगणू महाराज यांची अनुपस्थिति मात्र जाणवलीच.

उत्सवास दिल्ली, पुणें, मद्रास, बंगलोर, मुंबई वगैरे लांबलांब ठिकाणांहून सर्व धर्मांचे हजारों भक्तगण हजर होते. स्वयंस्फूर्तीनें स्वयंसेवकाचें काम करून व्यवस्था ठेवण्याच्या कामीं कांही भक्तांनीं कमिटीस मदत केली. त्यांचे आभार मानण्यांत आले. पोलीस बंदोबस्त देखील उत्तमप्रकारें ठेऊन पोलिसांनीं भक्तांशीं सहकार्य फारच उत्तम तऱ्हेनें केलें. या उत्सवांत बस गाड्यांची व्यवस्था एस्. टी. नें उत्तम ठेवल्यामुळें बरीच गैरसोय दूर झाली.

(कळसारोपण समारंभाच्यावेळीं स. चिटणीस श्री. द. ब. राणे यांनीं संस्थान कमिटीतर्फें केलेल्या भाषणाचा थोडक्यांत उतारा:—

" विद्वत्‌रत्न **पारनेरकर** महाराज, सन्माननीय पाहुणे मंडळी व गुरुबंधू ! आज **श्रीसद्गुरु साईनाथ महाराज** यांचा ३४ वा पुण्यतिथी उत्सव साजरा करण्यांत येत आहे आणि याच प्रसंगीं श्रीच्या **समाधीवर सोन्याचा कळस** चढविण्यांत आला आहे. हा आजचा दिवस शिर्डी संस्थानच्या इतिहासांत सुवर्णाक्षरांनीं लिहिला जाईल यांत शंका नाहीं. बऱ्याच वर्षांपासून व्यवस्थापक सभेच्या मनांत असलेली गोष्ट आज **श्रीच्या** कृपाप्रसादामुळें व आपणां सर्वांच्या सहकार्यामुळें तडीस गेली व **सुवर्णकळस समाधी मंदिरावर** चढविण्यांत आला. आज चारपांच वर्षांपासून संस्थानमध्यें ज्या कांहीं सुधारणा घडून येत आहेत त्या आपणां सर्वांना दिसत आहेत व त्याबद्दल प्रशंसोद्गार काढले जात आहेत. या सर्व गोष्टींचें मूळ म्हणजे आपणां सर्वांकडून व्यवस्थापक सभेस मिळत असलेलें सहकार्य हच होय.

श्रीच्या समाधी मंदिरासमोर सभामंडप बांधण्याच्या कामास सुरवात करून समाधी मंदिरावर सुवर्ण कळस चढवून आज त्या कार्याची पूर्तता झाली आहे. समाधी मंदिरावर कळस चढविण्यासाठीं, बाबांचे जुने भक्त व बाबांच्या कार्यासाठीं व प्रचारासाठीं ज्यांनीं बरीच मेहनत घेतली आहे असे ह. भ. प. श्री दासगणूमहाराज यांना विनंति करण्यांत

आली होती, परंतु त्यांनीं अद्याप संन्याशाश्रम घेतला नसल्यामुळें आमच्या विनंतीस तूर्त मान देतां येत नाहीं असें कळविलें. त्यानंतर या शुभकार्यासाठीं विद्वत्‌रत्न डॉ. रामचंद्र प्रल्हाद पारनेरकर, पी. एच्. डी. यांना विनंती करण्यांत आली व त्यांनीं आमच्या विनंतीस मान देऊन कळसारोपणाचें कार्य आज पार पाडलें आहे. डॉ. पारनेरकर यांची ओळख काल करून देण्यांत आली आहेच. डॉक्टर इंदुरचे रहिवाशी असून त्यांनीं आपला एम्. ए. पर्यंतचा अभासक्रम पुरा झाल्यावर आध्यात्मिक विषयावर लेख लिहून बनारस विश्वविद्यालयाकडून डॉक्टर ही पदवी मिळविली आहे. त्यांनीं आध्यात्मिक विषयांत बरीच प्रगति करून घेतली आहे. डॉक्टरांनीं आमच्या विनंतीस मान देऊन हें कठीण काम अंगिकारून पार पाडल्याबद्दल आपणां सर्वांतर्फें व व्यवस्थापक सभेतर्फें मी त्यांचा फार आभारी आहें.

श्रीसाईबाबांचे संन्यासी भक्त श्री. ठोसर स्वामी (वाई)व श्री. वसंतराव ना. गोरक्षकर यांना या समारंभासाठीं हजर रहाण्यास मुद्दाम विनंती केली होती. श्री. गोरक्षकर आमंत्रित पाहुणे म्हणून हजर आहेत. सभामंडपाचें व कळसाचें बांधकाम करणारे श्री. **डी. पी. नगरकर** B. E. (civil) यांनीं आपल्या वयाच्या व अनुभवाच्या मानानें बांधकाम सुंदरच केलें आहे यांत शंका नाहीं. बांधकामांत त्यांना वेळोवेळीं ज्या अडचणीं आल्या त्यांना त्यांनीं मोठ्या धैर्यानें तोंड देऊन काम पूर्ण केलें. संस्थानमध्यें ज्या कांहीं सुधारणा दिसत आहेत त्या त्यांच्याच हस्तें झालेल्या आहेत. श्री. नगरकर यांनीं संस्थानतर्फें बांधकाम करून त्यांत जो सुंदरपणा आणला आहे त्याबद्दल मी त्यांचा गौरव करून आपणां सर्वांतर्फें तसेंच व्यवस्थापक सभेतर्फें फार आभारी आहे. सदर बांधकामाची पाहाणी स्थानिक सभासदांनीं विषेशत: श्री. बाजीराव पाटील व श्री. रामचंद्र पाटील यांनीं बरीच मेहनत घेऊन केली आहे त्याबद्दल त्यांचा गौरव केल्यास तो खात्रीनें अनाठायीं होणार नाहीं. गेल्या ३-४ वर्षांत संस्थानांत दिसून येणाऱ्या सुधारणा घडवून आणण्यासाठीं संस्थानचे व्यवस्थापक विश्वस्थ श्री. **नागेशराव आ. सावंत** यांनीं पुढाकार घेऊन जी मेहनत घेतली आहे त्याबद्दल त्यांना जेवढे धन्यवाद द्यावेत तेवढे थोडेच आहेत.

संस्थानमध्यें सुधारणा घडवून आणण्याचा प्रयत्न व्यवस्थापक सभा करीत आहे व त्यांत बाबांच्या कृपेनें यश येत आहे. आपणां सर्वांकडून वेळोवेळीं ज्या ज्या सूचना येतात त्यासंबंधीं विचार करून त्या अमलांत आणण्याचा प्रयत्न चालू आहे; मात्र त्यास अवधी हा लागणारच. आपणा सर्वांस उत्सव प्रसंगीं जागेची अडचण भासते याची पूर्ण जाणीव कमिटीस आहे, परंतु याबाबतींत आमचा अगदींच नाइलाज झाला आहे. संस्थानमध्यें आतां जागा शिल्लक नसल्याकारणानें अधिक घरें बांधून आपली सर्वांची सोय लावतां येत नाहीं; तरी त्या दृष्टीनें प्रयत्न चालू असून त्यांत यश येईल अशी आशा

आहे. बाबांच्या भक्तांची झपाट्यानें होत असलेली वाढ पाहून “ शिर्डीस भक्तांची मुंग्यां-प्रमाणें रीघ लागेल ’ असें बाबांनीं सांगितलें त्याची आठवण होते. भक्तांच्या जरूरी-पुरत्या सुखसोईकडे कमिटीचें पूर्ण लक्ष असून त्याप्रमाणें प्रयत्न चालू आहेतच. अधिक जागा मिळतांच त्यावर घरें बांधण्याचाही विचार चालू आहे.

कमिटीच्या बऱ्याच सभासदांना त्यांच्या कामामुळें या समारंभास हजर राहातां आलें नाहीं. ते जर या समारंभास हजर असते तर त्यांच्या आनंदांत अधिक भर पडून केलेल्या कार्याचें चीज झाल्याचें पाहून त्यांना समाधान वाटलें असतेंच. आपण सर्वांनीं अद्यापपर्यंत आम्हांस जें सहकार्य केलें आहे व आमच्याकडून जी श्रींची सेवा करून घेतली त्याबद्दल मी आपला सर्वांचा संस्थान कमिटीतर्फें फार आभारी आहें. तसेंच निमंत्रित पाहुणे मंडळीनीं या समारंभास हजर राहून ऊत्सवास जी शोभा आणली आहे त्या बद्दल त्यांचा कमिटीतर्फें आभारी आहे व आपण सर्वांनीं यापुढें असेंच सहकार्य करून आमच्याकडून आपली श्रींची सेवा करून घ्यावी एवढी विनंती करून मी आपलें भाषण संपवितों.”

आख्यायिका व आठवणी

(संग्राहकः—आमचे प्रतिनिधी)

श्रीसाईबाबांना प्रत्यक्ष पाहिलेले, त्यांच्या सहवासाचें भाग्य लाभलेले पुष्कळसे वृद्ध भक्त अजूनही हयात आहेत. त्यांच्या तोंडून श्रीबाबांची प्रत्यक्ष माहिती ऐकतांना किती आनंद होतो म्हणून सांगावें ! त्या श्रुतिमनोहर कहाणींत क्षणभर आपण स्वतःला विसरतों व मन आनंदसागरांत डुबकळ्या मारूं लागतें. त्या कहाण्या कधीं संपून नयेत, एकसारख्या ऐकतच राहाव्यात असेंच वाटत असतें. अशा कांहीं गोड आख्यायिका व आठवणी ज्या मला कांहीं वृद्ध भक्तांच्या तोंडून ऐकावयास मिळल्या त्या मी श्रीसाई-लीलेच्या वाचकांसही कळाव्यात म्हणून खालीं देत आहें.

श्रीसाईबाबा हे केवळ साधू किंवा संत नसून त्यापेक्षां श्रेष्ठ कोटींतील होते ही गोष्ट आतां सर्वमान्य झाली आहे. ते अवतारी पुरुष होते यांत शंकाच नाहीं परंतु पुष्कळांस असें वाटतें कीं, श्रीबाबा हे जरी प्रत्यक्ष परमेश्वरच असले तरी ते मानवरुपांत असल्यामुळें कधीं कोणास नमस्कार करीत असत किंवा नाहीं ? तर शिर्डी येथील वयोवृद्ध साईभक्त सगुण मेरू नाईक, रामचंद्र दादा कोते पाटील, म्हाळसापतींचे चिरंजीव व खंडोबाचे हल्लींचे पुजारी मार्तंड भगत, बाळामामा गुरव हे सांगतात कीं, बाबा हे एक दिवस मशिदींत व एक दिवस चावडींत ज्या वेळेस शेजारती होई त्यावेळेस ते दोन नमस्कार करीत—एक श्रीज्ञानदेवाच्या व दुसरा श्रीतुकारामाच्या आरतीचे वेळेस. या दोन नमस्कारा-व्यतिरिक्त श्रीबाबांनीं दुसऱ्या कोणास कधींहि नमस्कार केलेला नाहीं.

या दोन नमस्कारांत पुष्कळच वैशिष्ट्य आहे. श्रीसाईबाबा यांनीं आपल्या भक्तांना त्यांच्या त्यांच्या इच्छेप्रमाणें निरनिराळ्या रुपांत जरी दर्शन दिलें असलें तरी ते प्रत्यक्ष श्रीकृष्ण परमात्म्याचेच (पांडुरंगाचे) अवतार होत यांत शंका नाहीं. श्रीबाबांचे एक निष्ठावंत भक्त कै. बा. वि. देव यांनीं 'शिरडी येथील नेहमीं निवास करीत अस-लेल्या मशिदीला बाबा द्वारकामाई कां म्हणत' याबद्दलची जी एक संशोधनात्मक लेखमाला साईलीलेंतून प्रसिद्ध केली आहे त्यावरून श्रीबाबा हे शिरडी येथें श्रीकृष्ण स्वरूपांत राहिले होते तसेंच दासगणू महाराजही 'शिरडी माझें पंढरपूर। साईबाबा रमावर' असेंच म्हणतात. श्रीज्ञानदेव व श्रीतुकाराम हे पांडुरंगाचेच अवतार होत हें सर्वश्रुतच आहे. त्यामुळें जे आपल्या बरोबरीचे आहेत त्यांना नमस्कार करणें योग्यच ठरतें. श्रीज्ञानदेव व श्रीतुकाराम महाराज यांना नमस्कार करून आपण व ते एकच

आहेंत, बरोबरीचेच आहेंत त्यांच्यांत व आपल्यांत भिन्नत्व नाहीं असेंच श्रीसाईबाबांनीं दर्शविलें.

श्रीबाबा हे आपल्या भक्तांचीं दुखणीं आपले अंगावर ओढून घेत व त्यापासून होणारीं दुःखें सहन करून ते आपल्या भक्तांना आराम पाडीत याबद्दलचे उल्लेख श्रीसाई-चरित्रांत आलेच आहेत. याबद्दल म्हाळसापतींचे चिरंजिव मार्तंड भगत यांनींही आपली एक जुनी आठवण मला नुकतीच सांगितली ती खाली देत आहें.

चाळीस एक वर्षांपूर्वींची गोष्ट. मार्तंड भगत यांची आई त्यावेळेस नांदुरशिंगोट्यास आपल्या भावाकडे गेली होती. नित्याप्रमाणें म्हाळसापती बाबांचे जवळ बसले असतां बाबा एकाएकीं त्यांना म्हणाले, " अरे माझ्या एका भक्तास आरईचा (गळूं) लई त्रास होत आहे. पहा ! माझ्या बी ढुंगणाला आरई झाली आहे. पण आतां लवकरच बरें वाटेल " खरोखरच बाबांचे ढुंगणास एक गळूं झालें होतें त्यापासून त्यांना बराच त्रास होत होता असें म्हाळसापतींस स्पष्ट दिसत होतें. त्यांना अर्थातच काळजी वाटली पण बाबाच म्हणाले, " दोन तीन दिवसांत आपोआप बरें होईल, काळजी करूं नकोस " सर्व संदिग्ध बोलणें. बाबांच्या बोलण्याचा संबंध आपल्याशींच आहे हें कांहीं लक्षांत आलें नाही. पुढें दोन दिवसांनीं बाबांचे ढुंगणाचें गळूं फुटलें. त्यानंतर दोन तीन दिवसांनीं नांदुर शिंगोट्याहून म्हाळसापतींस पत्र आलें त्यांत त्यांचे बायकोचे ढुंगणास आरई उठून तिला फार त्रास झाला होता. पण बाबांची प्रार्थना करतांच तिचा त्रास एकदम नाहींसा झाला व आतां तर आरई फुटून पूर्ण आराम पडला आहे, असें लिहलें होतें. इकडे ज्यावेळेस आपलें ढुंगणास गळूं झालें असें बाबा म्हणाले त्याच वेळेपासून म्हाळसापतींचे कुटुंबास आराम पडला व ज्या दिवशीं त्यांच्या कुटुंबाचें गळूं फुटलें त्याच दिवशीं व त्याचवेळेस श्रीबाबांस झालेलें गळूंही फुटलें होतें हें सर्व स्पष्ट कळून येतांच बाबांना फार त्रास सहन करावा लागला याबद्दल त्यांस फार वाईट वाटलें. ते आपल्या मुलास म्हणाले, " अरे मार्तंड, पाहिलेंस तुझ्या आईस आराम वाटावा म्हणून तिच्या गळवाचें दुःख आपल्या बाबांनीं स्वतः सोसलें. आपल्यामुळें त्या देवमाऊलीस फार त्रास झाला. "

मार्तंड भगत यांनीं अशीच आणखी एक जुनी आठवण सांगितली. खालील गोष्ट त्यांना शिर्डी जवळील निगुज निमगांवचे नानासाहेब डेंगळे यांचा माळी बापू यानें स्वतः सांगितली. शिर्डींतील पुष्कळ वयोवृद्ध गृहस्थांना ही गोष्ट माहीत आहे.

साल नक्की आठवत नाहीं. पण त्यावेळेस श्रीबाबा हे शिर्डीच्या परिसराखेरीज जवळपासच्या राहते व निगुज निमगांव या गांवीं जात येत असत. निगुज निमगांवास नानासाहेब डेंगळे या नांवाच्या बाबांच्या एका भक्ताचा मळा होता. त्याची व्यवस्था

बापू माळी या नांवाचा त्यांचा एक नोकर पहात असे. त्या मळयाच्या शेजारीच सडकेला लागून डेंगळयांच्या मालकीचें एक रान होतें. याच सडकेनें बाबा जात येत असत.

एके पावसाळयांतील गोष्ट. मालकाच्या सांगण्यावरून बापू माळ्यानें १०।५ मोलकरणींच्या सहाय्यानें रान निंदायला (म्ह. गवत कापायाला) आरंभ केला. त्या रानांत सडकेपासून जवळच एक कवठाचे व त्याचेच जवळ एक चिंचेचें झाड होतें. त्या ठिकाणीं एका मोलकरणीनें आपलें मूल झाडाच्या सांवली खालीं ठेवलें व ती कामास लागली. परंतु थोड्याच वेळांत एकदम मुसळधार पाऊस आला. त्याबरोबर जवळच माळ्याचें खोपटें होतें त्या ठिकाणीं सर्वजण आडोश्याकरतां धांवले. परंतु ज्या बाईनें आपलें मूल झाडाखालीं ठेवलें होतें ती तें उचलण्यास विसरली. तें मूल झाडाखालीं तसेंच राहिलें. धांदलीमध्यें इतर बायकांच्याही लक्षांत ही गोष्ट आली नाहीं. थोड्या वेळानें त्या बाईलाच आपल्या मुलाची आठवण झाली व सर्व परिस्थिति ध्यानांत येतांच ती आरडत ओरडत त्या झाडाकडे तीरासारखी पळत सुटली. हा वेळ पावतों पाऊसही कमी झाला होता. परंतु त्या थोड्याशाच मुसळार पावसामुळें जिकडे तिकडे पाणीच पाणी झालें होतें. त्या बाईबरोबर स्वतः बापू माळी व आणखी १।२ मोलकरणीही धांवल्या. झाडाजवळ यऊन पाहतांत तो चिंचेच्या झाडाखालीं बाबा स्वतः उभे असून त्यांचे हातांत त्या बाईचें मूल ! मुलाचे आईस बाबांनीं तात्काळ ओळखलें व तिजकडे पाहून ओरडले, ‘ अवो रांडे ! बरीच कीं ग तूं आई आहेस !! हें घे तुझें लेकरूं. ’ त्या बाईनें मूल हातांत घेतलें परंतु एवढा पाऊस पडला होता तरी तें मूल मात्र कुठेंही भिजलेलें तिला दिसलें नाहीं. इतरांसही ही गोष्ट ताबडतोब समजून आली. तेव्हां सर्वांस आश्चर्य वाटलें. म्हणून त्या सर्वांनीं लक्षपूर्वक पाहिलें तो बाबा ज्या ठिकाणीं उभे होते तेवढीच जागा कोरडी होती व स्वतः बाबाही कोरडे होते. आजूबाजूस मात्र चिक्कार पाणी झालें होतें व झाडांच्या खांद्यांतून व पानांतून पाणी झरझर ओघळतें होतें.

जवळचें कवठाचें झाड जरी आज नष्ट झालें असलें तरी तें चिंचेचें झाड मात्र श्रीबाबांनीं आपला आश्रय घेतला याचा अभिमान बाळगत मोठ्या ताठ्यानें तेथें अजूनही उभें आहे.

भक्तांस निवेदन

श्री साईबाबा, शिरडी, हें दैवत, बाबांच्या हजारो भक्तांना जागृत स्थान असल्याचें वाटतें. भारतांतील निरनिराळ्या प्रांतांतील हजारो भक्तगण नेहमीं श्री साईनाथ महाराजांच्या समाधीचें दर्शन घेण्यास येतात. हे भक्त भिन्न धर्मीय व भिन्न प्रांतीय असल्यामुळें, त्यांच्या आचार विचारांत तसेंच रितीरिवाजांत भिन्नता असते. त्यामुळें कित्येक भक्त शिरडींतील व्यवस्थेसंबंधीं आपापल्या कल्पनेप्रमाणें बऱ्याच सूचना व्यवस्थापक मंडळाकडे करीत असतात; त्या प्रत्येक सूचनेला उत्तर देणें शक्य नसतें म्हणूनच थोडक्यांत शिरडींतील व्यवस्थेची माहिती देणें योग्य होईल असें वाटतें. सर्वांच्याच सूचना अमलांत आणल्यास अव्यवस्था मात्र दिसून येईल. व्यवस्थेंत परिस्थितीनुसार नियम व बंधणें पाहिजेत.

श्री साईनाथ महाराजांनीं ज्यावेळीं प्रथम शिरडींत वास्तव्य केलें तेव्हां शिरडी हें एक लहान खेडेगांव होतें. त्यांनीं पसंत केलेली जागा (गुरुपादुकांजवळील लिंबवृक्ष आणि मशीद) गांवाच्या लगतच बाहेर होती. सबंध गांव गांवकऱ्यांच्या मालकीचा असून बाहेरच्या माणसांची स्वतःची जमीन नव्हती. श्री साईबाबा देहरूपी असतांना हजारो भक्तगण त्यांच्या दर्शनास येत असत. ते सर्वजन आपलें वास्तव्य मशिदीच्या बाहेर, रस्त्यावर, झाडाखालीं अगर अशाच उघड्या जागेंत तंबू ठोकून राहात असत. त्यावेळीं श्रीनीं आपल्या भक्तांसाठीं कोणतीच व्यवस्था करूं दिली नाहीं. फक्त त्यांच्या आज्ञेनें बांधला गेलेला असा एकच दीक्षित वाडा (४ खोल्या) होय, त्यांत कै. दीक्षित आणि बाबांजवळ असणारीं व नेहमीं येणारीं अशीं कांहीं मोजकीं माणसें रहात. समोरच साठे वाडा, मालकानें स्वतःसाठीं बांधला होता. एवढीच रहाण्याची सोईस्कर जागा होती.

श्री बाबांच्या पश्चात त्यांच्याजवळ नेहमीं असलेल्या सुशिक्षित व अधिकारांच्या जागांवर असलेल्या भक्तांनीं या देवस्थानाची व्यवस्था योग्य रीतीनें व्हावी यासाठीं योजना (Scheme) आंखून ती जिल्हा न्यायाधिशाकडून पास करून घेतली. त्यांत ठरविल्याप्रमाणें व्यवस्थापक मंडळीकडून व्यवस्था आतांपर्यंत केली जात आहे. व्यवस्थापक मंडळानें पहिली इमारत—(४ खोल्यांची बैठी चाळ) लिंबवृक्षाजवळ १२ वर्षांपूर्वी बांधली; संस्थानची हीच पहिली इमारत होय. त्यानंतर संस्थानला जसजशी जागा मिळाली तसतशा नवीन इमारती बांधल्या गेल्या. पूर्वी बाबांच्या समाधीमंदिराच्या बाहेर फक्त २।३ फुटच जागा होती पण त्याच ठिकाणीं अधिक जागा

मिळाल्यामुळें आज टोलेजंग सभामंडप दिसून येत आहे. या जागा मोठ्या मिनतवारीनें निरनिराळया लोकांकडून मिळविण्यास इतकी वर्षें घालवावीं लागलीं. गांवांतील मंडळी आपली जागा सोडण्यास तयार नाहींत. पण श्रींच्या इच्छेनेंच योग्यवेळीं कामें होत आहेत. त्यांच्या वचनाप्रमाणें "श्रधा आणि सबुरी" पाहिजे. सभोंवार पुष्कळ मोकळी जागा गांवकऱ्यांची व सरकारी मालकीची आहे; पण गांवकऱ्यांच्या संमतीशिवाय अशी जागा मिळविण्यास फार अडचणी येत आहेत. व्यवस्थापक मंडळास संस्थानच्या ताब्यांत असलेल्या इमारती, वाढत्या भक्तगणांमुळें अपुऱ्या असल्याची पूर्ण जाणीव आहे. दर गुरुवारीं, रविवारीं सण व उत्सवाच्या दिवसांत एकएका खोलींत २।३ बिऱ्हाडं ठेवावीं लागतात. बरेच लोक झाडाखालीं आश्रयही घेतात; दर्शनास येणारी मंडळी फार लांबून रात्रींचा प्रवास करून सकाळींच शिर्डींत आल्यानंतर तावडतोब स्वतंत्र खोली न मिळाल्यास स्थानिक नोकरांवर चिडून वाटेल तसें बोलण्यास कमी करीत नाहींत. अशा परिस्थीतींत व्यवस्थापक मंडळी आपल्याकडून जागेचा प्रश्न सोडविण्याचा आटोकोट प्रयत्न करीत आहे.

पूर्वीपासून अहमदनर जिल्हा हा दुष्काळी जिल्हा म्हणून समजला जातो. पाण्याचा दुष्काळ हा तेथें नेहमींच असतो. श्री. बाबा नेहमीं म्हणत कीं 'येथें गंगा वाहील आणि लोक किडीमुंगीसारखे येतील' या श्रींच्या वचनाची आठवण आज होत आहे. त्याकाळीं कोपरगांव स्टेशनवरून शिरडीला येण्यासाठीं आजच्यासारख्या सोयी नव्हत्या. आज व्यवस्थापक मंडळ कसोशीनें होताहोईतों सोयी करीत आहे. एस. टी. सर्व्हिस शिरडी ते कोपरगांव स्टेशन चालू करण्यास फार प्रयत्न करावे लागले.

हल्लीं स्नानाची, धुण्याची आणि संडासची (फ्लशींग) व्यवस्था केली आहे, पण वाढत्या भक्तगणांमुळें ही केलेली व्यवस्था दिवसेंदिवस अपुरी पडत आहे असेंच आढळून येतें. समाधीमंदिरासमोरील दोन इमारतींत नुकतेच वरच्या प्रत्येक मजल्यावर स्वतंत्र न्हाणीघराची व्यवस्था केली, पण अशी व्यवस्था केल्यावर ३।४ दिवसांत न्हाणीघरें बंद करण्याची पाळी आली. त्यांचा उपयोग कांहीं भक्तांनीं संडासासारखा केला. हल्लीं साफसफाई करणारीं पुष्कळ माणसें असतांनासुद्धा कांहीं भक्तांच्या अव्यवस्थितपणामुळें वेळोवेळीं अस्वच्छता ठिकठिकाणीं दिसून येते. मुंबई–पुणें सोडून इतर ठिकाणीं न दिसणारे ड्रेनेज आज शिरडींत दिसून येत आहे. इमारतींत आणि भक्तांच्या जाण्यायेण्याच्या वाटेवर गांवांतील लोकांचें घाणपाणी दिसून येऊं नये म्हणून संस्थानच्या खर्चानें हें घाणपाणी ड्रेनेजला मिळविलें आहे. ड्रेनेजचे पाईप सार्वजनिक रस्त्याखालून नेले असतांनासुद्धां कांहीं स्थानिक लोकांकडून मनाई करण्यांत आली. त्यामुळें कांहीं दिवस काम बंद टेवणें भाग पडलें. व्यवस्थापक मंडळानें फार शांतपणानें यांतूनही मार्ग काढला. त्यामुळेंच आज विशेष स्वच्छता दिसून येत आहे. पण कांहीं भक्तांकडून

स्वच्छतेच्या बाबतींत बिलकूल सहकार्य मिळत नाहीं. मुलांना आजूबाजूस शौचास बसविणें, केळ्यांच्या सालीं फेंकणें, पानसुपारी खाऊन समाधिमंदिराच्या आंत बाहेर तसेंच खोल्यांत थुंकणें वगैरे दाखले देतां येतील.

हल्लीं स्नानगृहांची व्यवस्था अपुरी पडत आहे. लवकरच स्नानघरें जास्त वाढविण्याचा प्रयत्न करण्यांत येईल.

पुष्कळ भक्तांकडून सूचना आल्या आहेत. त्यांत कित्येकांचें म्हणणें गुरुवारचें स्नान (समाधीला) सकाळींच घालावें तर कांहींच्या मतें नेहमींप्रमाणें स्नानाचा वेळ पुढें वाढवावा तर कित्येक म्हणतात कीं ह्या स्नानासाठीं कोणासही आंत न सोडतां पुजाऱ्यांनींच स्नान घालावें म्हणजे सर्व कामें सुरळीतपणें होऊन गर्दी होणार नाहीं. हल्लींचा कार्यक्रम–सकाळीं ५। वाजतां काकाड आरती, नंतर १ तासानें समाधी समोर गायन, नंतर ७ वाजतां दररोजचें स्नान आणि अर्ध्यांतासानंतर अभिषेकास सुरुवात असा आहे. श्री साईनाथ महाराजांचा फक्त १०८ नामावळींचा अभिषेक केला जातो तर कित्येक वेळां भक्तांच्या समाधानासाठीं व त्यांच्या भावना दुखविल्या जाऊं नयेत. म्हणून गर्दीच्या वेळीं त्यांच्याकडून संकल्प सोडून घेतले जातात. श्रींचे नित्य कार्यक्रम दररोज दुपारीं १२ वाजतां व गुरुवारीं १ वाजेपर्यंत पुरे झाले पाहिजेत अशी प्रत्येक भक्तांचीही इच्छा असते. महाराज हयात असतांनासुद्धां हाच कार्यक्रम चालू असे, पण हल्लीं वाढत्या भक्तगणांमुळें अभिषेक कितीवेळ व कोठें करावेंत ह्या प्रश्नांचा विचार व्यवस्थापक मंडळ करीत आहे. श्रींना नैवद्य (भोजन) दुपारीं १ वाजेपर्यंत तरी मिळालें पाहिजे. समाधी मंदीर द्वारकामाई तसेंच गुरुपादुका स्थान रात्रीं १० वाजेपर्यंत सर्वांना मोकळें असूनहि कांहीं भक्त वरील स्थानांत दर्शनास येणाऱ्या भक्तांची पर्वा न करितां वाटेंतच बसून गप्पा गोष्टी करीत असतात. शांतपणा आणणे भक्तांच्या हातीं आहे. अशा गोष्टींस नियम करून भागत नाहीं.

चालू धान्य परिस्थिति आणि सरकारी नियंत्रणा मुळें शिरडीसारख्या खेडेगावांतील लोकांची परिस्थिती बरी नाहीं अशा परिस्थितींत व्यवस्थापक मंडळ, फार दुरून येणाऱ्या भक्तांची सोय व्हावी म्हणून संस्थानतर्फे भोजनगृह चालवितें. या भोजनगृहाला जें धान्य मिळतें तें अगदीं अल्प आणि शिरडी गांवांत रेशनच्या नियमाप्रमाणें दिलें जातें. पण निरनिराळ्या ठिकाणांहून येणाऱ्या लोकांना ह्या प्रकारचें धान्य आवडत नाहीं. हें भोजनगृह फक्त सोयीच्या दृष्टीनें ठेविलें आहे. चालू वर्षी नगर जिल्हा हा दुष्काळी जिल्हा म्हणून जाहीर झाला आहे. शिवाय मनमाड, येवलें वगैरे ठिकाणीं आजच पाण्याची टंचाई भासत आहे तरीसुद्धां श्रींच्या कृपेनें शिरडींतील भक्तांसाठीं कांहीं कमी पडलेलें नाहीं. मात्र आलेल्या मंडळींनीं अशा ह्या धान्य परिस्थितींत सर्व जेवणाचा भार भोजनगृहांवर न

टाकतां प्रत्येकानें आपापली सोय २।३ दिवसांनंतर स्वत: करून घेतल्यास बरें होईल. तसेंच दर्शनास येणारे भक्त एक दोन दिवसांसाठीं येऊन पुढें ८।१५ दिवस मुक्काम वाढवितात. त्यामुळें दररोज येणाऱ्या इतर भक्तांसही रहाण्याची अडचण भासते. प्रत्येक भक्तानें सर्व गोष्टींचा पूर्णपणें विचार करणें योग्य होईल. कांहीं लोक भक्तिभावानें न येतां सर्व सोई असल्यामुळें ट्रीप म्हणून येतात. तर कांहीं हवापालट करण्यास योग्य स्थान म्हणून बरेंच दिवस रहाण्याचा प्रयत्न करतात.

कांहीं भक्तांकडून माशा फार त्रास देतात याबद्दल संस्थाननें उपाय योजना करावी अशी सूचना आली आहे. शिरडीच्या आसपास गुऱ्हाळें व साखरेचे कारखानें पुष्कळ असल्यामुळें तेथें माशा फार होतात त्यांच्यावर उपाय योजना म्हणजे तेथील ३।४ मैलांच्या परिघांत डी. डी. टी. चा उपयोग केला तरच माशांचा त्रास बराच कमी होईल. हा त्रास नव्हेंबर पासून पावसाळा सुरू होईपर्यंत असतो. ह्याबाबत तज्ञांचा सल्ला गेल्या ३।४ वर्षांत घेऊन व्यवस्थाक मंडळानें नवीन इमारती, सभामंडप, समाधी मंदिरावर शोभेसारखा कळस, विजेची सोय, फ्लशिंग संडास, ड्रेनेज धुण्यासाठीं पाण्याच्या टांक्या, धमार्थ दवाखाना, लेंडी बागेची सुधारणा वगैरे बऱ्याच सोयी केल्या आहेत व पुढेंहि जितक्या सोई करतां येतील तितक्या करण्याचा प्रयत्न व्यवस्थापक मंडळाचा आहे. अशा प्रकारची खरी परिस्थिति श्रीसाईनाथांच्या भक्तांच्या नजरेस यावी आणि व्यवस्थापक मंडळापुढें कोणकोणत्या अडचणी आहेत यांची जाणीव व्हावी व त्यांचें सहकार्य मिळावें या तीव्र इच्छेनेंच निवेदन सर्व भक्तांस सादर करावें लागत आहे.

ता. २४-१२-५२

नागेश आ. सावंत
मॅने. ट्रस्टी.

हें असें कां ?

श्रीसाईलीलेचा पुण्यतिथी अंक बहुतेक मराठी वर्तमानपत्रांस व कांहीं साप्ताहीकांस सप्रेम भेट म्हणून पाठविला होता. फक्त केसरी व मौज यांच्याशिवाय कोणीही "साभार पोंच" तर राहोच पण साधी 'पोंहोंच'ही दिलेली नाहीं. भक्तिरसप्रधान त्रैमासिकावर यांचा राग कां असावा हें समजत नाहीं.

संपादक
श्रीसाईलीला

शिर्डी वृत्त
माहे ऑक्टोबर १९५२

या महिन्यांत श्रींचे दर्शनार्थ नित्य इतकी गर्दी लोटत असे कीं जणुं कांहीं शिर्डीस दररोज यात्राच भरत आहे असा भास होई. श्रीसाईंचे मंदिरावर सोन्याच्या कळसाची स्थापना झाल्यापासून नित्य नवीन नवीन भक्त बरेंच लांबून येऊन श्रींचे दर्शन घेऊन पुनीत होत आहेत. 'माझीं हाडें समाधींतून बोलतील' 'माझे दर्शनास माझ्या भक्तांची मुंग्यांसारखी रीघ लागेल' असें जें श्रीसाईबाबा नेहमीं म्हणत असत त्याची सत्यता आज अक्षरशः प्रत्ययास येत आहे.

भक्तांच्या नित्य गर्दीमुळें व याच महिन्यांत दिवाळीसारखा आनंदाचा सण आल्यामुळें उत्सवाचें वातावरण या महिन्यांत शेवटपर्यंत कायम होतें. नर्कचतुर्दशीचें दिवशीं श्रींस सुर्योदयापूर्वी अगदी पहांटेसच मंगलस्नान घालण्यांत आलें. दुसरे दिवशीं म्हणजे शनिवारीं मंदिरांत लक्ष्मीपूजनाचा कार्यक्रम संस्थानचे स्थानिक ट्रस्टी श्री. बाजीराव तात्या कोते पाटील यांचे हस्तें मोठ्या थाटांत करण्यांत आला. दिवाळीचे चारी दिवस संस्थानतर्फे मंदिरावर व त्यांचे ताब्यांतील इमारतींवर रंगीबेरंगी विजेच्या दिव्यांची रोषणाई करण्यांत आली होती. तसेंच ठिकठिकाणीं मेणबत्त्या व तेलाच्या पणत्यांचे दिवे लावण्यांत आल्यामुळें या रोषणाईत विशेष भर पडली होती. दिवाळीचे चारी दिवस संस्थानतर्फे निरनिराळ्या प्रकारची शोभेची दारू उडविण्यांत आल्यामुळें बालगोपाळ मोठ्या खुषींत असत.

दिवाळी नंतरचा कार्यक्रम म्हणजे तुलसीचें लग्न संस्थान हद्दींत द्वारकामाई व भोजगृह (दीक्षितवाडा या दोन ठिकाणीं तुलसीवृंदावनें आहेत. ह्या दोन्ही ठिकाणीं हा कार्यक्रम मोठ्या समारंभांत पार पडला.

नेहमींप्रमाणेंच भक्तांकडून श्रींस देणग्या व वस्तू अर्पण करण्यांत आल्या. एकादशीस संस्थान गवयी यांचीं किर्तनें झालीं. बऱ्याच कलावंत भक्तांनीं आपापल्या कलेची बाबांसमोर हजेरी दिली.

नगर जिल्ह्याचे डिस्ट्रिक्ट व सेशन जज्ज श्री. आंबेकर हे मुंबईचे ॲडव्होकट श्री. हुनगुंद यांचे समवेत श्रींचे दर्शनास येऊन गेले. तसेच पुणें विद्यापीठाचे कुलगुरु बॅ. मुकुंदराव जयकर हेही याच महिन्यांत श्रींचे दर्शनास आले होते.

शिर्डीचें हवापाणी उत्तम आहे.

लेखकांस सूचना.

श्रीसाईलीलेकरितां लेख, गोष्टी, अनुभव वगैरे पाठविणाऱ्या लेखकांनीं आपलें लिखाण **सुवाच्य व कागदाच्या एका बाजूसच लिहलेलें असावें.**

लिखाण लिहितांना योग्य ती मार्जीन सोडलेली असावी. लेख टोपण नांवानें प्रसिद्ध करावयाचा असला तरी आपलें संपूर्ण नांव व पत्ता आम्हांस कळविला पाहिजे नाहीं तर लेख प्रसिद्ध केला जाणार नाहीं.

लेख भक्तिरसप्रधान, विशेषतः श्रीसाईबाबांविषयीं असावेत. **अनुभवांना प्रामुख्यानें स्थान दिलें जाईल.**

लिखाण छापावें कीं नाहीं तें संपादक ठरवितील.

वाचकांस व वर्गणीदारांस

श्रीसाईलीलेचा हा अंक, पुण्यतिथी अंकाप्रमाणें सर्व भक्तमंडळ वर्गणीदारांस मोफत पाठविण्यांत येत आहे. तरी श्रीसाईलीला त्रैमासिकाचे **जे वर्गणीदार झाले नसतील त्यांनीं वर्गणीदार व्हावें ही विनंति आहे.** भरपूर वर्गणीदार व पुरेसें लिखाण मिळाल्यास **"श्रीसाईलीला त्रैमासिकाचें", "श्रीसाईलीला मासिक"** करण्याबाबत संस्थान कमिटी अवश्य विचार करील.

ज्या श्रीसाईलीलेच्या वर्गणीदारांनीं अजूनही १९५२ ची वर्गणी भरली नसेल त्यांस पुढील अंक पाठविला जाणार नाहीं. तरी, ज्यांनीं वर्गणी भरली नसेल त्यांनीं आपली वर्गणी रु. २-४-० ताबडतोब, **सरकारकून, श्रीसाईबाबा संस्थान, शिरडी, जि० अहमदनगर या पत्त्यावर पाठविण्याची कृपा करावी.**

विशेष

कांहीं लिखाण जागेअभावीं व कांहीं उशिरां आल्यानें प्रसिद्ध करतां आलें नाहीं तरी तें पुढील अंकीं प्रसिद्ध केलें जाईल.

विनंति

सर्व श्रीसाईभक्तांनीं आपणांस आलेले अनुभव श्रीसाईलीलेकडे अवश्य प्रसिद्धीस पाठवावेत.

श्रीसंस्थान कमिटीनें, शिरडीस गेलेल्या साईभक्तांचे अनुभव गोळा करण्याकरतां एक प्रतिनिधी नेमलेला आहे तरी आपण ज्यावेळीं शिरडीस जाल त्यावेळीं त्यास आपले अनुभव सांगण्यास विसरूं नका.

संपादक

Sri Sai Baba Of Shirdi
AND
His Dwarakamai

Sai Baba's Fame. Rare is the man in this country, who knows not Sai Baba. Th e circle of His devotees is increasing day by day and thus His fame is spreading throughout the country. The experiences which He gave while He was living have been described in the book Sai-Satcharita and the magazine Sai Leela. As predicted by Him during his life-time that.

Belive Me, though I pass away, My bones in My tomb will give you hope and confidence. Not only Myself, but My tomb would be speaking, moving and communicating with those who would surrender themselves whole-heartedly. Do not be anxious that I would be absent from you. You will hear My bones speaking and discussing your welfare. But remember Me alway, believe in Me, heart & soul and then you will be most benefited.

Many people got experiences after His samadhi, and now they ary getting more and more. Some of these are described in Sai-Leela (Marathi) and Sai-Sudha (English) magazine and the rest are unpublished. From this it seems that Sai Baba is more ALIVE now than when He was living.

On account of this, devotion to Sai Baba is spreading and His devotees are increasing. These are all anxious to read His Leelas (experiences). As there is a demand, big and small books are published and kept for sale in the book-stalls during the last Anniversary Festival at Shirdi (September 1952). Two other English book (I) " The Spiritual Symphony of Sri Sainath of Shirdi " by Raosaheb Harshad P. Mehta, B. A. LL. B. Baroda Camp, published in July 1952 by Mr. H. V. Desai, 83 Govind-Bhuvan,

Shivaji Park, Dadar Price Rs. 3-8-0 and (2) " The Saint of Shirdi " by Mrs. Mani Sahukar published by Hind Kitabs Ltd. Bombay, Price Rs. 2-8-0. The acknowledgement and review of these two books appear in 1952 August and October Nos. of Sai Sudha. We cannot express our opinion about all these books unless they are carefully studied.

On Madras Side, Sai Bhakti is proceeding apace. Lectures, articles, Kirtans, dramas, and cinemas ets. are being utilized to propagate Sai Bhakti. Dramas consisting of 3, 4 and 7 acts are being staged, wherein Baba's father is said to be Sathe Shastry aud mother Lakshmibai (according to on account.). As definite information regarding Sai Baba's birth and persents etc. is not yet available, strange stories are being published and sold on Ry. book-stalls. Two such works as described in Sai-Sudha of October 1950 are mentioned here. (1) The A. I, S. S. President was shown a very long spirit-massage of 11 pages in Tamil manuscript wherein Baba is narrating that he was born at Srivaikuntam at the extreme south India of a Tamil speaking Vaishnavite lady, that he father who was living with her as man & wife was an Abdul Sathar Saheb, that in his very early years his parents moved to Shirdi and he was continuing his Tamil study, that his farther died in his early infancy, that he got Vairagya and initiation from some guru, that his mother died some years later and then he suddenly returned from his wanderings just to be present an her death and that thereafter he began his roaming fakir life etc. (2) The other work is more stranger still. It is written by Bala Sanyasi Himalayas in English and published by Parashakti House Publishing, Bangalore (I). According to the editor of Sai Sudha, this book contains some reliable information about Sai Baba gleaned from the publications of the A. I. S. S.; but there are also 26 astounding statements to boot. According to this author Baba was born at 9 p. m. on 11-8-1858 of Gujerati Brahmins Nandlal & Jamnabai. Baba's kundali is also given. Before Baba's brith, his parents met a Fakir who took them on a Haj (pilgrimage) and in these wanderings Baba was born at the Jaffa gate of Jerunsalem

(Jew-Arab tract in Mid-Asia). After staying there for some days they returned to India and stayed in pathri in 1862. His Parents died in 1863 and then in 1868 he was trudging on the road to Brindavan where he was deserted by his companions. He was almost famishing with hunger when his holy guru Ramchandra Babaji met him, took him, from place to place up to himalayas and initiated him into Para Shakti Puja by giving him some mantra. The author Bala Sanyasi was a co-disciple of Baba under the same guru etc. The statements in these two books seem imaginary & unreliable and therefore untrustworthy in the opinion of the editor of the Sai Sudha also.

When this article was being prepared, Mr. Nagesh Atmaram Savant, Managing Trustee of the Sai Baba Saunsthan Committee happened to be here. He saw me and I showed him the original references in the Sai Sudha magazine regarding the subject matter of the above-mentioned books. We had a talk on this topic and it was agreed by both of us that it was absolutly necessary and desirable at this juncture to publish authentic & reliable information regarding the history of Sai Baba's birth etc. in an authoritative manner.

As Sai Baba was gracious enough to get some literary service through me, I think that it would be appropriate here to have my say on this subject.

Who is Sai Baba ? Let us first consider the question " Who is Sai Baba ? " There are three views about this point.

(1) Many persons who are acustomed to see things & persons superficially said that Sai Baba was a mad Fakir who lived for many years in an old & delapidated masjid in Shirdi, who talked at random and extracted money in the form of Dakshana from the people who went to see him.

This view is quite wrong. To a friend of Mr. R. A. Tarkhad who was full of tears when he was taking Baba's leave at the time leaving for Bombay, Baba Said-"why do you behave like a madman?

Am I not with you there in Bombay ? " The friend said-" I know that, but I have no experience of your being with me there in Bombay. " Thereupon Sai Baba Said-that the person who thinks that Baba is in Shirdi only, has not at all seen Baba (known-him really). Vide P. 308 of Sai Leela magazine dated 15-1-1925,

(2) Some other Persons said that sai Baba was a saint The Mahomeddans took him for one of their Pirs and the Hindus as one of their saints Managers of the festivals annually celebrated at Shirdi refer to Sai Baba in their annoucements as the crest-jewel best of the saints. Sri B. V. Narsimha Swamy President All India Sai Samaj had made a similar reference in his books viz Introduction To Sai Baba and a Wonderous Saint.

This view is also not correct, for Sai Baba comes into the Genus of gods and not saints.

(3) Those who know Sai Baba intimately and really, took Him and still take Him as God incarnate, e. g. (I) Hon. Mr. Justice M. B. Rege B. A., LL. B. High Court Judge (Retired) Indore (2) Professor G. G. Narke M. A., M. Sc. of the College of Engineering Poona (3) Hon. Dadasaheb Khaperde the famous & learned Advocate of Amraoti, Berars (4) Sri Das Ganu Maharaj (5) Sri Annasaheb Dabholkar (Hemadpant). The Shirdi Saunsthan Committee also refer to Baba as Almighty God on the last page of their notices. Sirdi devotees, specially Mr. Madhavrao Deshpande (Shama) who were very intimate with Baba and other devotees from outside addressed Baba as Deva (God). Last Anniversary Festival (September 1952) we were fortunate to see Mrs. Laxmibai Shinde the woman who used to feed Baba and who got Rs. 5 / and again Rs. 4 / in all Rs. 9 (symbological of the nine- type devotion) as present from Baba before He left his body. My friend Mr. Vaidya of Thana asked her a pointed question - " What God Baba remembered before taking his food ? " The women promptly answered-" Baba was himself God, what other God should He remember ? " Therefore it is better for us to regard Baba as God and do all our religious acts etc. at Shirdi.

It may be noted here that Baba was once examined on comission in a criminal case of the Dhulia Magistrate's court. Then to a question as to His caste and lineage., Baba answered ' Paravardigar i. e. Allha or God.

Baba's birth, brithplace, parents Etc. No one has yet known definitly when and where Baba was born, in what family and who were his parents. Many devotees used to ask to Baba questions about these things but they never got straigth replies to them. When pressed much, Baba Said that He came from Naurangabad and that He was in his Mama's house and his name was 'Nasatya'. From this, some persons think that Baba was of Immaculate conception like Namadev and Kabir and presented himsslf as a young lad of sixteen under the argosa tree in Shirdi for the sake of the Bhaktas, while some draw upon their imagination and give unreliable and untrustworthy accounts of these matters. From the point of view of such great and realized souls as Baba, it is immaterial whether they are of immaculate conception or otherwise, for they do not suffer from the taint of ordinary births, but from our laymen's point of view it is better to consider them as having ordinary births like our selves. in this case, their lives become a source of inspiration to us. If they rose from manhood to Godhead by their actions and efforts, we should do the same if we follow in their foot-steps and the path of Bhakti advocated by them.

Nath-Panchayatan. It is said that a few centuries ago, there was a Das-Panchayatan (group of five saints) consisting of Ramdas, Jayaram swami, Rangnath swami, Keshav swami & Anandamoorti. Similarly it is said that there was a Nath-Panchayatan in these days, consisting of Madhavnath, Sri Sadguru Sainatha, Dhundiraj Palusi, Gajanan of Shegaum, and Gopaldas (Narsing Mahararaj) of Nasik, and they worked together by inner control or force. (Vide Madhavnath Dip-prakash 22, 109-110). One Mr. Suman-Sundar has written about this in Sai-Leela Val. 19, No. 7, 8, 9). He says that Sai Nath (Baba) had great respect in this Pentad and he was referred to as Triloknath & Kohinur by Madhav-Nath.

Regarding Baba's birth, Madhav Natha said as follows:-

" There is a town by name Pathri in the Nizam State. There a Yajurvedi Deshastha Brahmin had three sons. The eldest son was Sri Sai Baba. When Baba was five year's old, One Valli (Moslem saint) came to that Brahmin and asked him to give 'what was his' Baba's father told him that 'All that he has is his.' Then asking for the eldest son, he went away with Baba, When Baba was 9 year's old he returned to his father with Baba and then drinking milk from his hands he again went with Baba and was away for three years. Baba was incognito from his 12th to I8 year. And in his 19th year he presented himself under the Magrossa tree in Shirdi. Baba's Munja was not performed and these facts have been borne out in Baba's utterances in Sat-charita."

In this account five points stand out prominently.

1 In the 5th years he was taken by a Valli.
2 In the 9th years he returned.
3 In the 19th years he presented himself.
4 He was Brahmin by birth.
5 His Munja (Upanayan) was not performed.

From this we get evidence that Baba was brith a Hindu-Brahmin, and we get explanation of his strange or curious conduct. As he was a Hindu, his ears were bored. As his Munja was not done, he had no yajnopavita (sacred thread). His birth in the Nizam State and his being taken away in, his young age by a Valli and being reared by him-these facts explain his Yavani (Moslem) dress, dialect and conduct etc.

Brahmin of Pathri. That Baba was born in a Brahmin family in Pathri is almost proved by Baba's own evidence as follows. Mhalasapati, an intimate Shirdi devotee of Baba who always slept with him in the masjid till his samadhi, said that Baba told him what he was a Brahmin of Pathri and was handed over to a Fakir in his infancy and when he told this, some men from Pathri had come and Baba was enquiring about some men from that place (Sai

Leela 1924, P. 179). Another evidence is as follows:- Mr. Kashibai Kanitkar the famous learned woman of Poona says in her experience No. 8, published on P, 79 Sai Leela Vol. 11, 1934, that on hearing of the miracles of Baba, we were discussing according to our theosophic convention and fashion whether Sai Baba belonged to Black or White Lodge. When once I went to Sirdi, I was thinking seriously about this in My mind. As soon as I approached the steps of the masjid, Baba came to the front and pointing to his chest and staring at me, spoke rather vehemently. " This is a Brahmin, pure Brahmin. He has nothing to do with Black things. No Musalman can dare to step in here, he dare not." Again pointing to his breast:- " This Brahmin can bring lacks of men on the white path take them to their destination. This is Brahmin's masjid and I won't allow any black Mahomedan to cast his shadow here."

Other Proofs. The name Sai Baba, his residence in the masjid, his usual benediction that Allha is the Owner, He will do you good, may go to show that He was a Yavan, but on a little close thinking this inference will be found to be wrong. Sai Baba was not his real name. Looking to his dress, Mhalsapati thought that He was a Fakir and therefore addressed him 'Welcome Sai Baba.' He and his Friends, Kashiram Shimpi and Appa Jagale arranged for Baba's residence in the masjid. His benediction that Allha will do you good and also saying Fatyas (prayer before meals) do not count much as evidence as Baba had these Samskaras from his contact with Valli in his youth. Orher things go to show clearly that He was a Hindu Brahmin. (I) The food that Baba begged daily from house to house was from Hindu homes only, and the Naivaidyas he received was always from Hindus and never from Moslems. (2) The aratis of morning, noon and night and the noon-worship were done by the Hindus. (3) Baba's Dhuni (sacred fire) was lit day & night in the masjid and even now it is kept burning. Arati, Puja and burning of the fire in the masjid are things forbidden by the Moslem religion. (4) Baba always wore Langoti and Kafani and never Tuman or Moslem pants. (5) He never explained Kuran to Mahomeddans in the masjid, nor ever

he said Nimaj prayers there. (6) On the contrary He knew Sanskrit well and explained the meaning of verse 34, ch. in the Bhagvadgita to Mr. Nanasaheb Chandorkar in a clear & original manner and explained the whole Gita also synoptically and grammatically. (7) Nanasaheb Chandorkar also observed Him closely in many matters, especially he found that Baba's ears were bored and that He was not circumcised and therefore he concluded that Baba was not only a Hindu, but a Brahmin Sanyasi. (8) Baba always uttered the name of Narayan under one pretext or another and never gave out the previous history of his life according to the rules of Sanyasa. As He was a Sanyasi, He had no tuft of hair on the head nor the sacred thread on the body.

More about bored ears and want of circumcision. That Baba's ears wear bored has been seen by many. Only Sri Das Ganu Maharaj has stated in his 'Sthavanamanjari' (ovi, 67) that His ears were unbored. This seems to be a mistake or perhaps he has not observed closely. The late H, S. Dixit and Annasaheb Dabholkar have clearly stated in Sai-Leela and Sai-Satcharita that Baba's ears were bored. The following persons who had observed Baba and who are still living, viz. Shri Ramchandra Dada Kote Patil, Sagun Meru Naik, Bappaji Ratnaparkhi, Dagadu Sonar, and Martand Mhalsapati also confirm the fact of the boring of Baba's ears. The editor of Sai Sudha says on P. 16-17 in November 1950 No. that this boring of ears is very significant and is practically conclusive evidence of Baba's Hindu birth. Circumcision relates to private organs unlike boring of ears, and people like Baba do not expose themselves for examination. With a shrunken skin all over the body, circumcision or no circumcision cannot be easily determined. Yet people like Mr. R. B. Purandare have positively stated that they noted the presence of circumcision. This view of the editor is wrong. Sri B. V. Narsimha Swami has published Devotees' Experiences. In part I of the book P. 112, Mr. R. B. Purandare's statement is given as follows:- "I saw he had a hole in his ear, and when he bathed naked,

he had not been circumcised, so far as I could see. "Besides Nanasaheb Chandorkar who observed Baba closely and the above mentioned gentlemen of Shirdi who had observed Baba and who are still living definitely say that there was no circumcision. Thus these two main facts viz that his ears were bored and that He was not circumcised go to prove that Baba was a Hindu Brahmin.

Baba's Dwarakamai. The masjid where Baba lived was always referred to by Him as Dwarakamai. Why He did so, was a problem to many. The late Mr. B. V. Deo who styled himself as Baba a Bal and who wrote many articles in Sai Leela on Sri Baba, did some research work about this matter and wrote and published a special No. of Sai Leela (Vol. 14, Nos 1, 2, 3,) consisting of 56 pages and called ' Sri Dwarakamai Sanshodhanank '. His argument therein, is briefly this. The golden Dwaraka in the Dwapar age was submerged in to the ocean by Sri Krishna before he left his, body The new Dwaraka which exists in this Kali age is quite defferent Many many years ago Sri Krishna came once upon a time to. Dindirvan to pacify and reconcile the enraged Rukminimai and to bless the best of the Bhaktas, Pundalik. He brought all the pomp, splendour of the Dwaraka here in the Dindirvan and established there a new South Dwaraka and he himself stood on the brick given by Bhakta Pundalik in Pandharpur. A map has been enclosed showing the limits of Pandharpur (South Dwaraka) as Kolhapur western limits, Toke Sidheshwar (Kopergaum Shirdi) northern limits. From this Mr. Deo infers that Shirdi may be the northern limits of South Dwaraka; but as his research was not complete and final (as he says) his infereence cannot be accepted as proof.

In his article on the ' derivation of Shirdi,' he says that as soon as Baba put his holy steps in Shirdi, the greatness & importance of the place grew immediately and Shirdi at once became equal to Pandharpur, Dehu, Paithan. Nasik, and trimbak and snch great holy places. (P. 833) and further he adds that the question still remains why Baba chose Shirdi as hre residence (P. 834 Sai Leela 1-3-29).

Why Baba chose Shirdi as his dwelling place is not a question or problem at all, but it is a plain matter. Baba described His Guru as follows :- 'I resorted to my Guru for 12 years. He brought me up. There was no dearth of food and clothing. He was full of love, nay he was love incarnate. How can I describe it? He loved me most. Rare is a guru like him. When I looked at him he seemed as if he was in deep meditation and then he both were filled with bliss, Night and day I gazed at him with no thought of hunager and thirst. Without him I felt restless. I had no other subjest to meditate, nor any other thing to attend than my guru. He was my sole refuge, my mind was always fixed on him.' From this it is clear what extraordinary love Baba had for his guru It seems that he spent the incognito period of 12 years of this life with his guru practising Tapas and then in his 16th or 17th years started making enquiries of this guru or his samadhi and then came to Shirdi when he was observed by the mother of Nana Chopdar. She said that this young lad, fair, smart and very handsome was first seen under the Neem tree seated in an Asana (Sai Satcharita, Ch. IV). There Baba lived for some time and lived Shirdi and came there after 3 or 4 years and lived there continuonsly till his samadhi.

Now to revert to Dwarakamai. I have come across another definition of Dwaraka quoted from Skand-Purana by K. Narayan Aiyar in his Permanent History of Bharatvarsha,, Vol. 2 Part I, P. 83 which run thus.

चतुर्णामपि वर्णाणां यत्र द्वारानि सर्वतः ।
अतो द्वारावतीत्युक्ता विद्वाद्भिस्तत्त्ववोदिभिः ॥

The Place where doors are open for all people of the four (Bhramin, Kshatriya and Shudra) classes for accomplishing the the four Purushartha viz. Dharma, Artha, Kama, and Moksha, is called Dwaraka by the wise philosophers. Baba's masjid in Shirdi was not only open to the four classes but to tho Moslems, depressed untouchables and lepers like Bhagoji Shindya and therefore it is very appropriately styled Dwaraka.

Baba's remarks regarding Dwarakamai. When Mr. Balasaheb Mirikar, the Mamladar of Kopergaum once went to see Sai Baba at Shirdi, the latter said to him.

" Do you know our Dwarakamai ? This is our Dwarakamai where you sitting. She wards off all dangers and anxieties of the Children who sit in her lap This Masjidmai (Its presiding Deity) is very merciful she is the mother whom she will save in calamities. Once a person sits on her lap, all his troubles are over He who rests in her shade gets bliss. (Sai Satcharita Ch. XXI1).

These remarks show how the above definition of Dwarka is applicable to Baba's Dwarrkamai.

Thalakwadi, Belgaum
Dated 7-11-1952.

N. V. Gunaji

REQUEST

It is proposed to publish " SAI-LEELA " Magazine monthly instead of quarterly, provided sufficient number of articles about the experiences of the devotees of Shri Sai Baba comeforth. All the devotees are therefore requested to send their experiences in large numbers for publication in the magazine to the undersigned.

This issue is distributed to the members of the Bhakta Mandal free of charge for the publicity of the magazine.

25, Bank Street,
Fort, Bombay 1.

D. B. Rane,
Hon. Secretary,
Shri Sai Baba Sansthan.

From—C. M. Dave
(*Ex-Secretary*
Fatmabai Binte Nakhoda
(M. A. Rogay Religious and charitable Trust)
Parekh Bhuvan. Room No. 7.
Kandivali (Bombay).

Shirdi
4-9-1952

To,

The Editor,
Shree Sai Leela Magazine
Kalachowki Road
BOMBAY 12,

Sir,

I shall be glad if you please give space to the following few lines in the comming issue of your magazine.

I have lately become a devotee of Shree Sai Baba. Shri Baba has saved me from death on 2 occasions. I have narrated these experiences to your representative at Shirdi and he said that he would translate them in Marathi and arrange for their publication. On both these occasions I made a vow to attend shirdi and take 'darshan' of Shree Baba. Accordingly I came to Shirdi first in April 1951 and then now in Sept. 1952, for the 2nd time.

Why I am writing these lines, is that during my second visit I was very much impressed by the progresss made by the present Managing Trustee and the Sansthan committee regarding the facilities and amenities offerred to the 'Yatriks' at Shridi. They have constructed a modern type double storied building with all the modern facilities provided. They havc also constructed flushing latrines. They have constructed a very huge and magnificent tomb over the Mandir. There is arrangement for hot water bath. The food is of good quality and is served at 10 annas a dish only. All the foul water in the area is now taken out of the village limits by a drainage systeem. This is a very good thing done by the present authorites for it has considerably reduced the meance of flies and mosquitoes. A new and beautiful garden is being constructed near Lendi baug, for the rewation of yatriks. Water-pipes are being laid down and very soon the devotees would be able to get tap water. We are very much thankful to the present management for providing all these facilities to the yatriks.

4-9-52

C. M. Dave
Parekh Bhuwan, Room No. 7
Kandivali B. B. & C. I. Rly.

ॐ श्रीसाईनाथ प्रसन्न ॥

श्री साईप्रभाव (पुढें चालू)

(लेखक- आमचे प्रतिनिधी)

While at Shirdi on 24-8-52, Mr. Virendra P. Pandya, a business contractor at Vaitarna, near Kalyan (Bombay) and son of Mr. P. H. Pandya (ex-General Manager and Agent of Kustor Colliery of B. N. Ellyal Ltd.) Dhariojoba colliery, post-Kusunda, Dt-Manbhum (Bihar), gave his following experiences about Shri Sai Baba- Mr. Pandya's family is well educated and cultured, and some of its members are even foreign returned. Except his own father and mother nearly all the members of his family are non-believers in God. Mr. Virendra was brought up in such an atmosphere. He himself is a university graduate and had no belief in God. His father and mother, however, are some what religious minded and they came to know about Sri Baba only recently They kept Baba's photo in their house and it was worshiped by them daily, but the young Pandya, because of his contempt for Sadhus and Fakirs, had never got a feeling to stand before the photo and have even a simple look at Baba.

And yet this very Faithless was in no time brought by Sri Baba into the fold of his staunch devotees. How this miracle happened is told by Mr. Pandya in his following 3 experiences. Though these experiences are separate, yet in reality they form a continuous and harmonious part of wonderful Leela of Sri Baba and also bring into limelight the 'Virodhi Bhakti' of the so called jaithless devotee.

"On 13th August 1952, I came to Shirdi for the second time. What a vast difference between my first visit in May 1952 and this second visit? Was Shirdi changed? No! But it was I

who was changed—not bodily but mentally. In May 1952, I just casually Visited Shirdi along with my cousin brother. I had then not much faith either in God or in any Saint so that during this time while I was in Shirdi I never prayed Sri Baba and if I had bowed before him at any time it was just for the sake of formality —and now I came to Shirdi with deep devotion towards Sri Sai Baba and finding myself completely surrenderd before him. This change happened by stages and I shall narrate it now as to have it happended"

Sometime after I left Shirdi in May 1952, our family faced a great family trouble. At this time I was in Vaitarna, near Kalyan (Bombay) staying with my cousin brother. My mother, father and my wife and other members of our family were living in Bihar I was very much worried over this problem. (I am not disclosing it because this problem was a private one and concerning solely our family). Days passed by and there was no solution. The situation was gradually becoming tense. Suddenly I remembered having brought a photo of Sri Baba from Shirdi, but which was uptil now lying in my trunk. I took it out immediately, cleaned it and then Kept it on my table. I lighted Agarbatti before the photo and prayed Sri Baba to help me solve the problem, 2/3 days passed but the solution did not occur. On the contrarary the worries increased very much. I became very restless. In frenzy, I stood before the photo of Sri Sai Baba and said, 'O, Baba? you know very well that I have got no strong belief in you. If you are really a God as your devotees atribute it to you must then be knowing what is our family trouble and how much worried I am over this problem. I pray you to give me proper solution to-day by evening Otherwise I will consider all your Leelas as bosh and will then put you back into the trunk once for all."

"I then continued praying and to my great surprise I found myself calmed and consoled in the evening; for I got the solution of the problem. There was no Vision or any dream but some sort of either inspiration or enlightment did occur and during that

great moment I got the solution I immediately wrote a letter to my mother at Dhariajoba (in Bihar) informing her of the solution and the way in which I got It. Another surprise was that on the very 3rd day of my posting of letter to my mother, I got a letter from her in which she too informed me of the solution for our family worry. And it was the same solution which had already occurred to me; and through she was in Bihar and I was in Bombay. the same solution occurred to us on the very same date and at the very same moment.

"Although apparently insignificant, this incident brought me much closer to the belief that Sri Sai Baba is God himself. Yet strange enough my scientific mind would not allow me to put a blind faith in Sri Baba. I was in a dilemma at this time. At one time I thought of devoting my whole life for ever to Sri Baba doing no other work except 'Bhakti' But my mother refused permission and advised me to follow a Karmayoga life. This was an opportunity and my curiosity roused and urged me to test the godliness of Sri Baba."

"I then stood before the photo of Sri Baba and wrote on a piece of paper as follows—'O, Baba! you know definitely well in what dilemma I am. By Tuesday, the 5th August 1952 evening I must get an answer from you in writing as to which way of life I should follow.

"I then rolled up that piece of paper and kept it before the photo and started only praying Baba, doing no other work. As the day was coming to a finish, I became restless. I was very much anxious as to whether Sri Baba will fulfil my wish at all and if so, how he is going to give me a reply in writing. The dusk was approaching, But there was no sign about the fulfilment of my wish. Tension was rising. I switched on radio in order to engage my mind in some other subject but without any success. I then also tried to read some magezines and books that were lying on my table but that too without any success. It was now already dusk and soon, I thought the evening would be finished

and still there was no answer. I become very much impatient. I was fed up of everything. Just then I accidently saw a Gujrati book called Shree Sai Baba Upasana' written by Shree Bhavnagar Sai Baba. Bhakta Mandal, lying on my table and mixed up in other books and magazines. This book was sent to me by my mother some to months back but I had never opened it till now because of my contempt for Sadhus and Saints and for that matter for their literature too. But now when I saw this book again something within me urged to turn some of its pages at least. I took that book and opened it at random at chapter 'Bhav Sudha' As soon as I read 2/3 lines, I found much interest in the subject and I continued reading. Soon I was so much engrossed in it that I did not leave reading until I finished the whole subject and when I saw around afterwards, I noticed that darkness had already fallen. And then suddenly it flashed to my mind that Sri Sai Baba has already given the answer to my querries and that too in writing: for, the devotee mentioned in 'Bhav Sudha' had the same worries which I had and Sri Baba had given him a complete answer and finally advised him to follow a 'Karmayoga' life. I took it that Sri Baba wanted me too to live a Karmayoga life. This completely relieved me of my tension and I found myself free from the dilemma.

"This incident brought me more towards the devotion of Sri Baba."

"However, as already stated before, my scientific mind again started me giving trouble. Though by now I had experienced two mirades yet my rationalist mind would suggest that these were not miracles but wonderful happenings of coincidents. My peace of mind was lost. I thought that if Sri Baba could perform such a miracles in my case that even my rationalist mind should think of.it as a mirade and not as a mere coincident, then and then only all my doubts will disappear. And suddenly an idea oacurred to me.

" As I have already stated before, I was living in Vaitarna, near Kalyan, Bombay, along with my cousin brother. We were contractors to the Govt. and were living in Vaitarana to do the work in connection with the 'Bombay Water Supply scheme', Vaitarna is in jungle and all sort of bad characters move above the place in the guise of a Sadhu, Sanyasi or Fakir As we have to keep a good amount of cash always with us for the sake of payment of daily workers and other emergency purposes, as a precautionary measure. We had instructed our servants not to allow any Fakir or Sadhu or to enter the surrounding area of our house. We were very strict over this instruction so much so that my brother and I do not remember having seen any Fakir or sadhu moving around our house for the last one year or so,

" This thing I remembered now and at once I made up my mind as to what improbable wish I should ask Shree Sai Baba to fulfil.

" So on Wednesday, the 6th August 1952, I stood before the photo of Shree Baba, lighted agarbatti and prayed as follows—

'O, Boba ! you have already made me your admirer, but I have not yet become your true devotee For, I still doubt whether the 2 mircles you have performed in my case were really miracles or simply an example of wonderful happenings of coincidents. In order to relieve me completely from any doubt, O, Lord ! I most humbly request you to do the following thing—

Tomorrow is Thursday and it is your day. I humbly wish that there should come a Sadhu, Sanyasi or Fakir at my door asking for 'Bhiksha' between 12-30 and 1 P. M. and exactly at the time I start taking the first morsel of my food—but not before nor after, and lastly that Fakir or Sadhu, whoever would come, should bless me not in the ordinary way by keeping his right hand on my head only, but he should move his right hand from head to foot and thus bless every part of my body. And if this wish of mine is fulfilled I take a vew that I will imme-

diately go to Shirdi and will do you Seva till such time as you wish and shall never allow any doubt to enter in my mind about your godliness or as the "Fulfiller of all the wishes of your devotees (i e Bhakta Kama Kalpadrum)".

" I fixed up such an improtbable condition because I thought it most definitely that nobody else in the world except Sri Sai Baba, could know about my demand and if, therefore, my wish is at all fulfilled then it is certain that it is fulfilled by him and him alone.

" I then started praying Baba from the heart of my heart. In the night (i. e. on Wednesday) I slept peacefully. Next day i. e. on Thursday the 7th August 1952, I woke up as usual. However, I was a bit restless. At about 9 A ,M. a friend of mine accidently visited me and gave me some sweetmeats These I kept aside and decided to give them to that Fakir or whomsoever Sri Baba sends at my door between 12-30 and 1 P. M. At about 12-15 my cook told me that my Khana was ready. I then finished my prayer and went into another room to take my khana. However, I was anxiously looking outside to see whether any Fakir was approaching towards my room but there was no sight of any Fakir. I was greatly disappointed I thought that Sri Baba must have considered my wish a silly; one and therefore he would not fulfil it.

"with great resentment and disappointment, I started taking my khann. I just took the first morsel of ford in my hand, raised it and was about to put it in my mouth when to my utter amazement I heard a cry of a Fakir at my door asking for alms. I was so much overwhelmed wifh ioy that for a second or two I lost all my senses and I did not know what to do. During that split of a moment, my cook who never used to give anything to any beggar, gave, out of his own accord, a one anna coin to that Fakir. The Fakir turned and was on the point of leaving. By this time I recovered partially. I then called the Fakir back and gave him prasad which I had kept before Baba's photo. The Fakir then went away.

"After sometime I came to my full senses. At once I fully remembered what had happened and then blamed myself very much; for, I realised that in my bewilderment I did nothing except giving prasad to that Fakir. I looked outside and saw the Fakir some furlongs away turning at a corner. It was impossible to call him back. I then finished my meals but all the time I was thinking as to how I would be able to meet the Fakir again. Then I suddenly remembered that my one wish was yet to be fulfilled and that was blessing me from head to foot. So I thought that anyhow that Fakir would again come to my house and when he would come I thought of giving him khana. So I asked my cook whether there was any extra khana prepared but he said 'No' ! There was khana sufficient only for the cook himself, I then looked outside for the Fakir and to my utter astonishment I saw the same Fakir again coming back and passing by my door. I immediately called him and when he came in I asked the cook to go back to the kitchen and leave us together, I then immediately offerred my 'pranam' to the Fakir and gave him Rs, 2/- saying that out of this amount he should take his khana in a hotel as I was unable to serve him food at my house. The Fakir accepted the amount and without saying anything simply laughed meaning fully at me. And then to my great joy he immediately lessed me from head to foot by his right hand and with peacock feather. This was my last improbable wish and when I saw it being fulfilled exactly as I wished, with in explicable joy tears rolled down from my eyes and I simply lay prostrate at the feet of the Fakir and again offerred my 'Pranam'. Then the Fakir raised me up and said that he would meet me again on next Thursday i. e. on 14-8-52. I told the Fakir that this would not be possible because as per my vow, I would be going to Shirdi within a couple of days. "Even then I will meet you". So saying the Fakir went away. I wat wondering as to how he will meet me again. Any way, in order to fulfil my vow, after making all the arrangement, I left Bombay on 12th and came to Shirdi on 13-8-1952.

"On Thursday, the 14th August 1952 during the noon arti time in the Samadhi Mandir, while I was looking at Sri Baba's

photo, it suddenly occured to me what the Fakir had said and then I was so much surprised because the Fakir's saying had come true for I was in front of Baba performing Arti and so Sri Baba too was in front of me. That is how the Fakir did visit me on Thursday the 14th August, as promised.

Thus how Sri Baba at last brought this 'faithless' into the fold of his staunch devotees. These experiences also wonderfully revael that Sri Sai Baba was not only a Sadhu or saint but he was something more; He was an avatari Satpurush and 'Bhaktakama-Kalpadrum' (i. e., Fulfiller of all the wishes of his Bhakta).